

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

سخته او

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولگی

د ۱۳۹۰ هـ. ش

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگي

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- نور الله صافي
- رقيب الله ابراهيمي
- سيد فاضل شاه

علمي ايڊيٽ

- دكتور شير علي طريفي

د ژبې ايډيٽ

- محمد قدوس زکرجيل

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- مولوي قيام الدين کشاف
- محمد آصف کوچي

د څارنې کمیټه

- دکتور اسماء الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
- دکتور شېر علي طريفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤل
- د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

عبادت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامپستان، نورستان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل خلبري لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پښام حرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توک دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انگشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې ټکي زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لورينو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په ريښتني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاري چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه ټاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې بې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې بې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

د موضوعاتو فهرست

د عقایدو برخه

۱. لومړۍ لوست - د عقایدو علم.....
۴. دویم لوست - د الله تعالی پر وجود ایمان.....
۷. درېم لوست - د الله تعالی وحدانیت (یو والی).....
۹. څلورم لوست - د الوهیت توحید.....
۱۳. پنځم لوست - د الله تعالی اسماء او صفات.....
۱۷. شپږم لوست - د الله تعالی د اسماءو شمېر او د صفونو څو لونه.....
۲۱. اووم لوست - د الله تعالی ذاتي صفونه (۱).....
۲۴. اتم لوست - د الله تعالی ذاتي صفونه (۲).....
۲۷. نهم لوست - کلام د الله تعالی صفت دی.....
۳۰. لسم لوست - پر ملائکو ایمان.....
۳۴. د حدیثو برخه

۳۵. یو لسم لوست - د احادیثو اهمیت.....
۳۹. درلسم لوست - په چارو کې تدبیر.....
۴۳. دیارلسم لوست - د سوري اهمیت.....
۴۶. څوارلسم لوست - په کارونو کې آسانتیا.....
۴۹. پنځلسم لوست - د ظلم مخنیوی.....
۵۲. شپاړسم لوست - د غضب درملنه.....
۵۵. اوولسم لوست - غوره خلک.....
۵۷. اتلسم لوست - د ایمان خصلتونه.....
۶۱. تر لسم لوست - تعصب.....
۶۵. شلم لوست - د مؤمن شان (حالت).....
۷۱. یوړلسم لوست - پر تکالیفو صبر.....
۷۵. دوه ویشتم لوست - د مسلمان حقوق.....
۸۰. درویشتم لوست - دوه مخي.....
۸۴. څلیر ویشتم لوست - د خوب آداب.....
۸۸. د فقهې برخه

۸۹. پینځه ویشتم لوست - اسلام د ژوندانه نظام.....
۹۱. شپږ ویشتم لوست - د اسلام اقتصادي نظام.....

۹۳	اوه ويشتم لوست - د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې
۹۵	اته ويشتم لوست - د اسلامي اقتصاد بڼيگي.....
۱۰۰	نه ويشتم لوست- د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)
۱۰۲	دير شتم لوست - د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۲)
۱۰۴	يو ډير شتم لوست - د ميراث په هکله قرآني لارښوونې (۳)
۹۷	دوه ډير شتم لوست - د ميراث د علم اساسات
۱۰۶	درې ډير شتم لوست - ذوي الفروض او د هغوی برخې
۱۰۹	څلور ډير شتم لوست - د بنځينه ذوي الفروضو احوال.....
۱۱۳	پنځه ډير شتم لوست - عصيات.....
۱۱۵	شپږ ډير شتم لوست - د سهمونو (برخو) مخرجونه
۱۱۷	اووه ډير شتم لوست - عول
۱۱۹	اته ډير شتم لوست - د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباين پېژندل
۱۲۱	نه ډير شتم لوست - تصحيح.....
۱۲۳	څلورين شتم لوست - د واراڼانو تر منځ د متروکي د تقسيم طريقه
۱۲۵	يو څلورين شتم لوست - تخارج.....
۱۲۷	دوه څلورين شتم لوست - رد.....
۱۲۹	درې څلورين شتم لوست - جهاد
۱۳۲	څلور څلورين شتم لوست - د جهاد لاسته راوړنې
۱۳۵	پنځه څلورين شتم لوست - څوک په جهاد مکلف دي؟
۱۳۸	شپږ څلورين شتم لوست - د جهاد ټولونه
۱۴۲	اوه څلورين شتم لوست - سوله او احکام يې
۱۴۴	اته څلورين شتم لوست - د ذبي عقد (تړون).....

د عقایدو علم

شرعي احکام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي:

۱- عملي احکام: هغه دي چې د اعمالو په کیفیت پورې اړه لري کوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسېږي او فرعي احکام هم ورته ویل کېږي. لکه: د لمانځه فرضیت، د زنا حرام والی او داسې نور.

۲- اعتقادي احکام: هغه دي چې عقیدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره کېږي او اصلي احکام هم ورته وايي. لکه: د الله تعالی په وجود، وحدانیت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور کول.

د لومړي ډول احکامو علم ته د شریعت احکام او فقهي علم ویل کېږي، او دویم ډول علم ته د توحید، صفاتو او عقائدو علم ویل کېږي چې موږ دلته له دغه دویم ډول علم څخه بحث کوو.

د عقایدو تعریف

عقاید د عقیدې جمع ده، عقیده په لغت کې کلک تړلو ته وايي او د اسلامي علومو په اصطلاح کې په دوو معناوو راځي ده:

لومړی: د الله تعالی د قدیم ذات په وحدانیت او پر تېولو هغو لارښوونو چې محمد ﷺ د الله تعالی له لوري انسانانو ته رسولې، کلک ایمان او باور لرل.

دویمه: هغه قضایا او جملې چې د مؤمن به څیزونو څخه بحث کوي.

د تعریف شرح

عقیده کلکو تړلو ته وايي او عقاید په دې نامه سره ځکه یادېږي چې انسان هم په هغه څه چې عقیده لري خپل زړه تړي او کلک یقین ورباندې کوي.

خو دا یقین باید دومره غښتلی او پوځ وي چې هیڅ ډول شک او شبهه پکې خای ونه لري، ځکه عقیده په عربي ژبه کې پوځوالي او ټینګښت ته وايي، ست باور عقیده نه گڼل کېږي.

فعالیت: لاندې سوالونو ته ځواب ووايست او هم د عقیدې د لفظ لومړۍ او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱- په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲- تاسې ته عقیده په یوه اونی کې څو ساعته تدریس کيږي؟

د عقایدو د علم موضوع

د عقایدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی، چې په هغه کې په ملائکو، آسماني کتابونو، انبیاءو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقایدو د علم غرض

د عقایدو د علم غرض او ګټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نېک بختي ده، هغه څوک چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په ستلو په سمه توګه باور ولري او بیروي یې کوي، هېڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي.

د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقتونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په رښتیني بڼه پېژني.

فعالیت: زده کوونکي دې د عقایدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقایدو د علم نومونه

د عقایدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعالیت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره مباحثه وکړي.

د عقایدو د علم فضیلت او ارزښت

د عقایدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري د عقایدو د علم موضوع له شرف څخه

ډکه موضوع ده چې هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانيت، او پر بندگانو باندې د الله تعالی حقونه دی همدارنگه پر انبیاء او ټولو هغو شیانو باندې علم چې پر آخرت پورې تعلق لري.

د عقایدو د علم حکم

د عقایدو د علم زده کول فرض عیني او فرض کفایي دي:

فرض عیني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارینه او ښځه باندې فرض دی چې په ټولو هغو شیانو باندې عام او مجمل ایمان راوړي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روزې فرضیت رښتینی ګڼل او داسې نور.

فرض کفایي: په تفصیلي ډول د عقایدو د علم د دلائلو زده کول فرض کفایي دي د مثال په ډول: په هغو آیتونو او حدیثونو باندې ځان پوهول چې توحید، رسالت، جنت، دوزخ او د قیامت په ورځ ایمان درلودل او د لمانځه، حج او روزې فرضیت یې ثابت کړی وي.

فعالیت: زده کوونکي دي د عقایدو د علم د فضیلت او حکم په هکله په نوبت سره معلومات ورکړي.

۱. عقیده د لغت او اصطلاح له مخې تعریف کړئ.
۲. د عقایدو د علم موضوع څه شی ده؟
۳. د عقایدو د علم غرض څه شی دی؟
۴. د عقایدو علم څه اهمیت لري؟ بیان یې کړئ.
۵. د عقایدو د علم حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دي د علم په اړه یوه مقاله ولیکي چې له شپږو کرښو ګډه نه وي.

د الله تعالی پر وجود ایمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دوی دواړو کې موجود دي آیا پخپله پیدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات یې پیدا کړي دي؟
د کایناتو دغه نظم چې هیڅ ځایوړي څوک نه لیدل کوي او په منظم شکل پر مخ ځي آیا په خپل سر روان دي او که تنظیمونکي لري؟

د الله تعالی د وجود دلائل

د الله تعالی پر وجود نقلي او عقلي دلائل شتون لري، چې ځینې یې په لاندې توګه بیانوي:

لومړی نقلي دلیل

د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره په قرآن کریم کې ډېر زیات دلیونه ذکر شوي، لکه الله تعالی د البقرې په سورت کې داسې فرمایي: ﴿وَالَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [ان فی خلق السموات والأرض والظفار والفلك آیتی تجري فی البحر ماسا یفیع الناس وما أنزل الله من السماء من ماء فأحيا به الأرض بعد موتها وبث فیها من كل دابة وتصريف الرياح والسحاب المسخر بین السماء والأرض آیات لقوم یعقلون] [البقرة: ۱۶۳-۱۶۴] ژباړه: او ستاسې معبود یو دی، له هغه پرته بل هیڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا ښونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پیدایښت، د شپې او ورځې په اوږدو را اوږدېدو او په هغو ښېږو کې چې خلکو ته د ګټې وړ شیانو وړلو راولو لپاره په سمندر کې روانېږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالی له آسمانه نازلې کوي دي، بیا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندۍ کوي او په ځمکه کې یې هر راز ساکنین موجودات خواره کوي دي او د بادونو په لګېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په اېل کړۍ شوي وربخ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت نښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنيو مبارکو آیتونو څخه د استدلال طریقه

دا آیتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود یو دی، په رحمن او رحیم سره یې ستایلی دی او د یوالي لپاره یې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دلیونه بیان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د کوم نظم او قانون څخه پيروي کوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونکي شته، که نه نو هر څه به گډوډه واى.

نو پررټي آيتونه لکه څرنگه چې نقلي دليل حساسيږي همدا ډول عقلي دليل هم گڼل کيږي.

فعاليت: زده کونکي دې د الله تعالى پر وجود باندې نور نقلي دليلونه ذکر کړي.

د الله تعالى پر وجود باندې عقلي دليل

ډېر زيات عقلي دلايل شته چې د الله تعالى پر وجود دلالت کوي، د بېلگې په توگه هغه واقعې چې د امام ابوحنيفه (رح) او دهرې تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالى د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دليل دى: له دهریانو څخه څو کسه امام ابو حنيفه (رح) ته راغلل او له ده څخه يې د الله تعالى د وجود په اړه پوښتنه وکړه، (د دوى نيت د امام ابو حنيفه (رح) په شک کې اچول وو) امام ابوحنيفه (رح) ورته وويل: زه په يو ډېر حيرانوونکي کار مشغول يم. دوى وپوښتل هغه څه کار دى؟ ابو حنيفه (رح) ورته وويل: چاراته وويل: دلته يوه کښتۍ ده چې هېڅوک پکې نشته، پخپله په بحر کې چلپيږي، د بحر په غاړه درپري، پخپله سامان باروي، بيا پخپله سيده نورو ښارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه پخپله کښته کوي، هر شى لکه: خرما، جامې او داسې نور توکي بېل بېل له خپلو همجنسو توکو سره ځاى پر ځاى کوي، هېڅ شى يو له بل سره نه تړي گډپيږي، سره لدې چې پدې کې هېڅوک نشته، نه څوک شته چې هغه وچلوي او نه څوک شته چې هغې ته لارښوونه وکړي.

دوى وويل: نو آيا ته دا خبره مني؟ دا خبره خو له لېوني پرته بل څوک نه قبولي، ځکه کښتۍ له لرگي جوړه شوې ده، نو څرنگه به لرگۍ پخپله حرکت وکړي؟ څرنگه به پخپله وچلپيږي؟ څرنگه به پخپله سامان بار کړي؟ پدې وخت کې امام ابو حنيفه (رح) دوى ته وويل: تاسې شجره کوئ، پداسې حال کې چې تاسې په خپلو سترگو باندې دغه کايات وينئ، دغه ستوري چې حرکت کوي چا پيدا کړي؟ لمر او سپوږمۍ ته پدغه مظم ډول څوک حرکت ورکوي؟ دغه مخلوق چا په ځمکه کې خور کړى دى؟

دغه ورېځ چا پيدا کړې ده؟ په پای کې دهري په پړ کېدو سره له نور بحث نه تېر شو او توبه يې وايستله.

همدارنگه نور ډېر عقلي دليلونه شته چې د الله تعالي پر وجود دلالت کوي او هر څه چې الله تعالی پيدا کړي د هغه په وجود باندې دليل دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي نو وايي: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [آل عمران: ۱۹۱] ژباړه: ای زموږ پالونکيه (ږه)! دا مخلوقات تا عبث (پې حکمته او بې گټې) ندي پيدا کړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عيرونو څخه) نو وساته موږ د دروزځ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قديم دی

د الله تعالی ذات قديم دی، همېشه وو او همېشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، پدې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [الحديد: ۳] ژباړه: همغه لومړی هم دی او وروستی هم. يعنې الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دليلونه بيان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ايمان حکم

د الله تعالی پر وجود ايمان (باور او يقين) لږ فرض دي که څوک د الله تعالی له وجود څخه منکر شي کافر دی.

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق په وجود څنگه دليل نیسی؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دليل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دليل ذکر کړئ.
۴. په الله تعالی باندې ايمان څه حکم لري؟

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

درېم لوست

د الله تعالی وحدانیت یو والی

د ټولو مخلوقاتو پيدا كړونكی يوازې الله تعالی دی. په ذات، اسماءو او صفاتو كې شریك او ساری نه لري، د هېچا مرستې ته اړ ندی، بلكې ټول مخلوقات ده ته اړ او محتاج دي.

د توحيد تعريف

توحيد يو ګڼلو ته وايي او په اصطلاح كې د الله تعالی يو ګڼل توحيد بلل كېږي.^۱

د تعريف شرح

د الله تعالی توحيد دا معنا لري چې الله تعالی په ذات او صفاتو كې ځانګړی دی او له هغه سره ساری او شریك نشته.

د توحيد ډولونه

د الله تعالی توحيد په درې ډوله دی:

د ربوبیت توحيد.

د الوهیت توحيد.

د اسماءو او صفاتو توحيد.

فعالیت: زده کړونکي دي د الله تعالی د توحيد په هکله يو له بل سره مباحثه وکړي.

د ربوبیت توحيد

د ربوبیت توحيد په دې عقیده لړل دي چې د مخلوقاتو پيدا کړونکي، رزق ورکړونکي، تدبير نيونکي، عزت او ذلت ورکړونکي، خير او شر رسوونکي او په ټولو مخلوقاتو كې له اسبابو پرته متصرف او واکدار يوازې يو الله تعالی دی.

نو يوازې الله تعالی خالق او مالک دی. له اسبابو پورته مرسته يوازې له الله تعالی څخه غوښتل کېږي، په ټول عالم كې يوازې الله تعالی له اسبابو پرته تصرف كوي، مخلوقات په خلقت او بابت كې ټول الله تعالی ته محتاج دي، الله تعالی د عالم د نظام په چلولو كې د هېچا مرستې ته اړتيا نه لري.

۱- شرح العقيدة الطحاوية - (۸ / ۱)

د ربوبیت د اثبات دلیله

الله ﷻ فرمایي دي: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الرعر: ۱۲] ژباړه: الله تعالى د هر شي هستوونکی دی، هماغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی. همدا راز فرمایي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلَكُوتِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الدُّنْيَا وَكَبْرَةٌ تَكْبِيرًا﴾ [الإسراء: ۱۱۱] ژباړه: او ووايه ټوله ثنا او ستاينه هغه خدای لره ده چې هغه نه شوک په زوی ولی سره نیولی، نه په پادشاهی کې شوک شریک ورسره شته، نه ټي د ټي وسی له امله ملا تړی شته او پوره لویي ټي بیان کړه. د ربوبیت د توحید غوښتنه داده چې باید هر ډول عبادت، زاري اوفریاده، د مرستې آواز، ټول دنیوي او آخروي حاجتونه له الله تعالى څخه وغوښتل شي، ورسره د نورو متصرفینو او مرستندویانو له نیولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې یوازي الله تعالى د هر ډول عبادت او بندگي لایق دی.

همدارنگه الله تعالى فرمایي: ﴿وَأَن يَمْسَسَنَكَ اللَّهُ بَصْرًا فَلَا تَكْفِفُ لَهُ أَثَا هُوَ وَإَن يَمْسَسَنَكَ بَحْرًا فَأَهْرَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ [الأنعام: ۱۰۷] ژباړه: که الله تاته کوم تکلیف در ورسوي نو له هغه نه پرته بل څوک نشته چې تاله تکلیف څخه وژغوري، که هغه ذات تاته کومه ښکېنه او گټه در واړوي، نو هغه په هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ السَّائِلِ إِذَا دَعَاَن فَنَسْتَجِيبُ لِي وَلِيُؤْمِنُوا أَنِّي أَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾ [البقره: ۱۸۶] ژباړه: او ای پیغمبر ما زما بندگان که له تانه زما په اړه پوښتنه وکړي، نو هغوی ته ووايه چې زه ورته ډیر نږدې یم، بلونکی چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم نو هغوی ته ښایي چې زما بلني ته لیک ووايي، او پر ما ایمان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واوړوه، کېدای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعالیت: زده کوونکي دي د ربوبیت د توحید د اثبات په اړه عقلي دلیله بیان کړي.

چې پوښتي

۱. توحید تعریف کړئ!
۲. توحید په څو ډوله دی؟
۳. د ربوبیت له توحید څخه مراد څه دی؟
۴. د ربوبیت پر توحید باندې نقلي دلیل ذکر کړئ.

د الوهیت توحید

- آیا پرته له الله تعالی څخه بل څوک د عبادت وړ شته؟
- بنده باید له چا څخه مرسته وغواړي؟
- چا ته د عجز سر ښکته کړي؟

د الوهیت تعریف

اله معبود ته وايي. الوهیت مصدر او د الله تعالی صفت دی، د الوهیت د توحید معنا دا ده چې یوازې الله تعالی معبود دی او په معبودیت کې شریک نه لري.

د تعریف شرح

د عبادت وړ یوازې الله تعالی دی. یوازې الله تعالی ته باید د عجز سر ښکته شي، امر یې ومنل شي او له منهیاتو څخه یې ځان وژغورل شي چې دا په حقیقت کې د الوهیت توحید دی او د عبادت توحید هم ورته وايي.

د الوهیت توحید

د الوهیت توحید په دې باندې عقیده لرلو ته وايي چې یوازې الله تعالی د عبادت وړ دی. عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی:

۱. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره له لمانځه، روژې، زکات او حج څخه عبارت دی او همدارنگه نورې هغه چارې چې موخه ورڅخه یوازې د الله تعالی امر پر ځای کول وي او عادي چارو پورې اړه ونه لري هم د عبادت په مفهوم کې داخلي دي.

۲. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ویل کیږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې یوازې د الله تعالی امر ومنل شي، که هغه عبادت په خاصه معنا سره وي، که معاملات وي، که د کورني ژوند احکام وي او که پر امنیت، سیاست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

يو انسان هلته موحد گڼل کیږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې د الله تعالی اطاعت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظریات چې د اسلام له سپېڅلي دین سره مخالف وي رد کړي.

د الوهیت د توحید د اثبات دلیله

په قرآن کریم او سنتو کې د الوهیت په توحید باندې بې شماره دلیله شته چې یو څو یې په لاندې توگه بیانېږي:

قرآن کریم: الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: له الله، (هغه) ژوندي ابدې ذات پرته چې ټول کائنات یې تنظیم کړيدی، بل هېڅ خدای نشته.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالى فرمایي: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحِي إِلَيَّ اللَّهُ إِلَهَكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ﴾ [الكهف: ۱۱۰] ژباړه: ای پیغمبر! ووايه چې زه یوازې ستاسو په څېر انسان یم، او ما ته وحې شوې چې ستاسې معبود یو الله دی.

الله تعالى د الاخلاص په سورت کې فرمایي: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝﴾ [الإخلاص: ۱، ۲] ژباړه: ای پیغمبر! ووايه چې الله تعالى یو دی، الله تعالى بې نیازه دی چاته اړ ندی.

همدارنگه الله تعالى په یو بل آیت کې فرمایي دي: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ۝ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ ۝ لِمَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَا يَشَاءُ ۝ عِلْمُ السَّاعَةِ عِنْدَهُ ۝ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝﴾ [البقرة: ۲۵۶] ژباړه: د الوحي فېن پکښه بالطاغوت ويؤمن بالله فېد استمسک بالنعوة الوقي [البقرة: ۲۵۶] د دين په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړای شوېده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ايمان راوړي هغه يوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعريف: طاغوت هغه چاته ته ويل کېږي چې د الله تعالى په مقابل کې يې پيروي کېږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په يوه حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: عَنْ عَبْدِ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَبْدِي اطْرُحْ هَذَا الْوَتْنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةِ، فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿الَّذِينَ لَا أُجَارَهُمْ وَهُمْ لَا نُنَاجِيهِمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [التوبه: ۳۱] حَتَّى فَرَعَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتَحَرِّمُونَهُ وَيَحْلُلُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟" قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "فَلَيْكَ عِبَادَتُهُمْ" (۱) ژباړه: عدي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وايي چې زه رسول الله

صلی الله علیه وسلم ته راغلم او زما په غاړه کې له سر و زرو څخه جوړ شوی صلیب څوړند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدی! له غاړې څخه دې دغه بورت ایسته کړه. ما هغه بورت ایسته کړ، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارک د براءت مبارک سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: موږ خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام گڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حلالول چې بیا به تاسو هغه حلال گڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الرهیت په توحید باندې ډېر زیات شمېر مبارک احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملي څخه موږ دلته د جابر بن عبد الله رضی الله عنه روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله صلی الله علیه وسلم په حج کې تلبیه په لوړ آواز پیل کړه: «**لَيْلِكَ، اللَّهُمَّ لَيْلِكَ، لَيْلِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَيْلِكَ، إِنَّ الْإِسْلَامَ دِينُكَ، وَالْإِسْلَامَ دِينُكَ، وَالْإِسْلَامَ دِينُكَ**». ژباړه:

په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله په هغه څه کې چې تا پر موږ نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریک او ساری نه لري ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاینې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریک او سیال تا لره.

په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله رضی الله عنه وايي: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صفای غونډۍ ته وخوت، مخ یې کعبې ته کړ، داسې یې وفرمایل: «**لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أُنْجَزَ وَعُدَّةٌ، وَكَمَرٌ عِبْدُهُ، وَفَرَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ**»^(۱) ژباړه: له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریک نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

عقلي دليل: هر هغه څو ك چې د الله تعالى په ربوبيت باور لري او وايي چې يوازي الله تعالى د دې مخلوق پيدا كړونكي او تدبير كوونكي دى، بل هېڅوك نه شي كولاى چې څه شى پيدا كړي، يا چا ته گټه او يا زيان ورسوي، نو لازمه ده چې پدې هم اقرار وكړي چې يوازي همدغه ذات د بندگي مستحق هم دى، بايد يوازي د ده بندگي وشي او يوازي د ده شكر اداء شي، د شيانو په تحليل او تحریم كې يوازي د ده اوامرو ته غاړه كېنودل شي.

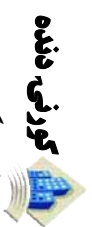
فعاليت: زده كړونكي دي د الوهيت د توحيد په هكله څو نور دليلونه ذكر كړي.

د الوهيت د توحيد حكم

د الله تعالى د الوهيت په توحيد باندې ايمان او باور لرل فرض او منكر يې كافر دى.

۱. الوهيت تعريف كړئ!
۲. د الوهيت توحيد څه ته وايي؟
۳. د الله تعالى د الوهيت د توحيد لپاره دليلونه ذكر كړئ!
۴. طاغوت تعريف كړئ.
۵. د الله تعالى د الوهيت د توحيد حكم څه دى؟

زده كړونكي دي د الله تعالى د الوهيت د توحيد په اړه يوه مفصله مقاله وليكي.

د الله تعالی اسماء او صفات

الله تعالی د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالی په نومونو باندې په اجمالي توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که څوک په تفصیلي توګه ورباندې وپوهېږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنایې ځان پوه کړي نو د ستر اجر وړه گرځي.

د اسماءو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وايي، د الله تعالی اسماء هر هغه لفظ ته ویل کېږي چې په قرآن او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالی په ذات دلالت وکړي. لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالی صفات هغه د کمال معاني دي چې الله تعالی خپل ځان په قرآن کې ورباندې ستایلي، او د الله رسول په هغو، په خپلو ويناوو سره موصوف کړی وي لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د اسماءو ډولونه

د الله تعالی اسماء په دوه ډوله دي:

- ۱- ذاتي اسم، چې یوازې د الله تعالی په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.
- ۲- صفتی اسمونه چې د الله تعالی په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتی اسماءو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالی صفتی اسمونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمېر کې توپیر لري:

لومړی: په معنایې توپیر: لکه پورته چې بیان شو صفتی اسمونه د الله تعالی په ذات دلالت کوي سره له یو صفت، ځکه دا هر یو اسم د الله تعالی په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالی له ذات سره یو ځای دلالت کوي.

نو صفتی اسم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو څیز دلالت کوي.

دوهم په شمير کې تويير: د الله تعالى صفات د هغه له اسماءو څخه زيات دي، ځکه هر صفتي اسم يو صفت په ځان کې لري، ځينې صفات د الله تعالى په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهايت او پای نشته، د بېلگې په توگه اخذ (نيول)، تسخير (تابعدار گرځول)، امساك (بندول) او بطش (راگيړول، او حمله كول) او داسې نور د الله تعالى صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن كريم کې الله تعالى ته ثابت دي،^(۱) خو الله تعالى ته مورث د دې صفاتو پر بنسټ د آخذ، مُسَخِّرٌ، مُسَكِّكٌ او باطش نومونه نه شو ايښودلي، ځکه د الله تعالى اسماء توقيفي دي، له ځانه څو ك اسم نه شي ورته اېښودلای.

د الله تعالى د اسماءو د اثبات دلايل

الله تعالى د بنو اسماءو خاوند دی، د اثبات لپاره يې په قرآن كريم او نبوي احاديثو کې ډېر زيات دلايل شته چې په لنډ ډول دلته ځينې له هغو څخه ذکر کېږي:

قرآن كريم

الله تعالى په قرآن كريم کې فرمايي: ﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الأعراف: ۱۸۰] ژباړه: او د الله تعالى ډېر ښه نومونه دي نو په هماغو يې و بولي، هغه خلک پرېږدئ چې د ده په نومونو کې كوروالی كوي، دوی چې څه كوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالى په بل مبارک آيت کې فرمايي: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ [الإسراء: ۱۱۰] ژباړه: ورته ووايه: الله را وبولي يا رحمان، هر يو چې را بلئ نو د (الله) هغه ډېر ښه نومونه دي.

دغه مبارک آيت دا په ډاگه كوي چې د الله تعالى نومونه ثابت دي او قول په يو الله تعالى دلالت كوي.

حديث شريف

په يو مبارک حديث شريف کې داسې راغلي دي: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَخَذَ الصَّمَدَ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِأَسْمِهِ الْأَعْظَمَ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ

۱ الله تعالى فرمايي: ﴿وَأَذِّنْ لِلْعَذَابِ﴾ (البقرة: ۶۳)، ﴿الْمَ تَرَى أَنَّ اللَّهَ سَخِرَ لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ تَعْلَىٰ فِي الْخُسْرِ بِأَمْرِهِ وَمُسَكِّكُ السَّيِّئَاتِ أَنْ تَقْعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (الطه: ۶۵)، ﴿يَوْمَ تَطِيشُ الْبُحْبُوحَةُ الْخَبْرَ إِنَّا كُنَّا مُتَّقِمُونَ﴾ (الدخان: ۱۴).

أَعْلَىٰ وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ»^(۱) ژباړه: رسول الله ﷺ له يو سړي څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال كوم، ځكه ته الله يې، يو يې، بې نياز ه يې، هغه ذات چې هېڅوك يې ندي زېږولي، نه دي له چا څخه زېږېدلى او نه يې څوك سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبې كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سړي له الله تعالى څخه د ده په هغه لوى نامه سره سوال وکړ، چې که په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي ورکوي يې او که غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت

زده کوونکي دې د قرآن كريم ځينې هغه آيتونه ذکر کړي چې د الله تعالى اسماء (نومونه) پکې ذکر شوي دي.

د الله تعالى د اسماءو حکم

د الله تعالى په ټولو هغو نومونو چې په قرآن كريم او يا د نبې كريم صلى الله عليه وسلم په مبارکو صحيحو احاديثو کې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالى د اسماءو او صفاتو په هکله د اهل سنت او جماعت تگلاره

په دې هکله دوه مطلبونه د بيان وړ دي:

۱- اهل سنت والجماعت ټول هغه اسماء او صفات چې الله تعالى ځان ته ثابت کړي يا پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورباندې ستايي، الله تعالى ته ثابت گڼي، هېڅ ډول تعطيل، تحريف، تشبيل او تکيف نه پکې کوي، په دې توگه چې معطل او بې معنا يې نه گڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنگوالي څخه يې خبرې نه کوي.

الله تعالى فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [النوري: ۱۱] ژباړه: د هغه په څېر هېڅ شې نشته او هغه اورېدونکی او ليدونکی دی. د دې آيت په لومړۍ برخه کې تشبيل او تکيف او په دويمه برخه کې بې تعطيل او تحريف نفي شوی دی.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالى د اسماءو او صفاتو په هکله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بيان کړي او له پورتني آيت څخه دې د استدلال طريقه ذکر کړي.

۱- رواه احمد في مسنده.

۲- د الله تعالی اسماء توقیفی دي، په دې توگه چې ټول له قرآن او حدیثو څخه اخیستل شوي، څو ک نشي کولای، چې الله تعالی ته له ځانه نوم کیږدي، البته د الله تعالی د اسماءو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلکو د پوهې لپاره روا بولي، لکه رب ته چې په پښتو کې څښتن او په فارسي کې خدا ويل کیږي.

نو په عقل سره الله تعالی ته نوم نشي اېښودل کېدای ځکه الله تعالی فرمایلي: ﴿قُلِ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَعَثَ الْاِثْمَ وَالْاِنْتِمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَاَنْ تُقُوْلُوْا عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ [الأعراف: ۳۳] ژباړه: ورته ووايه: زما رب خو ښکاره او پټ بې حیا کارونه حرام کړي، گناه، په ناحقه تېری، دا چې له الله سره هغه څه شریک و گڼئ چې د هغه په هکله بې څه سند نه دی را نازل کړی او دا چې په الله پورې داسې څه ووايي چې تاسې پرې نه پوهیږئ.

د الله ﷻ پر اسماءو او صفاتو ځان پوهول له ښادگانو سره د الله ﷻ په پېژندلو کې مرسته کوي، او همدارنگه له الله ﷻ سره د مینې او تقوا د زیات والي لامل کیږي.

۱. د اسماءو او صفاتو تعریف بیان کړئ.
۲. د الله تعالی اسماء په څو ډوله دي؟
۳. آیا د الله تعالی د اسماءو او صفاتو تر منځ توپیر شته؟
۴. د الله تعالی د اسماءو د اثبات دلائل بیان کړئ.
۵. د الله تعالی د اسماءو حکم بیان کړئ.
۶. د الله تعالی د اسماءو په هکله د اهل سنت و الجماعت تگلاره بیان کړئ.

زده کوونکي دې په خپلو کتابجو کې د قرآن کریم ځینې هغه آیتونه وليکي چې په هغې کې د الله تعالی نومونه ذکر شوي دي.

د الله تعالى د اسماءو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالى د اسماءو او صفاتو د تعريف او د اثبات د دلايلو په اړه يو څه زده کړل. پدې لوست کې د الله تعالى د اسماءو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالى د اسماءو شمېر

د الله تعالى د اسماءو يادونه په قرآن کریم او نبوي حديثو کې شوې ده:

– قرآن کریم: الله تعالى فرمايي: ﴿هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ هُوَ اللهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿﴾ [الحشر: ۲۲ – ۲۴] ژباړه: الله هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په ښکاره هر څه باندې پوهېدونکی، همغه رحمن او رحیم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عیمونو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نافذوونکی او د لویې خښتنې، لویې کورونکې، پاک دی الله له هغه شرک نه چې خلک یې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستوونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکۍ سره ستاینه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آیتونو کې د الله تعالى ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

حديث شريف: په حديث شريف كې راغلي: عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (إن الله تسعة وتسعين اسماً—مائة إلا واحداً—من أحصاها دخل الجنة) (ژباړه: يقينا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي،- يو کم سل - چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به نوزي.

ځينو پوهانو د قرآن کریم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي اسماء سره راټول کړي او همدا نه نوي ورڅخه جوړ شوي دي.

خو سمه وينا داده چې د الله تعالى اسماء په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى اسماء له دي پرته نور هم ډېر دي.

په حديث شريف کې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله ﷺ څخه روايت کړی: «مَا قَالَ عَبْدُ قَطٍ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمِيَّتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدَلٌ فِي قَضَاؤِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ أَوْ أُنْزِلَتْهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلِمْتُهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِبِيعَ قَلْبِي وَتُبْرِ صَدْرِي وَجَلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرَحًا»^(۱)

ژباړه: هيڅکله يو بنده چې خواشيتوب يا غم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايي مگر خفگان او غم يې الله تعالى لرې کوي او پر ځای يې خوبېي ورکوي: ای الله زه ستا بنده او ستا د بنده او مينځې زوی يم، زما تندي ستا په لاس کې دی، زما په هکله ستا حکم نافذ او قضا دي عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دي پرې نومولی، يا دي په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دي خپل کوم مخلوق ته وربودلی، يا دي د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلي، چې ته دا قرآن زما د زړه سپړلی، د سينې رڼا، د خواشيتوب لرې کوونکی او د خفگان له منځه وړونکی وگرځوي.

نو له دي وينا څخه چې رسول الله فرمايي: (او يا دي د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلي)، څرگنديږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرته بل څوک ورباندې نه پوهيږي.

۱ متفق عليه، بخاري: ۷۵۸۵ شميره حديث، مسلم: ۲۶۷۷ شميره حديث.

د الله تعالی په اسماء او صفاتو د ایمان گټې

۱- د الله تعالی پېژندنه، هغه څوک چې د الله تعالی اسماء او صفات وپېژني، د الله تعالی په هکله یې معرفت زیاتېږي، په الله تعالی باندې یې ایمان پخېږي، او د توحید عقیده یې پیاوړې کېږي.

۲- په اسماء حسنی سره د الله تعالی ستاینه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ [الاحزاب: ۴۱] ای مؤمنانو! الله یاد کړئ په کثرت سره.

۳- له الله تعالی څخه د ده د اسماءو په وسیله غوښتنه او دعا کول، الله تعالی فرمایي: ﴿وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ او الله تعالی لره غوره نومونه دي نو په هغو سره یې راوبلئ.

۴- د دنیا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالی د صفتونو ډولونه

د الله تعالی صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فعلي صفتونه

۱- ذاتي صفتونه هغو صفتونو ته ویل کېږي چې الله تعالی یې په ضد نه موصوفېږي، دغه صفتونه د الله تعالی له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالی څخه نه جلا کېږي. د الله تعالی ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- فعلي صفتونه: هغو صفتونو ته ویل کېږي چې الله تعالی یې په ضد موصوفېږي، لکه: رحمت چې ضد یې غضب دی.

د الله تعالی فعلي صفتونه ډېر زیات دي خو موږ دلته د بېلګې په ډول یو څو ذکر کوو: تخلیق (پیدا کول)، توزیق (رزق ورکول)، احیاء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعالیت: زده کوونکي دې د ذاتي او فعلي صفتونو تر منځ توپیر بیان کړي.

۱. د الله تعالی د اسماور شمېر څومره دی؟
۲. د الله تعالی د اسماور په هکله د قرآن کریم څو مبارک آیتونه ذکر کړی.
۳. د الله تعالی د اسماور په هکله د نبی کریم ﷺ یو مبارک حدیث ذکر کړی.
۴. د الله تعالی په اسماور او صفاتو باندې د ایمان گټې بیان کړی.
۵. د الله تعالی صفات په څو ډوله دي؟
۶. د الله تعالی ذاتي صفات څو دي؟
۷. د الله تعالی فعلي صفات تعریف کړی.
۸. د الله تعالی د فعلي صفاتو یو څو مثالونه بیان کړی.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د اسمونو او صفتونو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۱)

قدرت او اراده

– قدرت او اراده د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟

– آيا الله تعالى د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعريف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله يې يو څوک توانيږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار تر سره کړي او يا يې پرېږدي.^(۱)

قدرت د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په هر څه باندې په خپل ازلي او قدیمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده پاره نوی قدرت نه پيدا کيږي او په ضد سره يې چې عاجز دی نه موصوفيږي.

د قدرت د اثبات دلائل

الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [البقرة: ۱۰۹]

ژباړه: يقيناً الله تعالى په هر څه قادر دی.

په يو بل مبارک آيت کې الله تعالى فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُفْجِرَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ

وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾ [فاطر: ۴۴] ژباړه: هېڅ شې د الله تعالى بېو سې

کوونکې ندی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه په هر څه باندې پوهيږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالى د قدرت پر صفت د ايمان حکم

د الله تعالى د قدرت پر صفت باندې ايمان راوړل فرض دي.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالى د قدرت د صفت په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

۲ – د ارادې تعريف

د يو کار په پايلو کې له ښه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او يا پرېښودلو قوي عزم او قصد ته اراده ويل کيږي.^(۲)

۱ – التعريفات – (۱ / ۲۲۱)

۲ – الفروق اللغوية – (۱ / ۳۵)

اراده او مشیت د الله تعالی ذاتي صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پیدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خیر وي او که شر، که ګټه وي او که نقصان، ایمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پیدا کېږي، که ټول مخلوقات یو ډېر وړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، پرته د الله تعالی له ارادې څخه حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبور تیا ده نه موصوفېږي.

د ارادې د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ [الروح: ۱۶] ژباړه: الله تعالی ښه سر ته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده یې وکړي.
په بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵] ژباړه: الله تعالی تاسې ته د آسانی اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [یس: ۸۲] ژباړه: هغه څو چې کله د یو شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي.

عقلي دلیل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بیا څو به د بل چا تر امر لاندې وای، او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنګه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بیا په قدرت سره نه موصوفېږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نیسي کوم پورې چې اراده تعلق نیسي، نو ثابتېده څه چې الله تعالی مريد دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ایمان راوړل فرض دی.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وېشلې ده:

لومړۍ: قدرې او کوني اراده.

دویمه: امرې او شرعي اراده.

۱. کوني اراده: دا اراده د مشیت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شاملېږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پیدا کېږي. دا اراده د الله تعالی پدې

قول سره ټاټبه شوي ده چې فرمايي: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَقُ فِي السَّمَاءِ﴾ [الأنعام: ۱۲۵] ژباړه: چا ته چې الله تعالى د لارښوونې اراده وکړي، د هغه سينه د اسلام لپاره پرانيزي او چا ته چې په گمراهۍ کې د غورځولو اراده وکړي، د هغه سينه تنگوي او داسې فشار پرې راولي چې (څنگه د اسلام تصور په ذهن کې راگرځوي نو) داسې ورته معلومېږي ته به وايې د آسمان لوري ته په سختۍ سره خپژي.

همدارنگه الله تعالى فرمايي: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يُفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ [البقرة: ۲۰۳] ژباړه: خو الله تعالى چې څه غواړي هغه کوي.

۲. ديني او شرعي اراده: له دې ارادې سره محبت او رضا لازمه ده، ځکه الله تعالى فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْإِسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْفُسْرَ﴾ [البقرة: ۸۵] ژباړه: الله تعالى پر تاسې آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنگه الله تعالى فرمايي: ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [المائدة: ۶] ژباړه: الله تعالى نه غواړي چې ژوند درباندي تنگ کړي، هغه خو غواړي چې تاسې پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسې پوره کړي، ښايي چې تاسې شکر ويستونکي شئ.

فعاليت: زده کوونکي دې د ارادې د ډولونو په هکله يو له بل سره مباحثه وکړي.

۱- قدرت څه ته ويل کېږي؟

۲- د الله تعالى د قدرت د اثبات دلايل ذکر کړئ.

۳- د الله تعالى د قدرت په صفت د ايمان حکم څه دی؟

۴- اراده څه ته ويل کېږي؟

۵- د الله تعالى د ارادې د اثبات دلايل ذکر کړئ.

۶- د الله تعالى د ارادې په صفت د ايمان حکم بيان کړئ.

۷- د الله تعالى اراده په څو ډوله ده؟ بيان يې کړئ.

زده کوونکي دې د دوو صفتونو (قدرت او ارادې) په اړه يوه مقاله وليکي چې له شپږو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالى ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالى له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالى د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوفیږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې د هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پري اورېدل کېږي، خو دلته له سمعي څخه د الله تعالى هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالى خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او موزې يې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعې سره چې دده ازلي صفت دی اوري خو موزې يې په کیفیت نه پوهیږو، ډېر خفي شى هم د الله تعالى له سمعې (اورېدلو) څخه نه شي پېدا لای، الله تعالى د دې صفت په ضد سره چې کوږوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو له هغه قوت څخه عبارت دی چې په سترگو کې وجود لري او په هغې سره شکلوته، رنگونه، روښنایی، تیاري او داسې نور لیدل کېږي.

خو دلته له بصر څخه د الله تعالى هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالى په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او موزې يې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالى ذاتي صفت دی، الله تعالى په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې دده ازلي صفت دی ټول شکلوته او رنگونه ویني خو موزې يې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالى له بصر (لیدلو) څخه ډېر کوچنی شى هم نشي پېدا لای او د دې صفت په ضد سره چې ډوندوالی دی نه موصوفیږي.

د سمع او بصر د اثبات دلايل

الله تعالى په قرآن كريم كې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [الحج: ۷۰] ژباړه: يقيناً الله تعالى اورېدونكى او لېدونكى دى.

همدارنگه الله تعالى په يو بل آيت كې فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱] ژباړه: «د كائناتو هېڅ شى هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونكى او لېدونكى دى.»

علم:

د علم تعريف

علم هغې پوهې ته ويل كېږي چې له واقعيت سره مطابقت ولري. علم د الله تعالى ذاتي صفت دى، الله تعالى په ټولو موجوداتو باندې عالم دى او د ده له علم څخه ډېر واړه شيان هم نشي پېدلای، بلكې الله تعالى په ښكاره او پټو ټولو شيانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قديمي صفت دى عالم دى، او د دې صفت په ضد سره چې جهل دى نه موصوفېږي.

د علم د اثبات دلايل

الله تعالى په قرآن كريم كې فرمايي دي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ [القصص: ۲۳] ژباړه: په باوري ډول الله د سينو په پټو رازونو پوهېږي. په يو بل آيت كې الله تعالى فرمايي: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْإِنِّرِ وَالْإِنِّرُ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا هُوَ يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ [الأنعام: ۵۹] ژباړه: له هماغه سره د غيبو كليگانې دي چې له هغه نه پرته بل څوك پرې نه پوهېږي، په وچه او لمد كې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دى، له ونې څخه كومه رالوېدونكې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمكې په تړزمنۍ پرودو كې كومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په يو روښانه كتاب كې ليكل شوي دي.

حيات

د حيات تعريف

حيات د مرگ ضد دى او حيات د الله تعالى ازلي او ذاتي صفت دى، الله تعالى په خپل ازلي حيات سره حى (ژوندى) دى او د دې صفت په ضد سره چې مرگ دى نه موصوفېږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالیٰ په قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ۲۵۵] ژباړه: الله، له الله پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله چې ژوندی او د کارونو تنظیمونکی دی.

همدارنگه الله تعالیٰ په یو بل آیت کې فرمایي: ﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ النَّاسَ﴾ [غافر: ۶۵] ژباړه: هغه تل تر نلله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې هغه وېرلئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص گړځلو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالیٰ د سمع، بصر، علم او حیات په صفتونو باندې ایمان لرل واجب دی.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالیٰ د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ایزه توګه مباحثه وکړي.

چې پوښتنې

۱. سمع، بصر، علم او حیات تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او حیات د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او حیات د صفتونو حکم بیان کړئ.
۴. سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالیٰ له کومو صفتونو څخه دي؟
۵. آیا الله تعالیٰ د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو ګڼه وي.

کلام د الله تعالی صفت دی

- آیا تاسو پوهیږئ چې کلام د الله تعالی صفت دی؟
 - کلام د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟
 - آیا الله تعالی د کلام په ضد سره موصوفیږي؟
- د دې پوښتنو ځوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او صوت څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالی ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنگوالي باندې یې مونږ نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالی په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې ګوښه والی دی نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایي: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ۱۶۴] ژباړه: او له موسی (ع) سره الله تعالی په ځانګړي ډول خبرې وکړې. همدارنګه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِّنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ﴾ [الشوری: ۵۱] ژباړه: او هیڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و خبرېږي، پرته له دې چې وحی به وي، یا له پردې هاخوا، یا کوم رسول و لېږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحی کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دی.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندگانو د لارښوونې لپاره رالېږلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی کتاب دی له دې کتاب څخه وروسته به د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلېږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنی دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمائي: ﴿إِن عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ [القيامة: ۱۷۶-۱۸] ژباړه: بې شکه د هغه جمع کول او پر تا لوستل بې زموږ پر ذمه دي، نو کله چې هغه موږ ولوست، بیا بې ته ورسې لو له.

په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، موږ ته په تواتر، پرته له کومې شېبې را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت گڼل کېږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قرآن کریم باندې د ایمان حکم

پدې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کېږي.

د قرآن کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځینې یې په لاندې ډول بیانېږي:

قرآن: الله تعالی فرمائي: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ [البقرة: ۱۸۵] د رمضان میاشت هغه چې قرآن پکې نازل کړی شوی.

الکتاب: الله تعالی فرمائي: ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ [البقرة: ۱] ژباړه: دا هغه کتاب دی چې (هیڅ) شک پکې نشته، د متقینو لپاره لارښوونه ده.

الحکیم: الله تعالی فرمائي: ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ [سونس: ۱] ژباړه: دا له حکمتونو څخه د یو ډک کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالى فرمايې: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا﴾ [النساء: ۱۷۴] ژباړه: او تاسو ته مو

خړگنده رڼا نازله کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالى فرمايې: ﴿يَنذَرُكَ الْبَئْسَ الثَّوْقَانِ عَلَيَّ عَبْدِهِ يَبْكَرُ لِلْعَاسِيَيْنَ نَذِيرًا﴾

[الفرقان ۱ آيت] ژباړه: هغه ذات برکيناک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د وېرې خبر ورکونکې وي.

الروح: الله تعالى فرمايې: ﴿وَكَذَلِكَ أَوحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [الشورى: ۵۲] ژباړه: او

په همدې توگه موږ تاته هم په خپل امر سره روح راوړليو.

فعاليت: زده کونکي دې د قرآن کریم نور نومونه هم ذکر کړي.

۱. کلام تعريف کړئ.
۲. د کلام د اثبات دلائل ذکر کړئ.
۳. د کلام پر صفت باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
۴. قرآن کریم تعريف کړئ.
۵. د قرآن کریم د قدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ.
۶. پر قرآن کریم باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
۷. د قرآن کریم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

زده کونکي دې د قرآن کریم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تیرو درسونو کې موږ د الله تعالی پر وجود، وحدانیت، اسماوو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، پدې لوست کې به ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملک جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کیږي. د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملائکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملائکې د الله تعالی له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوي دي، په سترگو نه لیدل کیږي، له ټولو گناهونو څخه معصومي دي، په هېڅ صورت د الله تعالی له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالی ورته وفرمائي، هغه ترسره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کیږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه مشکل کولای شي، د اوسېدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي غوښتنو او شهواتو څخه پاکې دي، خوراک، څښاک او خوب نه کوي.

د ملائکو وجود د اثبات دلایل

د ملائکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

۱. قرآن کریم: الله تعالی د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملائکو یادونه کوي ده، لکه خرنگه چې د النجم سورت کې فرمائي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمُوهَنَّ الْمَلَائِكَةَ تَسْفِيَةً لِّلنَّفْسِ﴾ [النجم: ۲۷] ژباړه: یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی به پرښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه ېږدي.

په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمائي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِّمَّنْ وَلِلَّهِ وَرَآحَ يَوْمَئِذٍ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ۱] ژباړه: ثا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکی او د پیغام رسوونکو، پرښتو ټاکنوونکی دی. (داسې پرښتي) چې د هغو دوه دوه، درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنگه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راولي، پېشکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنگه الله تعالی د النحل سورت په

دويم آيت کي فرمايي: ﴿يُرِيكُمُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مِنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ [النحل: ۲]
 ژباړه: الله ﷻ دغه ملايکي او روح چې په خپل کوم بنده يې وضوړي د خپل حکم سره
 يې نازلوي.

۲. حديث شريف

له نبي کریم صلی الله عليه وسلم څخه د ملائکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي
 چې دلته په لنډ ډول يو حديث بيانوو: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُرْصِنِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُرِّيَنِي»^(۱) ژباړه: له حضرت عائشي
 رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل:
 جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د گاوندې په هکله توصيه کوله تر دې چې ما ته دا
 گومان پيدا شو چې يو گاوندی به له خپل گاوندې څخه ميراث وړي.

په ملائکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دي، منکر يې د اسلام له کړۍ
 څخه وتلی گڼل کيږي.

ملائکي له ټولو گناهونو څخه معصومي دي

د قرآن کریم زيات شمېر آيتونه د ملائکو پر عصمت دلالت کوي لکه څرنگه چې الله
 تعالی فرمايي: ﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ [التحریم: ۶] ژباړه: په هغه
 څه کې چې الله تعالی امر ورته کوي نافرماني يې نه کوي او هغه څه سرته رسوي چې
 امر ورته کيږي.

همدارنگه په يو بل آيت کې فرمايي: ﴿يَسْبُحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْثُونَ﴾ [الأنبياء: ۲۰]

ژباړه: شپه او ورځ تسبیح وايي لڼي نه کوي.

همدارنگه نور ډېر آيتونه شته چې د ملائکو په عصمت باندې دلالت کوي چې دلته په
 همدې ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.^(۲)

د ملائکو صفتونه

په قرآن کریم او نبوي سنتو کې د ملائکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چې په لنډه
 ډول يې ذکر کوو:

۱. ملائکي له نور څخه پيدا شوي دي.

۱- صحیح البخاری ت - (۱۵ / ۱۹۸)

۲- الموافق للامام عضد الدین عبد الرحمن بن أحمد الإيجي، (۳ / ۴۵۳).

۲. ملائکي په سترگو نه لیدل کېږي، خو که چېرې دوی چاته د خرگندېدو اراده وکړي نو لیدل یې شوني دي.
۳. ملائکي خپل ځانونه په ښو او ښکلو شکلونو سره متشکل کولای شي.
۴. الله تعالی ملائکي انبیاؤ ته د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کارونو په سرته رسولو گمارلې دي.

۵. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان ترمنځ تگ او راتگ کولای شي.
۶. ځینې ملائکي د دوو، ځینې د دریو، ځینې د څلورو او ځینې له دې څخه د زیاتو وزرونو خاوندانې دي.
۷. له انسانانو څخه مخکې الله تعالی ملائکي پیدا کړي دي.
۸. ملائکي سره لدې چې معصومي دي او تل د الله تعالی عبادت کوي، خو بیا هم له الله تعالی څخه ډېرې وېرېږي.
۹. ملائکي الله تعالی ته ډېرې نږدې او مقربې دي.
۱۰. ملائکي د خارق العاده توان خاوندانې دي.

د ملایکو دندې

- ملائکو ته الله تعالی ډېر لوی لوی کارونه او دندې ورسپارلې دي، دوی ته الله تعالی دا توان ورکړی چې ورسپارل شوي دندې په ښه توگه سرته ورسوي، د ملائکو د دندو ډولونه په لاندې ډول بیانېږي:
۱. الله تعالی پیغمبرانو ته د وحې په رسولو باندې جبرائیل عليه السلام مکلف کړی دی جبرائیل عليه السلام د ټولو ملایکو څخه غوره او د الله تعالی په وړاندې معزز دی چې د (الروح الامین) په نامه سره یې یاد کړی دی.
 ۲. میکائیل عليه السلام ته د اورښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ورسپارل شوې ده. میکائیل عليه السلام هم د الله تعالی په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقام لري، ځکه الله تعالی د جبرائیل په څنګ کې ذکر کړی دی.
 ۳. اسرافیل عليه السلام ته د قیامت لپاره د شپې وهلو دنده ورسپارل شوې ده.
 ۴. ملک الموت (عزرائیل) او د ده ملگرو ته د ارواحو د قبض دنده ورسپارل شوې ده.
 ۵. کرام کاتین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.

۱. نیکړ او منکر ته په قبر کې له مېرو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوې ده.
- په ملائکو باندې د ایمان گټې

۱. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.

۲. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که موږ له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوق شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.

۳. له مؤمنانو سره د الله تعالی له محبت څخه خبرتیا، چې دا د دې لامل کېږي چې بنده گان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.

۴. د الله تعالی له قدرت او دده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، دده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کېږي.

فعالیت: زده کړونکي دې د ملائکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

۱. ملائکې تعریف کړئ.
۲. ملائکې له څه شي څخه پیدا شوې دي.
۳. د ملائکو د اثبات په اړه یو څو دلیونه ذکر کړئ.
۴. په ملائکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.
۵. د ملائکو صفات په لنډه ډول ذکر کړئ.
۶. د ملائکو دندې په لنډه ډول ذکر کړئ.
۷. پر ملائکو باندې د ایمان څو گټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کړونکي دې د ملائکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د احاديثو اهميت

په تېرو ټولگيو کې مو ولوستل چې حديث د پيغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقريراتو څخه عبارت دی. پدې لوست کې غواړو چې د احاديثو اهميت وپېژنو.

۱_ حديث د الله ﷻ وحي ده

وحي په دوه ډوله ده

يوه جلي وحي چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، او بله خفي وحي چې د پيغمبر ﷺ له احاديثو څخه عبارت ده، ځکه چې پيغمبر ﷺ به خپل اقوال او افعال دجبريل عليه السلام په لارښوونه ترسره کول. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا يَنطَلِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ [النجم: ۳، ۴].

ژباړه: او هغه {پيغمبر ﷺ} له نفسي خوا هاش څخه ناسې نه خبرې نه کوي، بلکې دا وحي ده چې پر هغه نازلېږي. نو حديث چې د پيغمبر ﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پيغمبر نازله شوي وحي ده، لکه چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «أَلَا أَنِّي أُورِثُ الْكُتُبَ وَبَشَلَةً مَّعَهُ»^(۱).

ژباړه: ځان پوه کېږ! بيشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څېر نور څه هم راکړل شوي دي (يعنی احاديث) په همدې بناء د پيغمبر ﷺ احاديث د الله ﷻ خفي وحي ده.

۲_ د پيغمبر ﷺ پيروي.

لکه څرنگه چې دقرآن کریم د لارښوونو پيروي پر مسلمانانو فرض ده، همداسې د پيغمبر ﷺ د سترو او احاديثو پيروي هم پر مسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پيروي د رسول الله ﷺ په پيروي کې نغښتي ده، لکه څرنگه چې د الله ﷻ محبت د پيغمبر ﷺ په محبت پورې تړلی دی. نو څوک چې د پيغمبر ﷺ تابعداري او پيروي نه کوي او د الله ﷻ نږدېوالي په بله لاره کې لټوي، هيڅکله خپل مرام ته نه شي رسيدای. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ. . .﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووايه اى پيغمبر! که چيرې په رښتيا دالله ﷻ سره مينه کوئ، نو زما پيروي وکړئ، الله به هم درسره مينه وکړي.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمائي: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ»^(۱)

ژباړه: چا چې زما پیروي وکړه په حقیقت کې یې د الله ﷻ پیروي وکړه، او چا چې زما نافرمانی وکړه هغه د الله ﷻ نافرمانی وکړه.

دیښمېر ﷺ دا قوالو، افعالو، او کړنو څخه سرغړونه لویه بد بختي، او گمراهي ده.

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُرْسَلِينَ ثَوَّلَ لَهُ مَا تَوَلَّىٰ وَضَلَّ بِهِ جَهَنَّمَ ۚ سَاءَ مَا مَصِيرًا﴾ [النساء: ۱۱۵]

ژباړه: او څوک چې د رسول ﷺ څخه سر غړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرگنده شي، د مؤمنانو له لارې پرته بله لار څوښه کړي نو هماغه لوري ته به یې وروگرځو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به یې ورنناسو او هغه دورتلو بد ځای دی.

همداراز پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «تُرِكَتُمْ فِيكُمْ أُمَرَاءُ لَنْ تُعْطِلُوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَهَيْبَةُ نَبِيٍّ»^(۲)

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پرېښي دي هېڅکله به گمراه نه شي خو پورې چې تاسې پر هغې منگولې لگولې وي چې یو د الله ﷻ کتاب او بل د الله ﷻ د رسول سنت دي. د پیغمبر ﷺ پیروي داده چې د هغه ویناوې ومنل شي، لارښوونې یې عملي کړل شي، د ژوند په ټولو برخو کې د هغه دسیرت پیروي وکړل شي او د هغه پر ویناوو د هېچا وینا غوره ونه گڼل شي.

۳- حدیث دقرآن کریم شرحه ده

پیغمبر ﷺ په خپلو اقوالو افعالو او تقریراتو سره قرآن کریم تفسیر او شرحه کړی دی.

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَأَوْرَثْنَا نَبِيِّكَ الذِّكْرَ لِنُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ [النحل: ۴۴]

ژباړه: اواز ل کړی مو دی تاته ذکر {قرآن کریم} د دې لپاره چې ته بیان کړي خلکو ته هغه لارښوونې چې دوی ته رالېږل شوي دي.

۱- البخاری.

۲- موطأ امام مالک

له همدې امله كه چېرې دقرآن كريم په ځينو آيتونو كې اجمال پروت وو د پيغمبر ﷺ په احاديثو كې د هغې توضيح او تفسير بيان شوى دى لكه چې الله ﷻ فرمايلي دي:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [البقرة: ۸۳]

ژباړه: لمونځ قايم كړئ. پيغمبر ﷺ په خپلو احاديثو سره د لمانځه د درولو طريقه، د ركعتونو شمير، او د لمانځه وختونه په ځانگړي ډول بيان كړي دي.

۴- احاديث د شريعت دويم اصل او مصدر دى

په شريعت كې ځينې حكومونه له قرآن كريم څخه ثابت دي، خو ځينې نور يې د پيغمبر ﷺ په احاديثو ثابت شوي دي، لكه په ميراث كې دجدي (نيا) شپږمه برخه، د كافر او مسلمان ترمنځ له يو بل څخه د ميراث د نه وړلو حكم، د كورنيو خړو د غوښو خوړلو حرمت، د سړسايې وجوب، د ځينو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

كوم احكام چې په احاديثو ثابت دي دهغو حيثيت دقرآن كريم دحكومونو په څير دى الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷]

ژباړه: او څه چې پيغمبر تاسې ته دركړي هغه واخلي، اوله كوم شي څخه چې يې منعه كړې ياستې مه بې كوى. د پيغمبر ﷺ احاديث د بې شميره ټولنيزو، اقتصادي، سياسي، اخلاقي، او حقوقي مسايلو دويم مصدر دى.

۵- د احاديثو يادول

حديث يادول خورا لوى فضيلت لري، پيغمبر ﷺ هغه چاته چې احاديث په يادو يادوي، ورباندي عمل كوي، د عزت او لوى مقام دعا كړې ده او فرمايلي يې دي: «نَصْرَ اللّٰهِ اَمْرًا سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ...»^(۱)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زموږ حديث واورې، بيا يې ياد كړي او هم يې نورو ته ورسوي.

فعاليت:

زده كوونكي دې په ډله ييزه توگه ځينې هغه احاديث له يادو وړايي چې په تېرو ټولگيو كې يې ياد كړي وو.

۱. د خفي وحي په اړه دقرآن كريم دليل ذكر كړئ.
۲. احاديث د قرآن كريم شرحه ده دا څه معنلري؟ واضححه يې كړئ.
۳. دشريعت اصول او مصادر كوم كوم دي؟ نومونه يې واخلي.
۴. داحاديثو يادول څه فضيلت لري؟

د لوست د مهمو ټکو په نظر کې نیولو سره د حدیثو د اهمیت په اړه مقاله ولیکئ.

په چارو کې تدبیر

عن أنس رضي الله عنه أن رجلا قال للنبي صلى الله عليه وسلم: أوصني يا رسول الله ! فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: (خُذِ الْأَمْرَ بِالْأَيْدِيْ فإِنَّ رَأْيْتَ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرٌ فَأَمْنٌ وَإِنْ خِفْتَ خِيَا فَأَمْسِكْ). [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالک بن نضر ابو حمزه انصاري خزرجي رضي الله عنه پوره لس کاله د رسول الله ﷺ په خدمت کې تېر کړي وو، او په وېړوکوالي کې د بدر په غزا کې شریک شوی. په لمانځه کولو کې رسول الله ﷺ ته ډېر ورته و. يو له هغو صحابه وو څخه دی چې زيات شمېر حديث پې روايت کړي دي. له ده څخه د روايت شويو احاديثو شمېر څه د پاسه دوه زره اودوه سوه احاديثو ته رسېږي. دپيغمبر ﷺ له وفات نه وروسته دجهادونو او فتوحاتو په دور کې په بصره کې استوگن شو، او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کال څه د پاسه سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ أَوْصِي: ماته نصيحت وکړه.
- ۲_ خُذ: دامر لفظ دی: واخله، ونیسه، وکړه.
- ۳_ الْأَمْر: چاره، کار.
- ۴_ الْأَيْدِي: پايلو ته په پام لرني سره چارې سرته رسول.
- ۵_ فَأَمْنٌ: د امر لفظ دی: پس ترسره پې کړه، سرته پې ورسوه.
- ۶_ خِيَا: د خیر ضد، ضلالت او بې لارۍ.
- ۷_ فَأَمْسِكْ: د امر لفظ دی: ځان تری وساته، مه پې کوه.

د حديث ژباړه

له انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړي پيغمبر ﷺ ته وويل: ای د الله رسول! ماته نصيحت وکړه، نو رسول الله ﷺ ورته وويل: کارونه په پوره غور او تدبیر سره کوه، که

دي د کار په پايلو کې خیر او ښېگڼه لیده نو وړاندې څه او تر سره کوه يې، او که خرابي په نظر درتله نو ځان ترې وساته.

د حديث حکمت

داسلام سپېڅلی دين تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه کې دی. او ځای په ځای انسان ته پدې هکله لازمي او اړينې لارښوونې کوي. تدبير يا په کارونو کې سوچ، د چارو پر پايلو نظر لرل، احتمالي گټې او زيانونه سره مقایسه کول، هدفونه ياد ساتل او پدې توگه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو کې بری او موفقیت په برخه کوي، گټې يې خوندي او تر ممکنه حده د زيانونو مخه نيسي.

فعاليت:

د رسول الله ﷺ له سيرت څخه د هغه د کارونو څو بېلگې په گروپي شکل په گروهه کړئ او د پلان او تدبير نښې په کې وښايست.

د حديث شريف گټې

۱_ په نصيحت دصحابه وو ټينگار
صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو، او تل د کمال په لټه کې وو. له پيغمبر ﷺ څخه به يې د ځانگړو توصيو او نصيحتونو غوښتنه کوله، او رسول الله ﷺ به هغوی ته هر اړخيز نصيحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعينو کې دغه کار يو نېک سنت وگرځيد او چې کله به سره جلا کيدل او يا به پر سفر روانيدل نو يو بل ته به يې ويل: ماته نصيحت وکړه! او هغوی به د مينې او لورېنې نه په ډک زړه ورته د خير او نيکمرغي، نصيحتونه کول.

۲_ د تدبير غوښتنې

په چارو کې د تدبير غوښتنه دا ده چې مخکې لدې چې انسان په کوم کار لاس پورې کړي لومړی دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نږدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره مشوره وکړي، خپل نيت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معيارونه دې په نظر کې ونيسي، موخې دې په گوته کړي، د هغه کار په وسايلو او امکاناتو دې

غور و کړي او له هغه وروسته دي په پاک الله توکل وکړي او په قوي هوه سره دي په کار پیل وکړي، چې دغې عملې ته (کرننده)، (خطه) او (پلان) ویل کیږي.

۳_ چاري په غور او تدبیر سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بیې، او وارخطای په خلاف کارونه په تدبیر، آرام فکر، سړې سڼې، پیل او پایلو ته په پام لرنې سره سرته رسول ستره هوښیاري ده چې رسول الله ﷺ پرې امر کړی دی. لکه چې ابوذر رضی الله عنه ته په خطاب کې فرمایي: (ای ابوذر! د تدبیر په څېر هوښیاري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبیر او غور نسبت د الله لوري ته کړی او هغه یې د نبوت او پیغمبرۍ یوه برخه گرځولې، او بییه یې د شیطان له لوري ګڼلې. رسول الله ﷺ فرمایي: (ثاني، درنگ او فکر کول د الله له لوري دي او بییه د شیطان له لوري ده). او په بل حدیث کې فرمایي: بیه، روه، په چارو کې غور او اعتدال د نبوت څلویښتمه برخه ده.^(۱)

۴_ د کاري جریان څارنه او ارزونه، او له موخو سره د هغه تطبیقول.

حدیث شریف د وروستۍ جملې غوښتنه داده چې د کار په اوږدو کې انسان وخت په وخت د کار جریان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسیر باندې روان دی، که کار له پلان سره سم روان وو او له خپلو موخو سره تړلی او تړدې و نو کار باید دوام وکړي خو بشپړ او تکمیل شي، او که داسې نه وه، بلکې د وخت، مال او وسائلو ضیاع وه او ټاکل شوي اهداف ورڅخه نه ترلاسه کیدل نو باید کار ودرول شي.

۵_ تدبیر او توکل.

توکل یو شرعي امر دی او مسلمان ته ښایي چې تل په الله توکل وکړي. د توکل رښتینی او شرعي مفهوم دادی چې یو مسلمان د کار ټول شرایط، اسباب، وسایل برابر کړي، په کار پیل وکړی او بیا پایلې او نتایج یې الله پاک ته وسپاري، زده نازده نشي او په پوره عزم سره په کار پیل وکړي او سر ته یې ورسوي.

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

آ_ التډير،

ب_ اُمض،

ج_ غيا،

د_ اُمسڪ،

۲_ د لوست حديث شريف په لنډه توگه ترجمه کړئ.

۳_ په چارو کې د تدبير غوښتنې څه دي؟

کورنۍ دنده

د تدبير په هکله يوه مقاله وليکئ چې له اتو کرښو کمه نه وي.

د سولې اهميت

عَنْ أَبِي الْمَرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصَّيَّامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟» قَالُوا: بَلَى. قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ. وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْخَالِفَةُ». [سنن ابی داود]

د راوي پيژندنه

نوم بې عويمر دعامر زوی د خزوج له قبيلې څخه ؤ او په ابودرداء يې شهرت درلود. ډير لوی فقيه صحابي ؤ. پيغمبر ﷺ ورته دحکيم الامه لقب ورکړی ؤ. کله چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړ، نو پيغمبر ﷺ دده او سلمان فارسي ﷺ ترمنځ د موخات (ورور گلوی) تړون وټاوه. په ټولو غزاگانو کې در رسول الله ﷺ سره ملگری و. حضرت عثمان ؓ ددمشق قاضي مقرر کړی و. نوموړی دهجرت په (۳۲) کال دحضرت عثمان ؓ دخلافت په دور کې په دمشق کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱. أَلَا أُخْبِرُكُمْ: آيا تاسو خبر نه کړم؟
۲. بِأَفْضَلٍ: په غوره عمل.
۳. إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلکو ترمنځ سوله راوستل.
۴. الْخَالِفَةُ: ددين له منځه وړونکې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابودرداء ؓ څخه روايت دی چې رسول اکرم ﷺ وفرمايل: ايا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه کړم چې له روزې، لمانځه او صدقې څخه بې درجه لوړه ده؟ صحابه کرام وويل: بلي (هو کی) يا رسول الله ايا پيغمبر ﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلکو ترمنځ سوله اوروخه راوستل دي، خپل منځي فساد اواختلاف دين له منځه وړي.

د حديث حكمت

داسلام له خصوصياتو څخه يوه هم دكورنيو، پرگونو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، وروړگلوي، او يو له بل سره په کچنو کي دهم غبري رامنځ ته کول او ټينګول دي، هر هغه عمل چې دغه وحدت ته زيان رسوي اويابي کمزوري کوي، داسلام مقدس دين دهغه دله منځه وړلو ټولې لارې په ډير دقت سره په گوته کړي دي، ترڅو مسلمانان د وروړنو او خوښدو په څير د مينې او اتفاق تر سيوري لاندې د خوشحالي شپې او ورځې تېرې کړي، يو له هغو اسبابو څخه چې ټولنيز وحدت ته گواښ دی د دوو يا زياتو کسانو تر منځ اختلاف دی پيغمبر ﷺ په پورتنۍ حديث کې د اختلاف له منځه وړل د ډيرو عباداتو په پرتله غوره او بهتر عمل گڼلې دی.

فعاليت

زده کوونکي دې د سولې د گټو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي.

د حديث شريف گټې

۱_ د سولې ارزښت داسلام له نظره

داسلام له نظره د سولې ارزښت له نفلي روژې، نفلي لمونځ او نفلي صدقې څخه غوره دی، ځکه چې په روژه او لمانځه کې يوازې فردي مصلحت پورت دی خو په سوله کې فردي او ټولنيز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه کې د فساد د مخنيوي لار ده.

۲_ سوله يووالی رامنځ ته کوي

په دې حديث شريف کې مسلمانان سولې ته هغځول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم وحدت او ملي يووالی تشيولي او هم د الله ﷻ په رسي، (قرآن کریم) باندې دمنگولو لگولو مقصد ترسره کړي. خپل منځي اختلافات په دين کې ډېره لويه نيمگړتيا ده، نو څوک چې د خلکو له منځ څخه د فساد او دښمني د ورکولو هڅه کوي، دومره لويه مرتبه لري چې د نفلي لمونځ کوونکو، روژې او خيرات ورکونکو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳_ خپل منځي اختلافات ديني ضررونه

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمې پرې کېدلو، د متقابل احترام له منځه تللو، د نیکو عملونو د نه قېلېدلو، د ظلم د دوام، په ډېورنو کې د کرکې او نفرت زیاتېدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسیسو په کار اچولو لامل ګرځي چې دا ټول د اسلام له نظره ناروا کارونه دي او له دين او ديندارۍ سره په ټکر کې دي.

فعالیت

یو شمېر زده کوونکي دې د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستل تمېل کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

آ_ أَفْضَلُ.

ب_ اَصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ.

ج_ اَلْحَالِفَةُ.

۲- په پورتنۍ حديث کې ولې پر سوله دومره زيات ټينګار شوی دی؟

۳_ خپل منځي اختلافات څه زیانونه لري؟

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نیولو سره د سولې د اهمیت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

په کارونو کې آسانتيا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خَيْرَ رَسُولٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا أَنْتَقِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. [متفق عليه]

د راوي پيژندنه

حضرت عايشه رضي الله عنها د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه لور، د پيغمبر صلى الله عليه وسلم ميرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دويم كال پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورسره واده وكړ، خورا فقيمه او عالمه ښځه وه، په ځانگړي ډول د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د ژوندانه په هكله يې پوره معلومات درلودل، له پيغمبر صلى الله عليه وسلم څخه يې (۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حديثونه روايت كړي دي او د هجرت په ۵۸ كال كې وفات شوه.

د ځينو كلمو معنا

۱. مَا خَيْرٌ: واك او اختيار نه دی وركړل شوی.
۲. بَيْنَ أَمْرَيْنِ: په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هيڅکله.
۴. إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا: مگرداچې د هغو اسان به يې غوره کاوه.
۵. أَبْعَدَ: ابعـد د بعد له مادي څخه اخيستل شوی، دلري والي معنا لري.
۶. وَمَا أَنْتَقِمَ: انتقام اوبـدله يې نه ده اخيستي.
۷. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادي څخه اخيستل شوی چې: دپښو لاندې کولو معنا ترې نه مراد ده.

۸. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله ﷻ اوامر، نواهي، او احکام.

د حديث ژباړه

حضرت عايشه رضي الله تعالى عنها فرمايي چې هيڅکله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په دوو کارونو کې ديوه د خونبولو اختيار نه دی وركړل شوی، مگر ده صلى الله عليه وسلم به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چيرې گناه به پکې نه وه، خو که هغه به گناه وه نو تر ټولو خلکو نه زيات به يې ځان ترې لرې ساته، او پيغمبر صلى الله عليه وسلم هيڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه خج نه دی اخيستی، مگر دا چې د الله ﷻ حقوق به تر پښو لاندې کېدل يا به يې يوازې د الله ﷻ د رضا په خاطر انتقام اخيسته.

فعالیت

زده کوونکي دي د ښوونکي په مرسته د اسلام په مبین دین کې د آسانې خو بېلګې ووايي.

د حدیث حکمت

رسول الله ﷺ خورا ډیر غوره صفات درلودل، لکه عفو، صبر، استقامت، پراخه سینه، په کړو وړو کې آساني کول، د جفا کوونکو سره په غوره توګه برخورد کول او داسې نور چې ځینې یې په دې حدیث کې ذکر شوي دي.

د حدیث ګټې

۱_د اسلام مقدس دین د اسانې دین دی
اسلامي تعلیمات او ټول تکلفي احکام د آسانۍ او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کېدای شي. الله ﷻ خپل بندګان په داسې څه نه دي مکلف کړي چې له کولو یې ناتوانه وي، لکه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او الله ﷻ په دین کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.
په بل ایت کې الله ﷻ فرمایي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]
ژباړه: الله ﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له یوسي او کمزوری پیدا کړی شوی دی. پیغمبر ﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه وربښودلي دي چې دیني او دنيوي کارونه په داسې توګه ورسول شي چې سختي پکې نه وي.

۲_ په ژوند کې د پیغمبر ﷺ پیروي

لکه چې پیغمبر ﷺ دشریعت د آسانیا اصل او قانون په خپلو عملي کړنو کې پلي کړي و، نو هر مسلمان ته ښایي چې د پیغمبر ﷺ پیروي وکړي، او په دیني او دنيوي کارونو کې آسانه او هغه چې تل یې د سرته رسولو وس ولري غوره کړي.

۳_ د حلم، عفو، او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د یو ریښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې عفو غوره او له انتقام اخیستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تیري څخه تېر شي په حقیقت کې یې د ښې کریم ﷺ د لارې او ستنو پیروي کړې ده.

الله تعالى عفوه کړونکي داسې ستايلي دي: ﴿وَالْكَافِرِينَ الْغِيَظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۴]

ژباړه: اوپرهنيز گاران هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او د خلکو له (بلۍ) تېرېدونکي وي، او الله (داسې) احسان کړونکي خوښوي.

۴_ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترگه کتل او د بې حرمتۍ څخه بې ځان ژغورل
 قهر او غوسه گڼ اسباب لري چې ځينې يې ناسم او ځينې يې په دين کې ستايل شوي دي چې په غيرت هم ورڅخه تعبير کېږي، غيرت هغه وخت د ستاينې وړ دی چې د الله ﷻ د اوامرو، حدودو، او حکمونو تر پښو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې مهال سستي کول د ايمان د کمزورۍ څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د رسول ﷺ حکمونو او ديني اساساتو او مقدساتو ته د سپکاوي او بې احترامۍ د جرم مرتکب شي، بايد هغه ته جزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لويه گناه ده.

فعاليت: زده کړونکي دې د ښوونکي په مرسته پر هغو مواردو چې غوسه پکې ستايل شوې ده مباحثه وکړي.

چې پوښتي

۱. لاندې کلېپي معنا کړئ:

الف: خَيْرٌ:

ب: بَيْنَ أُمُورَيْنِ:

ج: أَيْسَرُهُمَا:

د: قَطُّ:

۲. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکر کړئ.

۳. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح بې کړئ.

کورنۍ دنده

د پوښتنې په اړه يوه مقاله وليکئ چې له لسو کړنو څخه نه وي.

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ اأَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَوْ أَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ اأَنْصُرُهُ قَالَ تَحْجِزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخاري}

د ځينو عبارتو نو معنا

- ۱- اُنْصُرْ أَخَاكَ: دخپل (مسلمان) ورو مرسته وکړه.
- ۲- تَحْجِزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ: له ظلم څخه به یې راوگرځوه.
- ۳- فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ: بې له شکه دغه مرسته ده، له هغه سره.

د حدیث ژباړه

د انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمایلي: دخپل وروړ سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. یوه سړي ورته وویل: ای د الله رسول! که چیرې مظلوم وي مرسته به یې وکړم، مگر که ظالم وي بیا یې څرنگه مرسته وکړم؟ رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: له ظلم څخه یې راوگرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حدیث سبب ورود

په مسلم شریف کې له جابر بن عبدالله رضی الله عنه څخه روایت دی چې د پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله په زمانه کې دوه کسان سره په جنگ شول یو یې مهاجر او بل یې انصاري وو. مهاجر آواز وکړ چې ای مهاجرو! د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم آواز وکړ چې ای انصارو! د انصاري مرستې ته راورسیرئ. پیغمبر صلی الله علیه و آله راووت او ونې وویل: داڅه د جاهلیت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وویل: په الله صلی الله علیه و آله قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو یو بل سره ووهل، پیغمبر صلی الله علیه و آله وفرمایل: دا پروا نلري، باید هر یو له تاسو څخه دخپل وروړ سره که هغه ظالم او یا مظلوم وي مرسته کړې وای.

د حديث حكمت

د ظلم او تيري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلکو ته په عدل او انصاف امر کړی دی، له مسلمان څخه په کلکه غوښتنه کوي چې په نیکو اخلاقو باندې ځان سمبال کړي، دا ځکه چې د هر ډول پرمختګ او قانونيت د پلي کيدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنگه چې ظلم او تيري د ټولو بدمرغيو لامل دی، نو ځکه پيغمبر ﷺ په دې حديث شريف کې د هر ډول ظلم مخنيوی لازم بللی دی. د دې حديث له مخې له ظلم سره مبارزه يوه شرعي وجيبه ده، مسلمان مکلف دی چې له مظلوم سره مرسته وکړي، حق يې ورته واخلي او ظالم له ظلم کولو څخه منع کړي.

فعاليت

په ډله ييزه توګه د فردي او اجتماعي ظلمونو څو مثالونه وړايئ.

د حديث شريف گټې

۱_ له ظلم او ظالم مخنيوی ضروري دی

په هره ټولنه کې زورور او کمزوری ژوند کوي، ظلم چې عموماً د زورورولو له خوا د ضعيفو او کمزورو په مقابل کې ترسره کيږي يو ناوړه خصلت دی. ظلم ټول انسانيت هلاکوي نو بايد د مخنيوي لپاره يې ټول انسانان يو موثق شي، که چيرې خلک د ظلم په وړاندې يو له بل سره مرسته ونه کړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه کړي مظلوم د ظالم له پنځو ونه ژغورل شي نو ظلم به دومره پراخه شي چې د ځمکې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسکورې شي. نو مسلمان مکلف دی چې د ظلم په وړاندې ودرېږي او د ظالم مخنيوی وکړي.

۲_ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې يو مسلمان يې پر بل لري د مظلوم سره مرسته کول دي، که چيرې داسې څوک وليدل شي چې پر هغه ظلم او تيري کيږي، نو پر نورو مسلمانانو لازم دي چې د هغه سره د هرې ممکنې وسيلې له لارې مرسته وکړي، او له ظلم څخه يې وژغوري، دا هغه حق دی چې د اسلام مقدس دين ټول مؤمنان پرې مامور کړي دي.

۳_ له ظالم سره مرسته پيښي څه؟
 كله چې د ظالم لفظ ذكر شي فكر كيږي چې ظالم هغه څوك دى چې يوازې پر نورو تيرى او تجاوز كوي مگر داسې نه ده، ځكه ظالم هغه چاته هم ويل كيږي چې پر خپل ځان ظلم كوي، لكه شرك، كفر، ځان وژنه، صغيره او كبيره گناهونه، چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دى. نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه نجات ومومي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت كې له ظالم سره مرسته كول دي.

فعاليت

د ظلم څخه لاس نيونه څرنگه كيږي؟ د ښوونكي په مرسته يې په گروبي شكل سره لارې چارې په گوته كړئ.

- ۱- د حديث راوي معرفي كړئ.
- ۲- لاندې كلنې معنا كړئ:
 ا - اُنْصِرْ أَخَاكَ
 ب - تَخْجِزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ
 ج - فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ
 ۳_ ظالم چاته ويل كيږي؟

پورتني حديث په يادو زده كړئ او هم لوست په خپلو كتابچو كې وليكئ.

د غضب درملنه

عن عطية قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ الْأَغْضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَأَمَّا نَفْسُ النَّارِ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبلي څخه د رسول الله ﷺ يو جليل القدر صحابي وو، له روایاتو څخه وروسته يې له پيغمبر ﷺ سره ملاقات کړی، او له هغه مبارک څخه يې ځينې احاديث هم روايت کړي، په شام کې يې مېشته غوره کړه او اولادونه يې په بلقاء سيمه کې اوسېدل.

په ځينو رواياتو کې د عطية بن سعد او په ځينو نورو کې د عطية بن عمرو په نامه ياد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن عطية زوی د عمر بن عبدالعزيز لخوا د يمن والي ټاکل شوی وو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱- الْأَغْضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهر او غوسه د شيطان له خوا وي.
- ۲- خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پيدا شوی.
- ۳- يُغْضَبُ: مړ کيږي
- ۴- فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دي وکړي.

د حديث ژباړه

د عطية عوفي رحمه الله څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: بي له شکه غوسه د شيطان له طرفه وي او شيطان له اور څخه پيدا شوی دی او اور په اوبو مړ کيږي هر کله چې له تاسو څخه څوک غوسه شي نو اودس دي وکړي.

د حديث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه يو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکه قهر او غوسه د شيطان له وسو سو څخه پيدا کيږي او شيطان د انسان ازلي دښمن دی، پيغمبر ﷺ مونږ ته د شيطان له دسيسو څخه د خلاصوالي ټولې لارې راپه گوته کړې دي، چې له هغو څخه يو له غوسې څخه ډډه کول دي، ځکه غوسه انسان ډيرو ناوړو کارونو ته اړ باسي چې په نتيجه کې دده د ناکامۍ لامل کيږي.

فعاليت

زده کوونکي دي د غوسې د ضررونو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

د حديث گڼې او احکام

۱- غضب کمزوري او زغم قوت دی

ډیر ژر غوسه کېدل د انسان د کمزورتیا نښه ده، لکه چې د غضب په مقابل کې زغم د قوت نښه ده، دا ځکه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو کنټرول له لاسه ورکوي، که دا حالت دوام ومومي ډیرې ناخوالې رامنځ ته کوي، هغه څوک چې د غضب په حساسه لحظه کې خپل ځان اداره کړي، یقیناً ځان یې د بدبو څخه وژغوره او هم یې دغضب په مقابل کې خپل قوت څرگند کړ.

۲- د غوسې پروخت خپل ځان اداره کول بریالیتوب دی

کله چې انسان غوسه شي، نو حیواني طبیعت پرې غالب شي، د انسان په باطن کې د شر قوه برلاسی مومي چې په نتیجه کې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع کوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته یې اړ باسي او له نیکو څخه یې منع کوي، په داسې حالت کې انسان ته په کار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وکړي، د خپل نفس د کنټرولولو په نیت اودس وکړي چې همدا د نفس د کنټرول تر ټولو غوره لار ده.

۳- د غوسې بدې پایلې

غوسه دبد اخلاقي سرچینه اویوه وژونکې وسله ده، که چېرې په ژوند کې د غوسې لار تعقیب کړای شي نو گڼې درې اوټولنیزې ستونزې ورڅخه راولاړېږي.

۱- د غوسې درې زیانونه

غوسه ډیر مادي، معنوي، روحي او دیني ضررونه لري، دا هغه مهال په ډاگه کیږي چې کله د غوسه ناک شخص حالت ته وکتل شي: رنگ یې بدلیږي، د بدن وینه یې په جوش راځي، د وجود غړي یې بې واکه کیږي، په خبرو کې یې ګلوډوي رامنځ ته کیږي، ژبه یې په سپکو ویناوو پیل کوي، کله کله ورڅخه د فسق او کفر الفاظ هم صادريږي دا ټول هغه څه دي چې دده دین او بدن دواړه زیانمنوي.

ب- د غوسې ټولنیز ضررونه

غوسه د خلکو په زړونو کې کرکه او نفرت پیدا کوي چې په نتیجه کې د وگړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان یوله بل څخه جلا کوي، دښمني زیاتوي، ژوند تریخ کوي او د ټولنو د برابری سبب گرځي.

۴- د غوسې لاملونه

په دې حدیث شریف کې د غوسې لامل شیطان ښودل شوی دی، دا په دې معنا چې د کوم انسان زړه د الله ﷻ له ذکر او یاد څخه خالي وي نو په هغه زړه کې شیطان ځای نیسي، شیطان دده پر زړه او ټول جسم باندې مسلط کیږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شیطان د وسوسو تابع شي بیا کبر، په خلکو ټوکي او مسخري کول، په مال، ځان، نسب او چوکی غور کول او داسې نور خویرنه د انسان په زړه کې ځای ونیسي، او تل د خلکو د هرې کړنې په مقابل کې ډیر ژر په قهر کیږي، نو پر هر مسلمان

لازم دي چې تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په يادولو ژوندی وساتي خو د شيطان د دسيسو او وسوسو ښکار نه شي.

هـ د غوسې مخنيوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغيو په څير يو ډول ناروغي ده، د اسلام مقدس دين ددغي خطرناکې ناروغي د علاج او مخنيوي لارې رانښودلې دي، چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

۱- پرهړ جا لازمه ده چې ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وگرځوي، لکه صبر، زغم، په ژوند کې ثبات، په ويناوو او کړنو کې فکر کول او داسې نور.

۲- د غوسې پر وخت (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ويل.

۳- خپل حالت بدلول: که چيرې د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي بايد کينې او که ناست وي ډډه دي ووهي، ځکه چې په ولاړه کې انسان انتقام او اقدام ته تيار وي، او کله چې کينې او يا ډډه ووهي، د غوسې جوش بې کميږي.

۴- اودس کول: دا هغه درملنه ده چې په دې حديث کې يې ذکر شوی دی، دا ځکه چې غوسه د انسان په وجود کې حرارت او گرمي پيدا کوي او وينه په جوش راوړي خو اودس يا غسل په جسم کې سوږوالی راوړي او د وينې حرارت راټيټوي.

همدا راز اودس د عبادت هغه برخه ده چې په کې د الله ﷻ ذکر او ياد ترسره کيږي، دا هرڅه شيطان سپکوی او تېښتي ته يې اړ باسي.

فعاليت

زده کوونکي دې د غوسې د له منځه وړلو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

چې پوښتي

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْعَصَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ:
- خُلِقَ مِنَ النَّارِ:
- ثَمَقًا:
- فَلْيَتَوَضَّأْ:

۲- د غضب اسباب په لنډه توګه بيان کړئ.

۳- د غضب درملنه او علاج څه دی؟ په لنډه توګه يې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ او حديث په يادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُم لِلنَّاسِ»
[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پيژندنه

نوم يې جابر او د پلار نوم يې عبد الله، د مديني منوري د خراج له قبيلې څخه و، پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبر ﷺ ورته په يوه شپه کې پنځه ويشت ځله د مغفرت دعاء کړې وه، د بدر او احد څخه پرته يې په ۱۹ غزاگانو کې د رسول الله ﷺ سره برخه اخيستي ده، په خپل وخت کې د مديني منوري لوی مجتهد او مفتي و، د هجرت په (۷۸) کال يې له فاني دنيا څخه سترگې پټې کړې.

د ځينو کلمو معنا

۱- خَيْرُ النَّاسِ: غوره له خلکو څخه.

۲- أَنْفَعُهُمْ: زيات خير رسوونکي له دوی څخه.

۳- لِلنَّاسِ: دخلکو لپاره.

د حديث ژباړه

جابر رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: په انسانانو کې غوره هغه څوک دی چې نورو خلکو ته زيات خير او گټه رسوي.

د حديث حکمت

د ځينو خلکو په آند ښه او غوره کس هغه دی چې د ښه نسب، ډېر ثروت او قدرت څښتن وي، خو پيغمبر ﷺ له نورو خلکو سره نېکي کول، خلکو ته مادي او معنوي گټې رسول د غوره والي معيار گڼلې دی، دا ځکه چې د اسلام مقدس دين د خير او ښېگڼې دين دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په گروهې شکل له خلکو سره د نېکۍ کولو يو څو مثالونه ووايي.

د حديث شريف گټې

۱- د الله تعالی مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلک په يو ډول ندي، هغه څوک چې د خلکو سره په روا کارونو کې مرسته کوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايد موره د خلکو سره په نېکو کارونو کې مرسته وکړو څو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲- ښېگڼه څه ته وايي؟

پيغمبر ﷺ انسانان دي ته هغوي چي له نورو سره ښکي وکړي، هغوی ته خير ورسوي، خو ښي وروښي او د هغوی څخه غمونه او تکليفونه لري کړي. مثلاً که چيري څوک وږی وي ټوټی ورکړي، که څوک پروړوی وي د پور په ادا کولو کې ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره د علاج په برخه کې همکاري وکړي او ناپوهانو ته د زده کړې لاره هواره کړي. پيغمبر ﷺ د داسې خصالتونو څښتنانو ته د الله ﷻ د کوټک او محبت زيری ورکړی دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په ډليزه توگه ښه او بد خوښونه په گوته کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

- خير الناس:
- انفعهم:
- للناس:

۲- د حديث لنډه معنا وړياست.

۳- غوره خلک څوک دي؟

۱- حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

۲- (په ښوونځي کې د خير او کټي کارونه) تر عنوان لاندې لنډه مقاله وليکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الإِيمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ». [متفق عليه]

د راوي پېژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هريره يې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خيبر له غزا څخه مخکې د دېرشو کالو په عمر د اسلام په مبارک دين مشرف شو، په همدغه غزا کې يې برخه هم واخيسته، کله چې مدينې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې يې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفة کې شامل شو، له همدې امله يې له رسول الله ﷺ څخه (۵۳۷۴) حديثونه روايت کړي دي.

دغه جليل القدر صحابي په تقوى او پرهيزگارى- مشهور او د قوي ذکوت خاوند و، چې د هجرت په اته پنځوسم (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ الإِيمَانُ: باور او د زړه کلک تصديق.
- ۲_ بَضْعٌ: په عربي ژبه کې له دريو څخه تر نهو پورې عدد ته وايي.
برخه.
- ۳_ شُعْبَةٌ: غوره بې.
- ۴_ أَفْضَلُهَا: کوچنې، او ټيټه بې.
- ۵_ أَدْنَاهَا: لري کول
- ۶_ إِمَاطَةُ: زيان رسوونکي شيان.
- ۷_ الْأَدَى:

د حديث ژباړه

له حضرت ابو هريره ؓ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: ايمان د څه د پاسه اويا څويړنو څخه عبارت دی چې غوره بې د (لااله الا الله) کلمه ويل دي، ټيټه درجه بې له لاري څخه د زيان رسوونکو شيانو لري کول دي او حياء د ايمان يوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دي په لارو کې د ضرري شيانو مثالونه په گروپي شکل وښيي.

د حدیث گټې

۱_ دایمان خصالتونه

پیغمبر ﷺ ایمان د داسې ونې سره تشبیه کړی چې ډېر ښاخونه ولري ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې ټیټ وي، دا په دې معنا چې ایمان د ډیرو خصالتونو او خویونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتي سطحي څخه پیل او د ژوند تر ټیټې سطحي پورې ځانگړي احکام او سیڅلي لارښوونې لري چې د بېلگې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیاء ذکر راغلي دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا اله الا الله محمد رسول الله) څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سیوري لاندې یې ژوند تېر کړي. (لا اله الا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده، او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولنې د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لا اله الا الله فضیلت

(لا اله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلېږي، له تېرو گناهونو څخه داسې پاکېږي لکه چې د مور څخه نوی زیږېدلی وي او له هلاکیدو څخه نجات مومي. پیغمبر ﷺ فرمائي: «مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ».^(۱) ژباړه: د چا چې اخرنۍ وینا (لا اله الا الله) وي جنت ته به داخل شي. پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَضَعْنَ فِي كَفِّهِ وَوَضَعْتُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفِّهِ مَالَتْ بَيْنَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»^(۲)

۱- سنن أبی داود.

۲- الدعاء للطبراني

ژباړه: که چیرې اووه اسمانونه او اووه طبقې زمکه دنلې په یوه پله کې واچول شي او د (لااله الا الله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هرومرو به کلمه طیه پرې درنه وي.

۴_ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې تقاضا په الله ﷻ، د هغه پر ملایکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷺ پر کتابونو ایمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلېل شوي پیغمبر ﷺ اتباع او پیروي کول، یوازې د الله ﷻ څخه ویره او د هغه سره محبت، د مافوق الاسباب امید یوازې د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، یوازې الله ﷻ ته عاجزي او سرتوتول، د هغه د نعمتونو شکر اداء کول او د مصیبت پر وخت یوازې له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

۵_ له لارو او سرکونو څخه د زیان رسونکو شیانو لرې کول
په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دین ډېر ټینګار کړی او هغه یې د ایمان نیمايي برخه ګڼلې دی. د دې لوست په حدیث شریف کې د لارو پاک ساتلو ته د ایمان یوه څانګه ویل شوې ده، چې دا د چاپیریال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.

د دې حدیث شریف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې خپله ټوله هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارویانو ته د زیان رسولو او د لارې د ککړتیا لامل ګرځي ځانونه وساتي.

۶_ حیاء د ایمان یوه برخه ده

حیاء له داسې خصلت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړه کارونو، سپکو عاداتو او پوڅو ویناوو څخه ژغوري، حیاء ځکه د ایمان برخه ګڼل شوې چې د حق لوري ته بلنه کوي او د خیر خوا ته انسانان هڅوي.

حیاء سراسر خیر دی پیغمبر ﷺ فرمایي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حیاء ټوله خیر ده.

خو که چیري حیاء د زده کړې مانع وگرځي، یا د خپل حق د غوښتنلو په لار کې خنډه شي او یا هم د حق ویلو مانع وگرځي، نو بیا دا حیاء نه بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

۱- ابوهريره رضي الله عنه خوک و؟

۲- لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْإِيمَانُ:
- بَصْعٌ:
- شُعْبَةٌ:
- إِمَّاظَةٌ:
- الْأَذَى:

۳- د توحید غوښتنې څه دي؟

۴- له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لرې کول څه اهمیت لري، په اړه یې لنډ معلومات ورکړئ.

د حیاء په اړه لنډه مقاله ولیکئ.

توصيف

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ». [سنن أبي داود]

د راوی پېژندنه

نوم يې جبیر او د پلار نوم يې مطعم د قریشو له قبیلې څخه وه، ډیر حلیم او په علم الانساب کې يې خورا زیاته پوهه درلوده. یو له هغو کسانو څخه و چې هغه پاڼه يې خبرې کړه کومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قریشو لیکلې وه، هغه شخص و چې قریشو د بدر د بندیانو په سر د خبرو لپاره د استنازي په توگه د پیغمبر ﷺ حضور ته لېږلی وه. کله چې د پیغمبر ﷺ خوا ته راغی او د (الطور) سورت تلاوت يې واوریده، نودده په زړه يې زیاته اغېزه وکړه، هماغه و چې د حدیبي له سولې وروسته يې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځینو کلمو معنا

۱- لَيْسَ مِنَّا: زمونږ له ډلې (دین) څخه نه دی.

۲- مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ: څوک چې قوم پرستی، نژاد پرستی... ته بلنه کوي.

۳- مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی... لپاره جنگیږي.

۴- مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره کې مړ شي.

د حدیث ژباړه

له جبیر بن مطعم رضی الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ فرمایي دي: زمونږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې تعصب ته بلنه کوي، زمونږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوک چې د عصیت په خاطر جگړه کوي او زمونږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې د عصیت په فکر مړ شي.

د حدیث حکمت

عصیت (تعصب کول له قبیلې، قوم، ژبې، نژاد، سیمې او داسې نورو سره) هم د جاهلیت دزمانې راپاتې میراث دی چې تل بشریت گواښوي او آرامې ټولنې ړنگوي، له همدې امله پیغمبر ﷺ په کلکو الفاظو سره ناروا او حرامه پدیده گڼلې ده. نو په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د ایمان له غوښتنې سره سم د جاهلیت له دې ناوولې پدیدې سره په هر شکل کې چې مبارزه وکړي.

د حدیث شریف گټې

۱_ تعصب د جاهلیت شعار

له خپلې کورنۍ، قبیلې، نژاد، ژبې او سیمې څخه په ناحقه دفاع، او ملاتړ کولو ته تعصب ویل کیږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنیو او قبیلو څخه په حق او باطل دوږو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زیږورتوب او شجاعت گڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دین څرک وواژه، نو د نورو ظالمانه جاهلي رسمونو په څیر یې د قوم پرستی، او نژاد پرستی لمنه هم ور ټوله کړه، عصیت یې کلک وځنډه، خلکو ته یې امر وکړ چې په اسلام کې یو له بل سره د مرستې اساس یوازې پر عدالت او تقوی ولاړ دی. **اللّٰهُ ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]** ژباړه: او یو له بل سره په نیکۍ او تقوی کې مرسته وکړئ، د گناه او ظلم په کارونو کې یو له بل سره مرسته مه کړئ.

۲_ په اسلام کې د برترۍ معیار

په جاهلي دور کې د عصیت په خاطر په پټو سترگو جنگونه کول، یو د بل پر خلاف دسیسې جوړول، په قوم، نسب او حسب فخر کول لوی ویاړ بلل کېده، مگر اسلام تواضع، د ژوندانه په چارو کې یو له بل سره مرسته او ښک عملونه د برترۍ معیار وټاکه، خلکو ته یې په ډاگه کړه چې په مسلمانانو کې هغه څوک غوره دی چې له **اللّٰهُ ﷻ** څخه ډېر وږیږي او د تقوا خاوند وي. **اللّٰهُ ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳]**

ژباړه: ښکته د **اللّٰهُ ﷻ** په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له **اللّٰهُ ﷻ** څخه ډېر وږیږي.

له تقوا پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نیکونو په میړانو ویاړ کول هیڅ ارزښت نه لري.

۳_ عصیت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصیت ته بلنه په بشپړه توګه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبیلوي رنگ ولري، که اقلیمي، سستي او یا ژبنۍ بڼه ولري، ځکه چې عصیت ته بلنه د نژادونو، قومونو او ږګنو ترمنځ نفرت پیدا کوي، اسلامي ورور ګلوي له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنیاد یې په یوالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصيت د رښتو په وېستلو سره له ټولنې څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کمېږي او د انسانانو ترمنځ د مرستې، مېنې او محبت اړيکې لا پياوړې کېږي. الله ﷻ د جاهليت د زمانې د ناخوالو او بې اتفاقي لري کولو په هکله فرمايي:

﴿وَأُذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾

[آل عمران: ۱۰۳].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت ياد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، بيا پې ستاسو د زړونو ترمنځ مينه واچوله نو دده د نعمت په برکت سره وروڼه شؤ.

۴_ د عصيت لپاره جگړه

پيغمبر ﷺ جاهليت له بيخه ويستلې، د هغه زهرجنه ماده يې له منځه وړې، لکه څرنگه چې عصيت ته د بلنې ټول ډولونه بې حرام کړي، همدا راز د عصيت په بناء جگړه کول بې هم حرام کړي دي.

پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «ومن قُتِلَ تحت راية عمية، يفضب للمصيبة، ويقاتل للمصيبة فليس من امة»^(۱)

ژباړه: څوک چې د عصيت د بيرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصيت په خاطر په غوسه کيږي او څوک چې د عصيت په لاره کې جنگيږي زما له امت څخه نه دی.

۵_ د جاهليت مرگ

څوک چې په پټو سترگو د عصيت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسيلو سره مبارزه او جگړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو دده مرگ د جاهليت د زمانې د مېړو په څير ناوړه مرگ دی.

۶_ د جاهليت له عصيتونو سره مبارزه:

د دې لوست د حديث شريف او د قرآن کریم او د پيغمبر اکرم ﷺ د سنتو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصيتونو سره (که هغه قومي، سيمه ايز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصيت ډېره خطرناکه او هلاکوونکې ناروغي ده، چې په ټولنه کې د امنيت ټينګښت او اسلامي وړو کلوړي کمزوري کوي او د خلکو تر منځ د دښمنو او کرکټچ پيدا کېدلو لامل گرځي.

فعالیت

د ښوونکي په مرسته دې زده کونکي د جاهلیت د زمانې د شخړو او جنگونو په هکله معلومات سره شریک کړي.

۱. د حدیث راوي څوک دی معرفي يې کړئ.

۲. لاندې کلمې معنا کړئ:

۱- لَيْسَ مِنَّا:

ب- مَنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ:

ج- مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصِيَّةٍ:

د- مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ:

۳. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟

۴. که څوک د عصیت په خاطر جنگيږي او په دې لاره کې مړ شي، د ده مرگ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.

(په اسلام کې د برترۍ معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنان - رضي الله عنه -، قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -
«عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ: إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ». [رواه مسلم]

د راوي پیژندنه

نوم یې صهیب الرومي د پلار نوم یې سنان بن مالک دی، لاکو چنی و چې رومیانو د موصل په ځینو برخو حمله وکړه او دی یې له ځانه سره په اسارت بوت، درومیانو په منځ کې رالوی شو، له دې کبله په رومي مشهور و. له لومړنیو مؤمنانو څخه و.
په ټولو غزاگانو کې یې له رسول الله ﷺ سره ونډه اخیستې وه. د هجرت په اته دیر شلم (۳۸) کال په مدینه منوره کې وفات شو.

د ځینو کلمو معنا

۱. عَجَبًا: تعجب دی (یعنی زه تعجب کوم)
۲. لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ: د مؤمن حالت (ژوند) ته.
۳. إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی.
۴. إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءٌ: که ورته خوشحالي ورسیري.
۵. إِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ: که ورته ضرر او تکلیف ورسیري.
۶. فَكَانَ خَيْرًا لَهُ: نودده لپاره خیر دی.

د حدیث شریف ژباړه

له صهیب رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: د مؤمن حالت د تعجب وړ دی! دده ټول ژوند دده لپاره خیر دی چې دا خیر د هیچا لپاره نشته مګر یوازې د مؤمن لپاره دی. که خوشحالي ورته ورسیري شکر باسي نو دا ورته خیر دی، او که ضرر او یا کوم تکلیف ورته ورسیري نو صبر پرې کوي چې دې کې هم د ده لپاره خیر دی.

د حدیث حکمت

هر انسان په ورځني ژوند کې له مختلفو حالاتو سره مخ کیږي، کله خوښي او سوکالي، کله پریشاني او تکلیفونه چې دا دواړه حالتونه اکثره د انسان په عادي ژوند مستقیماً منفي اغیز لري او په ډیرو وختونو کې د باطني ناروغیو لامل ګرځي، لکه ځان لوی ګڼل،

غور او داسې نور همدا راز ځينې وخت ناهيلي، انديښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پېښېږي.

پيغمبر ﷺ په دې حديث كې د دغو دوو ډولونو ناروغيو د درملنې لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: يو دا چې د خوبنۍ او نعمت پر مهال د الله ﷻ شكر پرځاى كول او دويم د ستونزو او پرېشاني پر مهال له صبر څخه كار اخيستل دي. كه چيرې انسان دغه دوه لوى خوبونه په خپل ژوند كې پلي كړي، نو نه يوازې دا چې د ژوند هره لحظه به يې په راحت او ډاډه تېرېږي، بلكې د ژوندانه په هر ډگر كې به تل بريالى وي.

د حديث شريف گڼې

۱- انسان ازمويل كېږي

انسان د ژوند په هره شېبه كې تر آزمېښت لاندې وي، كله د خير او راحت په ازموينه كې وي لكه ښه صحت، مال، اولاد. . . او كله د كم اوونو، لكه مرگ، مرض، فقر او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿رَبُّدُّكُمْ بِالْأَسْرِ وَالْخَيْرِ قِتْنَةً﴾ [الانبيا: ۳۵] ژباړه: اوموږ پرته بدو، او ښو (حالاتو كې) ستاسې آزمېښت كوو.

نوڅوك چې په الله ﷻ ايمان نه لري اړو مرو په دغه امتحان كې له ناكامۍ سره مخ كيږي، يوازې مؤمن دى چې په الله ﷻ د كلك ايمان له بركته په دغه آزمېښت كې كاميابيږي، دا ځكه چې مؤمن په دې كلك باور لري چې خير او شر يوازې د الله ﷻ له لوري دي، په هرحال كې خپل كارونه الله ﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲- د نعمت او خوبنۍ حالت

ښه ژوند د الله ﷻ هغه ستر نعمت دى چې له كبله يې د بنده زړه خوشحاليږي. خوشحاله ژوند يوازې په مالدارۍ پورې تړلى نه دى، بلكې د الله ﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتيا لري، لكه امنيت، روغتيا، وخت او داسې نور. بنده ته ښايي چې ورباندې خونې ښكاره كړي او د الله ﷻ شكر پرځاى كړي.

۱- مال او دولت

د الله ﷻ له نعمتونو څخه يو نعمت سرمايه او شتمني ده، لكه تقدي پسي، د كر او كښت ځمكه، تجارت، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لاري انسان خپل، ديني او دينوي هدفونه ترلاسه كوي او هم د دنيا ښكلا او ښايست دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿الْمَالُ وَالْأَنْفُسُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الكهف: ۴۶]

ژباړه: مال او اولاد د دنيايي ژوند ښكلا ده.

ب - روغتيا

صحت هم د نورو نعمتونو په څير ارزښتناك نعمت دی، روغ بنده په ډيره آساني سره خپل دينوي او اخروي كارونه سرته رسوي، خورا زيات فضيلتونه يې په برخه كيږي، د نورو نعمتونو ښه احساس كوي او ورڅخه خوند اخلي. بالعكس ناروغ انسان د هر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پيغمبر ﷺ يوه سوري ته داسې نصيحت وكړ: «اغْنِمْ خُمْسًا قَبْلَ خُمْسٍ، شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصَحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ. . . .»^(۱)

ژباړه: پنځه شپان د پنځو نورو د راتلو څخه مخكې غنيمت وگڼه: خپله ځواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخكې غنيمت وگڼه، خپله روغتيا له ناروغۍ څخه مخكې غنيمت وگڼه. . . .

ج - امنيت

امنيت د الله ﷻ له نعمتونو څخه داسې ارزښتناك نعمت دی چې د انسان ځان، كورنۍ، مال، عزت او ابرو، مادي او معنوي مصالح په كې له ځوابونو څخه خوندي وي.

نور نعمتونه د دې نعمت تر سيوري لاندې پايښت لري، كه چيرې امنيت نه وي نو انسان له هېڅ ډول نعمت څخه گټه نه شي اخيستلاى. الله ﷻ د مكې پر خلكو د خپلو پيرزوينو په لړ كې يوه پيرزويه امنيت هم حساب كړى او فرمايلي يې دي: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْاَلَمِ الَّذِي اَعْطَاهُمْ مِنْ جُودٍ وَآَمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قرش: ۳، ۴]

ژباړه: نو په كار ده (قريشو ته) چې د دې كور د پروردگار عبادت وكړي د هغه ذات چې دوى ته يې خوراك وركړ پس له لوړي څخه، او امنيت يې ور په برخه كړ پس له وېرې څخه.

يعنى پر دوى لازم وو چې د امنيت د نعمت شكر يې ادا كړى واى او يوازې د يو الله ﷻ عبادت يې كولاى.

۱- المستدرک للحاكم

د- فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دی، مگر خلک ورڅخه غافل دي، په عېث تېرېدو ېې هېڅ پروا نه کوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ یوه چوپه مسابقه روا نه ده. تاواني انسان هغه دی چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه گټه پررته نه کړي.

۳- پر نعمتونو شکر ویستل

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه اظهار ته وايي. ضد ېې کفران دی چې له نعمت څخه سترگو پټولو او هیرولو ته ویل کېږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خیر ورسېږي او په زړه کې په دې کلکه عقیده ولري چې دا هرڅه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوک د خیر او شر مالک نه دی او دغه حقیقت په ژبه او عمل کې څرگند کړي همدا شکر بلل کېږي. خو دا د شکر ټیټه مرتبه ده او لوړه مرتبه ېې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ویستل واجب دي.

۴- د شکر ډولونه

سره له دې چې شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بیا هم ځینې ډولونه ېې په لاندې ډول بیانېږي:

آ- په زړه کې د شکر اداء کول

په زړه کې د نعمت تصور او یادونه داده چې د نعمت لوړوونکي ذات سره د هغه د رالېږلي کتاب او پیغمبر ﷺ سره د زړه له کومې مینه او محبت ولري او دغه محبت په عمل کې ثابت کړي نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ویل کېږي.

ب- په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثناء او صفت بیانول د ژبې شکر بلل کېږي، په ژبه شکر د زړه هغه احساسات بیانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احسانونو شکر ادا کول ځکه اړین دي چې له یوې خوا د احسانونو د حقيقي مالک حق پرځای کول دي او بل پلو د خپل بڼه حالت نورو ته ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احسانونو او نعمتونو ښوونکی او مالک یوازې یو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هېڅوک

د خير يا شر واک نه لري، همدا راز د نعمتونو په لاس ته راوړلو کې بنده هېڅ واک نلري، دا يوازې د الله ﷻ پيرزوينه ده او بس داسې نه لکه چې قارون ويلي وو: ﴿قَالَ إِنَّمَا

أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ [القصاص: ۷۸]

ژباړه: قارون وويل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راځل شوي چې زه يې لرم.

ج – په اندامونو شکر اداء کول

په اندامونو شکر اداء کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډير ارزښتناک دی، ځکه په اندامونو شکر ويستل د شکر عملي بڼه ده او په شريعت کې زيات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهميت نه لري لکه لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثيولي، که عملاً اداء نه شي، په زړه کې يې د کولو اراده هېڅ ارزښت نه لري.

هـ د شکر گټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی، چې بنده يې له پوره اداء کولو څخه ناتوانه دی. شکر ويستل د شکر کونکي لپاره ډيرې گټې او ټپې پايې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

آ- شکر د قيامت په ورځ د الله ﷻ د دیدار سبب دی
له هر څه لومړی شاګر بنده ته د قيامت پر ورځ د الله ﷻ دیدار په برخه کيږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان يې تل هيله لري.

ب - الله ﷻ ته د نږدېوالي احساس
شاګر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بند ګانو څخه په ده احسان او مهرباني کړې ده نو همدا شان اميد دی چې ده به دده د گناهونو بښنه هم وکړي او توبه او عبادات به يې قبول کړي.

ج - شکر مسلمان ته اطمينان اوروحي راحت وربښي
د الله ﷻ پر نعمت شکر ويستل مسلمان ته تل پاتې اطمينان وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقیده ولري چې د هر ډول خير او نعمت حقيقي مالګ يوازې يو الله ﷻ دی، انسان يې يوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالګ ګرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان گټه واخلي څرنگه چې الله ﷻ يې غوښتنه کړې.

- ۱- د حدیث راوي څوک دی؟ معرفي يې کړئ.
- ۲- شکر څه ته وايي، او په څو ډوله دی؟
- ۳- شکر وېستل څه گڼي لري؟

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

پر تڪليفو صبر

(د تير لوست دوام)

«... وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبْرٌ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»

دا يو څرگند حقيقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کېږي، مالي او بدني زيانونه ور اوږي خو مسلمان دا ټول د الله له لوري امتحان بولي او په صبر يې مقابله کوي، د نن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبر حقيقت

که چيرې مؤمن ته کوم ضرر، تکليف او غم ورسېږي نو پرې صبر کوي، ژده، چينجې او شکايت نه کوي، بلکې د مصيبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د ځان لپاره په مصيبت کې د استقامت دعاء کوي، چې په نتيجه کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

د صبر اهميت

په قرآن کریم او احاديثو کې مسلمان صبر ته هڅول شوی دی، لکه چې الله ﷻ فرمايي: **﴿وَسْتَعْبِرُوا بِالصَّبْرِ وَالْعَمَلَةِ﴾** [البقره: 45] ژباړه: او مرسته وغواړئ له (الله ﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمايي: **﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾** [البقره: 153] ژباړه: بې شکه الله ﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملګری دی. په بل ځای فرمايي: **﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾** [البقره: 155] ژباړه: او زبیری ورکړه صبر کوونکو ته. صبر دانسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکېل وي. په دغه مبارزه کې د انسان کاميابي په صبر پورې تړلې ده، يوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسېږي، صبر د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حيثيت لري، نو مؤمنانو ته ښايي چې د ګړاوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، ځکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبر ازمايي. الله ﷻ او پيغمبر ﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی،

او صبر کوونکي يې ستايلي دي:

﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ النَّاسِ﴾ [البقره: 177]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جگړې پر مهال

صبر کوونکي وي.

۷- د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی:

۱- صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲- صبر په مصیبت.

۳- صبر له معصیت څخه.

۱- صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهيو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یوډول سختي راوستل دي. له دغې سختۍ سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پر خپل لوی دښمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ [یوسف: ۵۳] ژباړه: یېشکه نفس حتماً (انسان ته) په بلۍ امر کوي. همدا راز فرمایي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [ص: ۲۶] ژباړه: او په هوس پسې مه ځه چې بیا به دې د الله له لارې واړوي.

د شیطان په اړه فرمایي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ [فاطر: ۶] ژباړه: بې شکه شیطان ستاسې دښمن دی نو په دښمنۍ یې ونیسئ.

دا درې واړه انسان ته گمراهي او نفسي غوښتنې بڼایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې باسي نو مسلمان ته لازم دي چې د دوی د مبارزې لپاره خپله ملا کلکه وتړي ترڅو ورباندې غالب شي، نفس دې ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کېږدي او هم خپل خواهاشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو گاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له گناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دښمن برلاسی شو.

۲- په مصیبتونو صبر کول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسان ته رسېږي ډیر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

د خپلوانو او دوستانو پر مهمښي صبر
 تر ټولو ډیر سخت غم او مصیبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مهمښه ده، د دې خلکو د مرگ پر وخت صبر ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د لږیکو قوت او نږدیوالي څرگندېږي.

د خلکو په اذیتونو صبر
 دا شونې ده چې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شریعت او اخلاقو له حدودو څخه د باندې وي، پدې صورت او تر هغه ځایه چې له شرعي اصولو څخه مخالفت نه وي شوی هغه څوک چې ضرر ورته رسېدلی وي باید صبر وکړي او د هر وړه ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا باید په یاد ولرو چې دلته صبر د تل لپاره د ظلم او ضرر قبلولو په معنا سره نه دی، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او برده باری له داېرې څخه نه وتل دي.

په ناروغۍ کې صبر
 ناروغي داسې مصیبت دی چې هر انسان ورسره مخ کېږي، صبر کول پرې د مؤمن د گناهونو د رږیدو لامل گرځي. پیغمبر ﷺ چې د ام العلاء پوښتنې ته ورغی او ورته یې وویل: «أَبْشِرِي يَا أُمَ الْعَلَاءِ، فَإِنَّ مَوْضِعَ الْمُسْلِمِ يُذْهَبُ اللَّهُ بِهِ خَطَايَا، كَمَا تُذْهَبُ النَّارُ خَبَثُ الذَّهَبِ وَالْفُضَّةِ»^(۱)
 ژباړه: خوشحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي الله ﷻ د ده گناهونه داسې پاکوي لکه اور چې د سرو او سپینو زرو خیرې پاکوي.

۳- صبر له مصیبت څخه
 له الله ﷻ څخه د وېرې او د هغه د لویۍ په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د جیاه په نیت له گناهونو څخه ځان ژغورل، د هر ډول ناروا او سرکشي څخه ځان ساتل له مصیبت څخه صبر بلل کېږي.

له معصيت څخه صبر څكه ضروري دى چې له گناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، په دې ډول صبر سره مؤمن د خپل ايمان قوت ساتي، ځكه په گناهونو او نا فرمانيو سره د مؤمن ايمان كمزورى كيږي.

مسلمان بايد د حرامو شهورتونو او گناهونو په وړاندې مقاومت وكړي او د نفس او شيطان غوښتنو ته تسليم نه شي، همدغه مقاومت د گناهونو په وړاندې له صبر څخه پرته بل څه نه دي.

- ۱- صبر تعريف كړئ.
- ۲- د صبر اهميت ووايست.
- ۳- په ناروغتيا كې صبر كول څه فايده لري؟
- ۴- له گناهونو څخه د صبر كولو څو مثالونه ووايست.

د لوست مهم موضوعات په خپلو كتابچو كې وليكئ.

د مسلمان حقوق

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ ». قِيلَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَصْحَكَ فَأَنْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرَضَ فَعُدَّهُ وَإِذَا مَاتَ فَأَبِغْهُ ». [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

د ځينو عباراتو معنا:

۱. لَقِيتُهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ: چې ورسره مخامخ شوي نو سلام پرې واچوه.
۲. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ: چې يې ديملمستيا بلنه درکړه نو قبوله يې کړه.
۳. اسْتَصْحَكَ فَأَنْصَحْ لَهُ: چې درڅخه د نصيحت خوښتنه وکړي، نصيحت ورته وکړه.

۴. عَطَسَ فَحَمِدِ اللَّهَ: چې وېرنجيده او (الحمدلله) يې ووايه.
۵. فَشَمِّتْهُ: نوروته په (پر حرمک الله) دعاء وکړه.
۶. مَرَضَ فَعُدَّهُ: چې ناروغ شو نو پوښتنه يې وکړه.
۷. مَاتَ فَأَبِغْهُ: چې مړ شو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث ژباړه

له حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: د يو مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې اى د الله رسول! هغه کوم حقونه دي؟ پيغمبر ﷺ وفرمايل: کله چې ورسره مخامخ شوي نو سلام پرې واچوه، کله چې د ميلمستيا بلنه درکړي نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصيحت خوښتنه وکړي نو نصيحت ورته ورکړه، او چې کله وېرنجيري او الحمدلله ووايي نو ورته په (پر حرمک الله) دعاء وکړه، چې کله ناروغه شي پوښتنې ته يې ورشه او چې کله مړ شو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث حکمت

دغه حديث شريف د مسلمانانو يو پر بل باندي ځيني حقونه بيانوي، چې د دې حقونو مراعاتول د يو بلې د وگړو تر منځ د وروړگلورۍ او مينې د لږيکو په غښتلي کولو کې

اساسي نفس لوبوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلکو د حقونو په پيژندلو او مراعاتولو سره په ټولنه کې د يوالې او وحدت د ټينګښت لامل و ګرځي.

د حديث گټې او حکمونو

۱- دمسلمان د حق پيژندنه

له حق څخه مراد هغه څه دي چې سرته رسول بې فرض، واجب، سنت او يا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ، هغه اخلاقي نظام دی چې يو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بناء پرې مکلف دی.

۲- د سلام اچولو حق

له ښو اخلاقو څخه يو سلام اچول دي، کله چې يو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي بايد په سلام اچولو سره خپله ليدنه پيل کړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو کې لومړی شي. سلام اچول د اسلام خصوصيت، د پيغمبر ﷺ سنت او ځواب وړ کول يې واجب دي.

۳- هغه ځايونه چې سلام پکې نه اچول کېږي

په سلام اچولو کې سنت طريقه دا ده چې وړوکی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکي به پر ناست سلام اچوي، لږ خلک به په ډيرو سلام اچوي، مګر ځينې داسې حالات شته چې سلام اچول پکې غوره نه دي لکه:

- پر لمونځ کوونکي.
- د قرانکریم پر لوستونکي.
- د علم د زده کړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطيب باندې.
- پر مؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، يا په حمام کې وي.
- د ډوډۍ خوړلو يا اوبو څښلو پر وخت، که چيرې سلام اچوونکي په خوراک کې ورسره ګډون نه خورې.
- هغه څوک چې په گناه يا بې گټې کارونو کې مشغول وي.

۴_ د بلني (میلستیا) منل

که یو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بناء لکه واده، عقیقه او یا بې له کوم مناسبت په میلستیا بلنه ورکړي نو پر بل شوي لازم دي چې دعوت یې ومنې، ځکه پیغمبر ﷺ فرمایي: **”مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِبُوهُ“**. ژباړه: که څوک مو میلستیا ته دعوت کړي بلنه یې ومنئ.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زیاتیري، که مناسبت نه وي نو د بلني شکر په ترسره کیري، که بلني ته ځواب ورنگړای شي د زړه د بدوالي لامل گرځي او نیکو اړیکو ته زیان رسیږي. خو که چیرې په میلستیا کې ناروا عمل ترسره کېده نو مسلمان باید له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له گناه څخه ځان وساتي.

۵_ نېکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وغواړي نو لازم دي چې ورته نېکه مشوره ورکړي. که چیرې په کولو کې بې گټه وه باید ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ویره وه باید ورڅخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال باید داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنیوي او اخروي سرلوري پکې نغښتي وي. په کار ده چې په مشورې ورکولو کې د هر ډول غولونې او غوړه مالۍ څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خیانت دی.

۶_ عطسې (پرنجې) ته ځواب ورکول

د پرنجې په ذریعه الله ﷻ د انسان له مغزو څخه زیان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي، چې دا په بنده باندې د الله ﷻ لوی احسان دی، بنده ته ښایي چې د الله ﷻ د دغه نعمت شکر اداء کړي او پر ژبه **(أُحْمَدُ لِلَّهِ)** ووايي. بل مسلمان ورور باید له اوریدلو سره سم ورته دعاء وکړي، او ووايي: **(يُرْحِمُكَ اللَّهُ)** الله ﷻ دې پر تا ورحمیري. له دې څخه وروسته پر پرنجې کونکي لازم دي چې د خپل مسلمان ورور ځواب په **(يَهْدِيْكُمْ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالَكُمْ)** سره ورکړي. نو څوک چې د پرنجې پر وخت د الله ﷻ ستاینه ونه کړي نو د دعاء مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړی، یو د الله ﷻ د ستاینې **(أُحْمَدُ لِلَّهِ)** ویلو څخه، او بل د مسلمان ورور له دعاء **(يُرْحِمُكَ اللَّهُ)** څخه.

۷- د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه يو هم د ناروغۍ په حالت کې د هغه پوښتنه کول دي خصوصاً که ناروغ د خپلوانو يا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډيره ضروري ده.

د ناروغ ليدل او د هغه د حال پوښتنه ډير لوی فضيلت لري. که څوک د مريض تر څنگ کياست، پر ده د الله ﷻ خاص رحمت رانازليري او ملايکې ورته د مغفرت دعاء کوي. که څوک د کوم ناروغ پوښتنې ته ورشي بايد هغه ته تسلي او ډاډ ورکړي، هغه ته د صحت مندی دعاء وکړي او ورته پر مرض د صبر توصيه وکړي.

۸- د مسلمان په جنازه کې برخه اخيستل

يو له هغو وجايو څخه چې مسلمان يې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نيکبختۍ په فکر کې اوسي. کله چې مسلمان مړ شي نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډير محتاج شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په ډله يي الله ﷻ ته سوال او زاری وکړي چې د ده گناهونه وروبښي او راتلونکي ژوند يې بښايسته کړي. د مسلمان په جنازه کې په گډون کولو سره د مړي، او د مړي د خپلوانو حقوق ادا کيږي او هم په جنازه کې گډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کيږي. پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «مَنْ أَتَى جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيْمَانًا وَاجْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيُؤَرْخَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيْرَاطَيْنِ كُلُّ قِيْرَاطٍ مِثْلُ أُخْذٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيْرَاطٍ»^(۱)

ژباړه: څوک چې د ايمان په بناء او د ثواب په نيت د مسلمان په جنازي پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازي لمونځ پرې وکړي او هم يې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو بې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دينارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دينار وزن د احد د غره په اندازه دی، او چا چې ورباندې د جنازي لمونځ وکړ، بيا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو نو د يو دينار په اندازه ثواب ورکول کيږي.

فعالیت

که مسلمان مړشي نو د کومو کارونو ثواب پس له مرگه ورته رسيري؟ زده کوونکي دې په ډله ييزه توگه پورتنی سوال ځواب کړي.

۱- لاندې کلمې معنا کړئ:

۱- وَإِذَا عَصَا فَحَمِدَ اللَّهَ:

ب- فَشَمُّهُ:

ج- وَإِذَا مَرَضَ فَعُدَّةُ:

د- وَإِذَا مَاتَ فَاُتِيعَهُ:

۲- د سلام اچولو گټې وړایست.

۳- د ناروغ زیارت کوونکی باید کوم کارونه وکړي؟

۳- د جنازي لمونځ څه حکم لري ؟

د لوست حدیث په یادو زده کړئ، او د لوست گټې په کتابچو کې ولیکئ.

دوه مخي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَخَيَّرْتُهُمْ فَيَا أَلْبَاهِيَّةَ خَيَّرْتُهُمْ فِي الْأِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ فَقِيلَ أَنْ يَبْقَعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَوَاءً بِوَجْهِ وَهَوَاءً بِوَجْهِ. [متفق عليه]

د ځينو کلمو معنا

- ۱_ مَعَادِنٌ: د معدن جمع ده، کانونه.
- ۲_ خَيَّرَ: غوره کسان.
- ۳_ أَلْبَاهِيَّةَ: له اسلام څخه مخکې زمانه.
- ۴_ إِذَا فَقَّهُوا: چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي.
- ۵_ أَكْرَهُهُمْ: تر ټولو بد گڼونکي.
- ۶_ شَرِّ: د شرير جمع ده، د خیار ضد دی، بد خلک.
- ۷_ ذَا الْوَجْهَيْنِ: دوه مخي.
- ۸_ هَوَاءً: هغوی.

د حديث ژباړه

له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی، چې رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو به خلک د کانونو او معدنونو د زيرمو په څير ومومئ، نو څوک چې له هغوی څخه له اسلام نه دمخه په جاهليت کې غوره وو هغوی به په اسلام کې هم غوره وي، پدې شرط چې پوهه او فقاقت تر لاسه کړي. تاسو به د منصوبونو او مسووليتونو په اړه غوره خلک هغه ومومئ چې ځان منصب او مقام ته رسول ډېر بد گڼي مگر دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتي. تاسو به تر ټولو شرير او بد خلک دوه مخي ومومئ چې ځينو خلکو ته په يو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حديث حکمت

په دې مبارک حديث کې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په گوته کړي چې په هر وخت کې د انسانيت په خیر، د ټولنې په ګټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بياېې هغه ناوړه صفات ذکر کړي چې دانساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانيت په تاوان او دټولنې په ضرر دي، هر څوک يې بد او ناوړه ګڼي.

د حديث شريف ګڼې

۱_ انسانان داسې دي لکه طبيعي زېرمې
رسول الله ﷺ انساني پر ګڼي له طبيعي زيرمو او کانونو سره ورته بللې دي، فرمايي:
«تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلک به د طبيعي زيرمو په څير ومومئ، چې ځينې يې اصل او ځينې يې کم اصله وي، ځينې يې د پير ارزښتاک او د پير قيمتي وي، ځينې يې بيا ارزښت او قيمت نلري، ځينې کانونه د سرو زرو وي، ځينې د سينو زرو وي.
انسانان که چيرې په سمه توګه تربيه او په ګټورو لارو کې استخدام کړل شي نو په ټولنه کې به تر ټولو غوره اوبار ارزښته ېږه پيدا کړي.

۲_ که څوک له اسلام څخه مخکې هم د ښکو اخلاقو او انساني فضايلو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خويونه په هغه کې موجود وي نو د دې حديث شريف له مخې دغه سړی له غوره خلکو څخه شمېرل کېږي، د اسلام سپېڅلی دين هغو انساني غوره او ښکو خويونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان کې پيدا شوي وي وده او پراختيا ورکوي.

۳_ هغه څوک چې ديني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې ديني پوهه ورسره ملګرې وي يعني ديني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پينځمې ﷺ فرمايي: «مَنْ يُرِدُ اللَّهَ بِهِ خَيْرًا يُفْقَهُهُ فِي الدِّينِ»^(۱)
ژباړه: چاته چې الله ﷻ دخير اراده وکړي، نو فقاقت او په دين کې پوهه ور په برخه کړي.

۴_د منصب په اړه غوره خلک

پیغمبر ﷺ فرمایي چې د منصبونو او مسؤلینو په اړه غوره خلک هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد گڼي، ځکه چې یو خو په طبعي توگه عهده او منصب تکلیف او کړاو لري. خو تر ټولو غوره خلک هغه دي چې عهده او منصب یو امانت او مسؤلیت گڼي، د هغه حق ادا کولو څخه په ویره کې وي او اندېښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضایع شي.

خو که چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت کې منصب په غاړه اخیستل د غوره والي خلاف ندی، نه په کې کوم ډول کراهت شته بلکې ملا به ورته کلکه تړي او له خلکو سره په مشوره او د الله تعالی په توکل به یې پر مخ بیایي، یقیناً چې الله تعالی به ورسره مرسته کوي رسول الله ﷺ فرمایي: «مَنْ أَيْتَمَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شَفْعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أُكْرِيَ عَلَيْهِ أَمْرٌ أَلَّهِ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ»^(۱)

ژباړه: چا چې قضاء او منصب وغوښت، په واسطو او سپارښتونو یې تر لاسه کړنو خپل ځان ته به وسپارل شي، د الله ﷻ لخوا به مرسته ورسره نه کېږي، که څوک دمنصب منلو ته اړ کړای شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو الله ﷻ به یې مرستې ته پریښتي راولېږي. د اسلام له سیاسي او حکومتي اخلاقو څخه دادي چې باید د اهلیت او کفایت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې کړای شي، نه دا چې خلک خپله ورته په دروغو او رښتیاوو کمپاین وچلوي. که چاته منصب او چوکۍ د مسلمانانو د اعتماد پر اساس ورکړل شوه، نو الله پاک به ورسره مرسته وکړي.

۵_دوه مخي انسان

ذوالجهین هغه چاته وايي چې هرې ډلې ته د هغوی د خوښۍ او خوشحالي خبرې کوي، داسې ورته خرگندوي چې دی ددوی خواخوږی او له مخالفینو سره یې وران دی. چې دغه تعامل او چلن د منافقت، دروغو او غوړه مالي زیربده ده. د انسان په زړه او سینه کې چې ښک نیتونه او پخې ارادې وي نو چلن او سلوک یې په عمومي توگه له ټولو سره اصولي، متوازن او یو شان وي.

دوه مخي ډیر بل صفت دی، دوه مخی انسان سربیره پردې چې په ټولنه کې د نفاق، کرکې او دښمنۍ تخم کړي، په خپله د ځان لپاره هم ډېرې نورې ناخوالې رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندې بې آبرو کیږي. د اسلام مبارک دین دغه ناوړه صفت په کلکه غندلی او مسلمانان یې ترې په ټینګه منع کړي دي.

۱- د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري له ابوهریره رضی الله عنه څخه د رسول الله ﷺ دغه حدیث هم نقل کړی:

«لَا يَنْجِي لَدِي الرَّجُلُ أَنْ يَكُونَ أَمِيًّا»^(۱)

ژباړه: دا شونې نه ده چې له دوه مخي څخه امین شخص جوړ شي. په همدې توګه د عمار بن یاسر څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمای: څوک چې په دنیا کې دوه مخونه ولري د قیامت په ورځ به د اور دوه ژبې ولري.

فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او د دوه مخي د بدلو پایلو په اړه دې مباحثه وکړي.

۱. د حدیث ترجمه وایاست.
۲. د منصب په اړه غوره خلک څوک دي؟
۳. ذوالوجهین څوک دی؟
۴. د ذوالوجهین سزا بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د سیرت له معتبر کتاب څخه د عمر بن عبد العزیز (رح) دخلافت منلو کیسه ولولئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

د خوب آداب

عن اَبِرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَالْجَنَاتُ طَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مُنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِي أُنْزِلَتْ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ فَإِنْ مِتُّ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پيژندنه

نوم يي براء، د پلار نوم يي عازب او د انصارو د اوس له قبيلې څخه و. پلار او زوی دوو په جيل القدره صحابه وو. د بدر د غزا پر مهال د عمر د کموالي له کبله ورته پيغمبر ﷺ په غزا کې د گډون اجازه ور نه کړه، خو د هجرت په دريم کال يې د احد په غزا کې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يې د پيغمبر ﷺ سره په خوارلسو غزاگانو کې برخه اخيستي وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) کال د عبدالله ابن الزبير رضي الله عنه د خلافت پر وخت په کوفه کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَضْجَعُكَ: ستا د خوب ځای.
۲. اضْطَجِعْ: ډډه ولگوه.
۳. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په نښې اړخ باندې.
۴. أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ: سپارلی مې دی خپل ځان تاته.
۵. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ: او پرېنښی مې دی خپل کار تاته.
۶. وَالْجَنَاتُ طَهْرِي إِلَيْكَ: او تکیه کړې مې ده خپله ملا تاته. (يعني پر تا مې خپل ځان سپارلی).
۷. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ: ستا له ويرې اوستا په هيله تاته رجوع کوم.
۸. لَا مَلْجَأَ: د تېښتې ځای نشته.
۹. وَلَا مُنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ: ستا له عذابو د پناه اخيستو ځای نشته مگر يوازې ته يې.
۱۰. الْفِطْرَةُ: د اسلام په دين.

د حديث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ راته وويل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه نو د لمانځه د اوداسه په څير اودس وکړه، بيا په نښي اړخ ډډه ووهه او دا دعا ووايه: اى الله ﷻ خپل ځان مې تا ته تسليم کړی دی او خپل کار مې تاته سپارلی دی (يعني پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې سنا ساتي او حفاظت ته تکيه کړه په داسې حال کې چې سنا له عذابه ويريږم او سنا د رضامنډۍ اميد لرم. نشته ځای د تينبتي، نشته دی خلاصون سنا له عذابه، مگر يوازي ته يې. ايمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ايمان مې راوړی په هغه پيغمبر چې تا راليرلی دی، که چيرې (په همدې شپه کې) مړ شوي، نو خاتمه به دې د اسلام په دين وي.

د حديث حکمت

پدې حديث شريف کې نبي کریم ﷺ د خوب ځيني ادب بيان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره مکمل او هر اړخيز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانگړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د تعجب خبره نده چې پيغمبر اکرم ﷺ مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حديث گټې او احکام

۱- خوب ته د بدن اړتيا

انسانان د ورځې له خوا کار کوي او د کار له امله يې بدن ستړی او ستورمانه کيږي، جسم يې آرامي، ته اړتيا پيدا کوي الله ﷻ د خپلو بندگانو د راحت لپاره شپه راليرلي ده چې په کې ويده شي، ترڅو سترگې يې ختمه او بدن يې د سبا د کار لپاره چمتو وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لَتَسْكُنُوا فِيهِ﴾ [يونس: ۱۷]

ژباړه: الله ﷻ هغه ذات دی چې پيدا کړې يې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ. خوب د الله ﷻ نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړل شي د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې دي چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعت کړي.

۲- خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني ضرورت دی، خو که چيرې مسلمان په دې نيت ويده شي چې د الله ﷻ عبادت او بندگي لپاره يې بيا ذهن او جسم تازه والی پيدا کړي، ترڅو د

الله ﷺ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونو طریقه ویده او بیا راپاڅیږي نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلېږي.

۳- له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډیر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴- په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پر مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵- د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه دآیه الکرسي لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه راپاڅیږي نو باید له خوب څخه د راپاڅیدو دعاء ووايي، لکه: «الحمد لله الذي ردّ عليّ رُحي، وعافني في جسدي، وأذن لي بذكره»^(۱)

. ژباړه: ثناء او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوگرځاوه، زما بدن یې روغ وساته، اوما ته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرگ په څېر دی، هر کله چې الله ﷻ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا وروښیږي، بنده لره ښایي چې شکر پرې وباسي.

۶- پر وخت ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له یې خړۍ څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخو تن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخو تن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد گڼل. البته که چیرې ناسته او مجلس د علماوو، نیکانو او حاجتمندو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅیدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کېدل

ڌير ي فائدي لري، يوه داچي په وخت ویده کیدلو کې د پیغمبر ﷺ پيروي عملي کيږي بل دا چې د شپې په خوب سره ذهن او د بدن غبري پوره راحت مومي چې د ورځې خوب دغه خاصیت نه لري. همدا راز که څوک پر وخت ویده شي سهار له خوبه د پاڅېدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مینه او آسانی سره تللای شي.

- ۱- د حديث راوي څو ک دی معرفي نې کړی.
- ۲- لاندې کلمې معنا کړئ:
 - اَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:
 - وَالْجَنَاتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ:
 - لَا مَلْجَأَ:
 - وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ:
 - الْفُطْرَةُ:
- ۳- پیغمبر ﷺ صحابي ته د خوب کوم آداب ورپه گوته کړي وو ؟
- ۴- پر وخت ویده کیدل څه گڼي لري؟

کورنۍ دنده

د خوب د آدابو په برخه کې لس کرښې مقاله وليکئ.

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري چې الله تعالى زموږ پيدا کونکى او څښتن دى، د بشر د لارښوونې لپاره يې وخت پر وخت پيغمبران راستولي، چې جناب محمد ﷺ تر ټولو وروستى پيغمبر دى، د اسلام کامل دين يې راوړى خو خلکو ته سمه عقیده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان کړي. اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دى، لکه څرنگه چې يې باورونه، خوږونه او عبادات بيان کړي، همدا ډول د کورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانگړى نظام لري.

په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپيژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وکړي.

فعاليت

د قرآن او سنتو لاندېنى هر يو عبارت د وگړو د ژوندانه په کومې برخې پورې اړه لري؟
وېي لولئ او په نوبت پکې مباحثه وکړئ.

۱- الله تعالى فرمايې: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ [النور: ۵۶] لمونځ برپا کړئ او زکات ورکړئ.

۲- ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] بيشکه الله تعالى په عدل امر کوي.
۳- ﴿وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُورَةٍ﴾ [انفال: ۶۰] د دوى (سره د جنگ) لپاره هغه

پياوړتيا چې په توان کې مو وي برابرې کړئ.
۴- ﴿وَأْمُرْهُمْ شُرَكَائِيهِمْ﴾ [الشورى: ۳۸] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ کې په مشوره

وي.

۵- رسول الله ﷺ فرمايې: «الحكمة ضالة المؤمن أيمها وجدها فهو أحق بها» حکمت د مؤمن ورکه ده، هر چېرې يې چې پياوړي، دى تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډير حقداره دى.

گرانو زده کورونکو! مونږ او تاسو د توحيد د کلمې په منلو له الله تعالی سره دا تړون کړی، چې د بندگۍ او ژوند نظام به ستا منو او بل چا نظريات او طرحې به چې د دين پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ [القيامة: ۳۶] آیا انسان گمان کوي چې سربله (بې واګر) دې خوشې کړای شي.
نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لوري لارښوونو ته اړتیا لري.
څرنگه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندگان دي، نو هغه قوانین چې ده موندلې ته رالېږلي دي له نیمګړتیا او تېري څخه پاک دي او په هغې کې هېڅ ډول نیمګړتیا او تېری نشته.

۱. د اسلام دين درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، يو يو مثال د هر يوه لپاره بيان کړئ.
۲. ((د اسلام دين د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.
۳. له کلمې طبيې سره د لوست اړيکه بيان کړئ.
۴. آیا له تاريخي پېښو څخه د انسانانو يو پر بل د ظلمونو مثالونه بيانولی شئ؟

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپېژنو، نو باید د هغه تعریف او بنسټیزې ځانګړتیاوې بیان کړو.

تعریف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآن او سنتو له لارښوونو او د اسلام پوهانو له نظریاتو څخه عبارت دی چې د وګړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بیانوي.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ [النساء: ۲۹] په خپل

مینځ کې یو د بل مال په ناروا مه سره خورئ.

له پورتني آیت څخه جوړېږي چې وګړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده خو د هغه درناوی وکړي، او په ناروا یې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآن او سنتو کې سود، قمار، رشوت او ټګي حرام بنودل شوي او د بيعي (پلورلو پېرولو) اجارې، شرکتونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، دزکات، صدقاتو، بیت المال او میراث په هکله په تفصیل سره احکام بنودل شوي، د امت علماوو د قرآن او سنتو دا لارښوونې شرحه کړي او د نورو مالي معاملاتو احکام یې هم د قرآن او سنتو په رڼا کې بیان کړي، چې دا ټولې لارښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکیلوي.

په اوسنۍ نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسنۍ نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربېره دوه نور اقتصادي نظامونه هم مطرح دي چې خلک یې پیروي کوي: کاپیټالیزم او سوسیالیزم.

کاپیټالیزم

چې پانګه والی نظام او آزاد بازار هم ورته وایي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی، چې وګړو ته اقتصادي وګر کې په زیاته آزادی ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت چارې محدودې ګڼي، د دې نظام پر بنسټ سود او قمار جواز لري، او افراد کولی شي چې له ډېرو زیاته پانګه لاس ته راوړي.

سوسياليزم (ټولنيز اقتصاد)

دا نظام له وگړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلي، د توليد وسايل يوازې دولتي گڼي، وگړو ته د خصوصي ملکيت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلک بايد دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپلو اړتياوو په اندازه مال تر لاسه کړي، د وگړو يو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعاليت

شاگردان دي د پورتنیو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بيان کړي او څلور صورتونه دي نور هم په صنف کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپيټاليزم له نظره	د سوسياليزم له نظره
۱- سود خوړل			
۲- له فرد سره ډيري کول			
۳- دولتي ماموريت			
۴- زکات ورکول			

۱. د اسلام اقتصادي نظام تعريف کړئ.

۲. د کاپيټاليزم او سوسياليزم مهم عناصر راوپيژنئ.

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درى اقتصادي توصيې وليکئ.

د اسلامي اقتصاد ځانگړتياوې

څرنگه چې په اوسنۍ نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، پانگوالي، سوسيالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو موږ بايد د دې نظامونو سترې ځانگړتياوې وپيژنو، ترڅو يې يو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانگړتياوې په لاندې توگه بيانېږي:

۱- د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دين يوه برخه ده، خو سرمايه داري او سوسيالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې ديني لارښوونو ته ځانگړې پاملرنه نه ده شوې.

۲- دوه ډوله ملکيت

په اسلامي اقتصاد کې ملکيت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکيت او ټولنيز ملکيت، هر وگړی کولی شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکيت لري چې د بيت المال په نامه ياديږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بندیز شته او نه پر دولت، په دې توگه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت بايد په اقتصادي چارو کې شريک شي دا کار کولی شي، خو په سرمايه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت بايد يوازي امنيت راولي او اقتصادي کړنې ونلري، تجارت، توليد، ترانسپورت، آبادي، تعليم او کرڼه بايد ټول خصوصي وي.

په سوسياليزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې بايد دولت سرته ورسوي او وگړي بايد يوازي له دولت سره په تعامل کې وي، هيڅوک بايد خصوصي ملکيت ونلري.

فعاليت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفاوو د زمانې د بيت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳- اقتصادي مقېده آزادي

په اسلام کې هر وگړی اختيار لري، کوم کاروبار چې وغواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازي اخيستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واگو نه ده پريښودل شوې، بلکه نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بندیزونه او مکلفيتونه ورباندې لگېدلي، لکه د سود، قمار او ټاکنې حراموالی او د زکات، عشر او مالياتو لروم.

خو په سرمايه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې، او په سوسياليستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخيستل شوې ده.

۴- ټولنيز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولنې په نمايندگي دنده لري، چې دوگړو لپاره دومره کارو وبار پيدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که يو څوک د مرض، معيريت، ماشومتوب او يا بوډاتوب له کبله په کار کولو قادر نه وي، نو دولت بايد د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې پر تر لږه بې ژوند ورباندې روان شي. که څه هم په سوسيализم کې د ټولنيز خونديتوب اصل شته، خو په کاپيتاليزم کې دا مسأله د يو اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هيڅوک له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

۱- د اسلامي، سرمايه داري او سوسياليستي اقتصادي نظامونو رابطه له دين سره بيان کړئ.

۲- د خبرگوني (خصوصي او دولتي) ملکيت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بيان کړئ.

۳- اقتصادي مقيده آزادي څه ته وايي؟

۴- ټولنيز خوندي توب شرح او د درې واړو مطرحو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بيان کړئ.

د اسلامي اقتصاد ښيگڼې

دا منل شوي خبره ده چې په اقتصادي نظامونو کې هغه خوره دی چې وگړو ته زياته ښيرازي او پرمختگ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه يې وژغوري، ولسونه په ښه توگه له خپلو وسائلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه گټه واخلي او خپل عايدات په عادلانه توگه په لومړيتوبونو کې ولگوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختگ مخه ونيسي او يا هم سرمايي د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي، چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بيا د هغوی غلامان وگرځي، په پايله کې د وگړو تر مينځ دښمني راپاروي او د ټولنې د افرادو تر مينځ د حسد او بېلتون لامل وگرځي.

که څه هم د کاپيټاليزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه برښي، خو په عمل کې يې نتيجه دا شوه چې د افرادو تر مينځ يې په پانگو کې واټن زيات کړ، ځينې خلک د سود قمار او نورو ناروا معاملو له کبله زيات مالداره شول او ځينې نور د ډيري بې وزلي له امله د مجبوري په حالت کې د هغوی تر اغيز لاندې راغلل، څرنگه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانگه والو او فقيرو خلکو تر مينځ فاصله پيدا کيږي او نا امنی او دښمني خپرېږي.

فعاليت

سرمايه د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په مقابل کې څنگه ځان مجبور گڼي؟ بحث پرې وکړئ.

په سوسياليزم کې څرنگه چې خصوصي ملکيت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هېچا ته د هغه د عمل عرض نه ورکول کيږي، که لږ کار وکړي او که ډير، که ښه کار وکړي نو ښت پکې راولي او که بې کاره، يوازې د اړتيا په اندازه مال ورکول کيږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پرمختگ مينځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورته دواړو نظامونو عيوب نه نشته، ناروا کاروبار چې په لږ وخت کې د ډيري سرمايي د ټولولو سبب گرځي لکه سود او قمار حرام گڼل شوي دي. که يو څوک ډېر مال په روا توگه تر لاسه کړي، د هغه په مرگ د ده مال د ميراث د قانون پر بنسټ

و وېشل شي، هر چا ته پر لږ ورسېږي، نو که دا نظام په سمه توګه عملي شي د پانګه والو او فقيرانو تر منځ واټن کمېږي، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر منځ خواخوږي پيدا کېږي او په ټولنه کې د دښمنۍ په ځای مينه ټينګېږي.

فعاليت

په قرآن کریم کې راغلي ﴿کَي لَا يَكُونَ دُونَ بَيْنِ الْأُغْيَاءِ مَبْكُومًا﴾ [الحشر: ۷] د دې لپاره چې (دا مال يوازې) ستاسو د غنيانو تر منځ لاس په لاس نه وي. د دې آيت په هکله مباحثه وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکيت د پولو دننه شتون لري، خلک د خپل کار ګټې په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوښښ او ابتکار کوي، پدې توګه ټولنه د پرمختګ په لوري روانېږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسيالستي اقتصاد سترې نمونې په شوروي اتحاد کې دوه لسيزې وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ ميلادي کال څخه راپدېخوا سرمايه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټيزو ځانګړتياوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسيالستانو خصوصي ملکيت ومانه، کاپيټالستانو دولتي ملکيت او په اقتصادي چارو کې د دولت فعال رول ومانه.

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه کامياب او غوره وي، او کوم ډول نظامونه ناکاره ګڼل کېږي.
۲. په سرمايه داري نظام کې ستره ستونزه دا ده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پايلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې داسې تدابير نيول شوي چې د وګړو تر منځ سرمايه عادلانه توزيع شي، په دې تدابرو کې د ځينو نومونه واخلئ.

د ميراث د علم اساسات

د ميراث تعريف

د ميراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسيله د ميت (مړي) له متروكې څخه د هر وارث حقوق پېژندل كيږي.

موضوع: د ميراث د علم موضوع د ميت متروكه ده.

غرض: د دې علم غرض په متروكه كې د مستحقينو د حقوقو پېژندل دي، ترڅو د متروكې هر مستحق دمړي له متروكې څخه خپله برخه واخلي او يو پر بل باندې ظلم ونه كړي.

د ميراث د علم غوره والي

د ميراث علم ته نيم علم ويل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: **«تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلَّمُوهُ**

فَإِنَّهُ نَصْفُ الْعِلْمِ...»^(۱)

ژباړه: د فرائضو علم (ميراث) زده كړئ، هغه نورو ته ور زده كړئ، ځكه هغه نيم علم دی.

د ميراث ارکان

ميراث درې ارکان لري چې عبارت دي له مورث، وارث او موروث څخه:

مورث: هغه مړي ته ويل كيږي چې مال يا حق پرېږدي.

وارث: هغه څوك دی چې د ميراث مستحق وي.

موروث: پاتې مال يا تركي ته ويل كيږي.

د ميراث شرطونه: ميراث لاندې شرطونه لري.

۱- د مورث مړينه.

۲- د وارث ژوند وروسته د مورث له مړينې څخه.

^۱- دغه حديث حاكم په خپل مستدرک كې ذكر كړی دی.

په اسلام کې ميراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، ميراث هغه چاته ورکاوه چې وسله يې پورته کولی شول او په جگړو کې يې گډون کولای شول، ښځو او ماشومانو ته ميراث نه ورکول کېده، ښځې نه يوازې دا چې له ميراث څخه يې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په ميراث وېل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارک دين په راتلو سره، عدالت تامين شو، د ټولنې د افرادو تر منځ لږېکې د دوستۍ او وروړولۍ پرېست بڼا شوې.

په اسلام کې ميراث خپلوانو ته د نژديوالي او اړتيا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لږې خپل له ميراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له ميراث څخه يې برخې وي.

د نارينه وو برخه ځکه په ميراث کې د ښځو له برخې څخه زياته وي چې د نارينه وو اړتيا هم زياته وي، هغوی د اولادونو او ښځو نفقه په غاړه لري.

د متروکي متعلق حقوق

مخکې ياده شوه چې د ميراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکې پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفين او تجهيز:

تکفين يوازې کفن ورکولو ته وايي او تجهيز عام دی، ځکه تجهيز هر هغه څه ته ويل کېږي چې د مړي په ښخولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کښل، ښخول او داسې نور.

۲- د مړي پورونه:

که له تکفين او تجهيز څخه پاتې شي، د مړي پورونه به ورڅخه اداء کوي.

۳- د مړي وصيت:

که مړي وصيت کړی وي، نو د هغه وصيت به د قرض له اداء کولو څخه وروسته د پاتې متروکې په درېيمې برخې کې جاري کېږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفين او تجهيز، دين او وصيت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانو باندې وېشل کېږي او وارثان به لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض (د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه کسان دي چې په قرآن عظیم الشان کې ټاکلې برخې لري.

عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته يې دپلار له لوري نسبت کېږي او له ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول کېږي.

ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض او عصبه نه وي، لکه ماما.

دپورتنیو مستحقینو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحامو ته ورکول کېږي.

موصلی له: چې په ټول مال ورته وصیت شوی وي او له پخوانیو وارثانو څخه یو هم موجود نه وي نو ترکه ده ته ورکول کېږي.

بیت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بیت المال ته ورکول کېږي.

- ۱- د میراث د علم تعریف، غرض او موضوع وواياست.
- ۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بیان یې کوئ.
- ۳- له اسلام څخه پخوا عربو کې د بنېخو او ماشومانو د میراث حالت څه و؟
- ۴- که چیرې څوک د خپل ټول مال وصیت وکړي او مړ شي، پدې باره کې څه ډول عمل اجرا کېږي؟
- ۵- د مړي وارثان په ترتیب سره بیان کوئ.

د میراث په هکله قرآني لارښوونې (۱)

يُؤَيِّدُكُمْ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلدَّكْرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَىٰ فَإِن كُن نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَهَبْنِ ثَلَاثًا مَا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَيُّوبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّمَّاهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتُهُ أَبْرَاءٌ فَلَهُمُ اثْنَتَا ثُلُثٌ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلَهُمُ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُرْصِي بِهَا أَوْ دِينَ آبَائِكُمْ وَأَيُّورُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

که د مړي اولادونه وي نو د هغه مور او پلار هر یو ته دې د ترکې شپږمه برخه ورکړل شي او که بې اولاد نه وي، وراثت همدا مور او پلار وي نو مور ته دې دریمه برخه ورکړل شي.

فعالیت

د پورتنی آیت ژباړه په دقیق ډول وگورئ، چې د چا میراث پکې ټاکل شویدی، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق گرځي.

پورتني آيت د لاندې کسانو برخې بيانوي:

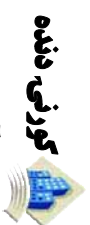
- ۱_ د نارينه او لاد برخه د ښځينه اولاد په پرتله دوه برابره ده.
- ۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لوفو برخه:
الف: نيمايي: که لور يوه وي.
ب: دوه دريمې: که لونه له يوې څخه ډېرې وي.
کننه: که د لوفو پر ځای ځانته خور يا خوښدې وي، همدا برخې ورکول کيږي.
- ۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:
الف: شپږمه: مور او پلار هر يو ته دمړي د اولاد (که نارينه وي يا ښځينه) د شتون په صورت کې.
ب: دمړي د اولاد د نرلو په صورت کې مور ته درېمه برخه ورکول کيږي او پلار عصبه گرځي.
ج: د وروڼو د موجوديت په صورت کې مور شپږمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي.^(۱)

فعاليت

پورتني ليکنې ته وگورئ او د هريو صورت لپاره د آيت برخه ذکر کوئ.

- ۱- مور په کوم حالت کې درېمه برخه مال اخلي؟
- ۲- لور ته څه وخت نيمايي مال ورکول کيږي؟
- ۳- مور او پلار څه وخت د مال شپږمه برخه وړي؟
- ۴- پلار کوم وخت عصبه گرځي؟

پورتني آيت حفظ کوئ.

۱- که پلار وي وروڼه مېراث نه وړي، خو د مور برخه له درېمې څخه شپږمې ته راځي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصبه گرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له درېمې څخه شپږمې ته راځي.

د ميراث په هکله قراني لارښوونې (۲)

د نساء سورت په (۱۲) آيت کې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَكُمْ نَصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لِهِنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا اَوْ ذَيْنَ وَلِهِنَّ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَانْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلِهِنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوَصُّونَ بِهَا اَوْ ذَيْنَ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورِثُ كِلَالَةً اَوْ اَمْرًا وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلٍّ وَاَحَدٌ مِّنْهُمَا السُّدُسُ اِنْ كَانَ اَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا اَوْ ذَيْنَ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پريښي دي، د هغه ښمايي برخه تاسې ته رسيري که اولاد يې نه وي، که يې اولاد وي بيا د ترکې څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصيت يې کړی وي د وصيت د پوره کېدو او پور له اداء وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکې نه د څلورمې برخې حقداري وي، که تاسي يې اولاده وي، که ستاسي اولادونه وو بيا ستاسې د ترکې نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصيت د پوره کولو نه چې تاسي وصيت کړی وي او وروسته د پور له اداء کولو نه.

او که هغه نارينه يا ښځينه (چې د هغه ميراث بايد وويشل شي) يې اولاده هم وي، مور او پلار يې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) يې يو ورور يا يوه خور موجوده وي نو ورور او خور هر يوه ته به شپږمه برخه رسيري. او که دوی له يوه نه زيات وي نو د ټولې ترکې په درېمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسيدلی وصيت پوره شي او پور اداء شي، پدې شان چې زيان رسوونکی نه وي، دا د الله له لوري حکم دی او الله پوه باخبره او زغمناک دی.

فعاليت

پورتنی آيت وگورئ او لاندي شيان ترې راوباسئ.

- ۱- د ښځې ټاکل شوې برخه د شتون سره.
- ۲- د خاوند ټاکل شوي برخه له شتون سره.
- ۳- پرته له دې دواړو د بل چا د ميراث په هکله پکې څه ويل شوي؟ بيان يې کړئ.

پررتي آيت كريمه کي د لاندې کسانو برخې ذکر شوي:

۱_ د ښځې لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.

الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجودیت په صورت کې.

۲_ د مېړه لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوي.

الف: نیمايي: د ښځې د اولاد د نه شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د ښځې د اولاد د شتون په صورت کې.

۳_ د کلاله له میراث څخه د مورني وروڼو او خويندو برخې:

کلاله: هغه نارینه یا ښځینه شخص ته ویل کېږي چې ژوندی پلار او اولاد و نه

لري، د میراث ویش یې په لاندې ډول دی:

الف: شپږمه: که مړی یو مورنی وروړ یا خور ولري.

ب: دریمه: که مورني وروڼه یا خويندې او یا دواړه ډلې له یو څخه زیاتې وي.

کنه: مورني وروڼه او خويندې د پورته ډول میراث مړي په مال کې برابره برخه لري.

۱- ښځه له مېړه څخه څومره میراث وړي؟ په تفصیل سره یې بیان کړئ.

۲- مېړه د ښځې په مال کې څومره حقدار دی؟ روښانه یې کړئ.

۳- د میراث وېش به له وصیت او دین څخه وړاندې تر سره کېږي که څنگه؟

۴- مورني اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.

۵- د مورني اولاد میراث د قراني لارښوونو په رڼا کې بیان کړئ.

۶- مورني وروڼه څه وخت میراث وړي؟

کورنۍ دنده

پررتي آيت حفظ کړئ.

د میراث په هکله قراني لارښوونې (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶) آیت کې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ أَمْرُهُ هَلَكٌ لِّبَنٍ لَهُ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِيْهَا إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا أُخْتَيْنِ فَلَهُمَا النِّصْفَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رَّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حِصَّةِ الْأُنثَيْنِ يُسَيِّرُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووايه: الله تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار يې هم نه وي) (او د هغه يوه خور وي، نو هغه به د مړي نيسايي ترکه واخلي، که خور يې اولاده ومري نو ورور به د هغې وارث وي. که د مړي وارثان دوه خويندې وي، نو هغوی به د ترکې له دريو نه د دوو برخو حقداري وي، که د پر وروڼه او خويندې وي، نو د هر نارينه به د هرې ښځې په تناسب دوه چنده برخه وي.

الله تاسې ته حکمونه تشرېح کوي چې تاسې لار ورکي نه شي او الله په هر شي پوه دی.

فعاليت

د پورتني آيت په رڼا کې لاندې پوښتي ځواب کړئ:

- ۱ - کلاله څه ته وايي؟
- ۲ - يوه خور چې ځانته وي څومره ميراث وړي؟
- ۳ - که خويندې له يوې څخه زياتي وي او ورور ونلري، نو څومره ميراث وړي؟
- ۴ - وروڼه او خويندې که سره يو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده مړي يا ښځې چې مور او پلار يې هم مړه وي د ميراث ویش: داسې څوک که مورنۍ ورور، وروڼه، خور او يا خويندې ولري، نو د ميراث برخې يې په لاندې ډول دي:

۱- د خويندوبرخې: که له پورته ډول ميراث شخصه يوازې پلارنۍ خويندې پاتې وي، برخې يې په لاندې توگه دي:

الف: نيمايي: که چېرې د مړي نه يوازې يوه پلارنۍ خور پاتې وي،
ب: دوه دريمې: که د مړي خويندې له يوې شخصه ډېرې وي.
۲- که له دې ډول مړي شخصه پلارنې^(۱) وروڼه او خويندې دواړه پاتې وي، نو د ميراث په وېش کې نارينه ته دوه او ښځينه ته يوه برخه ورکول کېږي.
د ميراث مړي ميراث په هغه صورت کې چې وروڼه او خويندې ورڅخه په گډه پاتې وي وروړ د خور دوه برابره برخه اخلي، يعنې يو وروړ په درې افغانو کې دوه افغانې اخلي.
۳- که خور اولاد ونه لري، وروړ يې وارث دی.

۱- کلا له چا ته ويل کېږي؟

۲- د هغې درېيمې برخې خاوندان څوک دي، چې سړي او ښځې پکې د ميراث په وېش کې برابر دي؟

۳- وروړ د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟

۴- د شپږمې برخې خاوندان په گوته کېږي.

پورتني آيت حفظ کړئ.

۱ له پلارنې وروړ يا خور څخه دوه ډوله وروڼه او خويندې مراد دي، سکني او يواځې له پلار څخه.

درې د پرشم لوست

ذوي الفروض او د هغوی برخې

په قرآن کریم کې د ذوی الفروض لپاره شپږ برخې بیان شوې دي:

۱- نصف	$(\frac{1}{2})$	(نیمه)
۲- ربع	$(\frac{1}{4})$	(خلورمه)
۳- ثمن	$(\frac{1}{8})$	(اتمه)
۴- ثلثان	$(\frac{2}{3})$	(دوه پردې)
۵- ثلث	$(\frac{1}{3})$	(دریمه)
۶- سدس	$(\frac{1}{6})$	(شپږمه)

د میراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دوهم ډول یادېږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقین دولس (۱۲) کسان دي چې خلوربي نارینه او اینه يې ښځینه دي.

د میراث په مسایلو کې د هریوه له پاره مختلف حالات دي او په بیل بیل حالت کې هر یوه ته بېله برخه ټاکل شوې ده. نوضوري ده چې د هریوه حالت په مختصره توګه ذکر شي، ترڅو ګران زده کوونکي د میراث له مهمو او زیاتو پېښېدونکو مسایلو څخه خبر شي.

فعالیت

د ذوی الفروضو دا پورته څرګندې برخې له قرآن کریم څخه راوکارئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومي برخې لري خلور تنه دي:

۱- پلار:

پلار درې حالته لري:

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم تری رابنګنه وی موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ^(۱) ورکول کیږي.

ب: که له پلار سره د مړي لور یا دمړي دزوی لور (که څه هم ترې رابنګنه وي) موجود وي نو په دې حالت کې پلار ته سدس ^(۲) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کیږي.

ج: که د مړي اولاد ^(۱) (نارینه وي او که ښځینه) او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو په داسې حالت کې پلار یوازې عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول کیږي بلکې ټول مال وږي.

۲- صحیح نیکه ^۲:

نوموړی د پلار د نشوالی په صورت کې د پلار په ډول دی مګر په څو صورتونو کې ورسره توپیر لري چې دمیراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کیږي.

که چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي، د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی.

۳- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنگه چې اخیافي ورور او خور د میراث په تقسیم کې سره یو شان دي او کوم فرق نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کیږي که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف ګڼل کیږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شیرمه ^(۱) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه ^(۲) اخلي. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطیږي.

۴- زوج (میره) دوه حالته لري:

۱- د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیرندو ته شامله ده.

۲ صحیح نیکه هغه دی چې مړی ته په نسبت کې یې ښځه نه وي راغلي او که راغلي وي فاسد جد بلل کیږي او فاسد جد له ذوی الارحامو څخه ګڼل کیږي.

الف: که چیري د هغه مړه شوي بنځه اولاد ولري، نو مېړه ته د بنځي د متروکي څلورمه (۱-۲) ورکول کيږي.

فعالیت

د میراث د آیتونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د بنځي او خاوند میراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوي بنځه اولاد ونه لري نومړه ته یې نیمایي (۱-۲) متروکه ورکول کيږي.

فعالیت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي؟

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوي برخې څو دي بیان یې کړئ؟
۲. پلار څو احواله لري واضح یې کړئ؟
۳. صحیح جلد تعریف کړئ؟
۴. د اخيافي خويندو او وروڼو احوال ولیکئ.
۵. زوج څو احواله لري بیان یې کړئ؟

د بڼځينه ذوي الفروضو احوال

هغه بڼځي چې څرگندي برخې لري اته (۸) دي:

(۱) بڼځه (ماندينه):

بڼځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی يا لور پاتې نه وي. بڼځي ته د مېړه له مال څخه څلورمه

($\frac{1}{4}$) برخه رسيري.

ب: که له مېړه څخه زوی يا لور پاتې وي، بڼځي ته د مېړه له مال څخه اتمه ($\frac{1}{8}$) برخه

ور رسيري.

که له مېړي څخه له يوې نه زياتې بڼځي پاته شي، دوی ټولې په همدغه ټاکلې برخه ($\frac{1}{4}$)

يا ($\frac{1}{8}$) کې سره شريکي دي.

۲- لور:

لور درې حالته لري:

الف: که له مېړي څخه يوه لور پاتې شي د متروکې نيمايي ($\frac{1}{2}$) برخه په ميراث وږي.

ب: دوو يا زياتو لوڼو ته د متروکې دوه ثلثه ($\frac{2}{3}$) ورکول کيږي.

ج: که چېرې له مېړي څخه زامن او لوڼې دواړه پاتې شي، نو بيا لوڼې عصبه گرځي او يو ورور د دوو خوښندو اندازه اخلي. دمثال په توگه: که يو هلک او يوه نجلی پاتې شي د

متروکې ($\frac{2}{3}$) د هلک او ($\frac{1}{3}$) د نجلی حق کيږي.

فعاليت: پورتي حالات عملاً په ټولگي کې تمثيل کړئ.

۳- د زوی لور:

که له مېرې څخه زوی او یا دوه لوڼې پاتې وي، نو د زوی لور له میراث څخه محرومېږي او په نورو صورتونو کې میراث ورکول کېږي چې تفصیل یې د میراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلار او مور دواړو څخه وي):

سکه خویندې پنځه احواله لري:

الف: یوې ته نیمایي ورکول کېږي.

ب: دوه یا زیاتو ته ثلثان ^(۲) ورکول کېږي.

ج: که سکه ورور ورسره وي عصبه کېږي او ورور د دوو خویندو برابره برخه اخلي. د: که چېرې د مېرې د زوی لور ورسره پاتې وي، دوی عصبه گرځي.

ه: که چېرې د مېرې پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطیږي.

۵- د پلار له خوا خویندې:

علاقي خویندې د اعیاني وروڼو او خویندو د نه شتون په صورت کې د اعیاني خویندو په ډول دي، خو په ځینو مواردو کې فرق لري چې د میراث په کتابونو کې په تفصیل سره بیان شوي.

۶- مور:

مور درې احواله لري:

الف: مور هغه وخت سدس ^(۱) اخلي چې د مېرې زوی یا لمسی موجود وي که څه هم ترې ښکته وي او یا دا چې دوې یا زیاتې خویندې یا وروڼه له هر حیثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث ^(۱) هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه یو هم موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث ^(۱) هغه وخت اخلي چې یو له زوجینو ورسره وي او دا یوازې دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي:

۱- مثال: چي بنځه مړه شي، مېړه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، د ټول مال نيمانيي دميړه، د پاته مال دريمه برخه دمور او دوه دريې يې په عصوبت پلار کيږي. اصل مسأله له: ۲ ضرب ۳ = ۶ درې برخې (نيمې د هغو) د مېړه لپاره اوله نيم څخه پاته مور ته ثلث يعني يوه برخه او د پلار لپاره دوه برخې دي.

$$\text{بنځه } ۳ \text{ ضرب } ۲ = ۶$$

مړی	مېړه	مور	پلار
۳	۱	۲	

۲- مثال: چي مېړه مړ شي، بنځه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، بنځې ته د ټول مال څلورمه، مور ته د پاتې مال دريمه او نور په عصوبت پلار کيږي.

$$\text{مېړه } ۴$$

مړی	بنځه	پلار	مور
۱	۲	۱	

په پورته دواړو صورتونو کې مور يو د زوجينو له فرض نه وروسته د پاتې مال دريمه برخه اخلي.

۷- جده (نينا): صحيح جده^(۱) $\left(\frac{1}{6}\right)$ برخه ميراث وړي. د مور په شتون ټولې جدي ساقطيري او د پلار په شتون يوازي د پلار له خوا نېا له ميراث څخه محروميږي. د جدو نور احوال د ميراث په کتابونو کې موندل کيږي.

۱- صحيح جده هغې انې ته ويل کيږي چې مړي ته په نسبت کې يې فاسد جد راغلی وي. لکه د پلار مور، يا د پلار د پلار مور يا د مور د مور مور، او مور د پلار مور صحيح جده نه ده هغې ته رحمې يا فاسده جده ويل کيږي.

۸- اخیافي خور:

د اخیافي خور حالات د اخیافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

- ۱- د لور احوال بیان کړی.
- ۲- زوجه شو حالته لري واضح بې کړی.
- ۳- اعیاني خویندې شو احواله لري بیان بې کړی.
- ۴- مور شو احواله لري واضح بې کړی.
- ۵- ایاجات هر وخت د میراث حق لرونکي وي او که څنگه؟

عصبات

د عصباتو د ميراث قاعده

له مېري څخه د عصباتو د ميراث استحقاق هغه ته د درجې د نژدېوالي او لېرې والي پر اساس ټاکل کېږي. هر څوک چې په درجه کې مېري ته نژدې وي لومړی حق د هغه

دی او بيا ورپسې نژدې چې ترتيب يې پدې ډول دی:

۱- د مېري فرخ يعني زامن که څه هم ترې را ښکته وي.

۲- د مېري اصل يعني پلار که څه هم ترې پورته وي.

۳- د مېري د پلار جزء يعني وروڼه که څه هم ترې کښته وي.

۴- دمېري د نيکه جزء يعني کاکا او زامن يې که څه هم ترې کښته وي.

که له مېري څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بيا د قربت(نژدې والي او خپلوۍ) قوت اعتبار لري. يعني چې له دوو خواو له مېري سره قربت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له يوه پلوه قربت ولري، لکه وروڼه چې مېري ته په درجه او مرتبه کې يو برابر دي. مگر په قوت او قربت کې سره توپير لري.

مثلاً ځينې اعياني وي او ځينې علاتي وي.

علاتي وروڼه د اعياني وروڼو د موجوديت په صورت کې له ميراث څخه محروم دي، ځکه اعياني قربت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعياني خور د مېري د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي وروڼو د ميراث مانع گرځي، ځکه چې قربت يې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعاليت

د عصباتو ترتيب په ژوندي مثال سره روښانه کوئ.

حجب

حجب په لغت کې منع ته وايي او په اصطلاح کې حجب دې ته وايي چې يو معين شخص د بل معين شخص د موجوديت له کبله له ټول او يا يوې برخې ميراث څخه محروم شي.

حجب په دوه ډوله دی:

۱- د نقصان حجب.

۲- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوک د بل چا د موجوديت له کبله په جز يې توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له کبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورته دوي ډلې دي. يوه ډله يې هيڅ حجب حرمان نه قبولي او دا ډله دغه شپږ کسان دي لکه:

۱- زوی

۲- پلار

۳- ميره

۴- لور

۵- مور

۶- بڼځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت کې مستحق او په بل حالت کې محروم گڼل کيږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذکر کړئ چې ځينې وخت په کلي توگه له ميراث نه محروميږي

۱ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه کړئ.

۲ حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟

۳ د حرمان حجب کوم حجب ته وايي ؟

۴ هغه کومه ډله اشخاص دي چې هيڅ وخت له ميراث څخه نه محروميږي ؟

د سهمونو (برخو) مخرجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې يادونه وشوه چې ټولې ذکر شوي برخې د خدای ﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بيا په دوو ټولنو ویشل شوي دي. يو ټول نصف، ربع او ثمن دی. دوهم ټول ثلثان، ثلث او سدس دی.

خرنگه چې ذکر شوي برخې ټولې يو کسري عدد جوړوي، که هره يوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخرجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سدس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د يوې نوعې له سهمونو څخه دوي يا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه چنده) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول په لومړي ټول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعي جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي يعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف (۴) او د ضعف (۲) لپاره هم مخرج دی.

همدارنگه په دوهم ټول کې د سدس مخرج (۶) دی نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دوهمې ټولې نوعې او يا يوې برخې سره په مسأله کې راشي نو مخرج يې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کيږي. لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او مورنۍ ورور ورڅخه پاتې شول.

۲

مورنۍ ورور	مور	مېړه
شپږمه	درېمه	نیمایي
(۱)	(۲)	(۳)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لأم لپاره سدس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کيږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربهه د ټولې دوهمې او يا يې له ځينو برخو سره راشي د مسالې
مخرج (۱۲) کيږي لکه په دې مساله کې: سړی مړ شو ښځه، پلارنې او سکني خويندې
ورڅخه پاتې شوي. ۱۲

مړی	ښځه	پلارنې خويندې	سکني خويندې
ريج (۳)	سلس (۲)	ثلاثين (۸)	

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دوهمې نوعې او يا يې له ځينو برخو سره په مساله کې
راشي د مسالې مخرج له (۲۴) څخه کيږي لکه په دې مساله کې: شخص مړ شو ښځه،
مور، دوه لورنې او تره ورڅخه پاتې شول. ۲۴

مړی	ښځه	مور	دوه لورنې	تره
ثمن (۳)	سلس (۴)	ثلاثان	عصبه (۱)	

له ذکر شوي بيان څخه څرگنديږي چې د ميراث د مسالې مخرج به له لاندې مخرجونو
څخه بهر نه وي.

۲-۳-۶-۹-۱۲-۱۴-۲۴) نو د ميراث د مسائلو لپاره مخرجونه (۷) اووه تعين شوي او
سهمونه بشپړ دي.

- ۱- د ذوی الفروضو ټولې تعين شوي برخې څو دي؟
- ۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دوهمې نوعې يا ځينو برخو سره گډه شي
مساله د څو نه کيږي؟
- ۳- ريج چې په مساله کې له ثلث او سلس سره يو ځای شي مساله د څو نه کيږي؟
- ۴- ثمن چې له دوهمې نوعې سره يو ځای شي د مثال په راولولو سره مساله توضيح کړی.
- ۵- د ميراث د مسائلو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وايي چې د غلبي په معنی هم استعمالیږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وايي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج نه تجاوز وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وايي. د لومړي ځل لپاره حضرت عمر رضی الله عنه پر عول باندي حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه. لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ خور ورڅخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یی ۸ اته

مړی

مېړه	مور	پلارنۍ خور
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړۍ نوعې څخه د دوهمې نوعې له ثلث سره گډه شوی، نو ځکه مسأله له شپږو څخه شروع کیږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه $۳+۲+۸=۱۳$ کیږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نوځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمر رضی الله عنه له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمان رضی الله عنه، حضرت علي رضی الله عنه حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباس رضی الله عنه عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو حصو په پورتنۍ ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کیږي.

فعالیت

بناغلی بنوونکی دی د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألې وڅیړي چې عول کوي او که نه او هم دې معخرج ورته وټاکي.

- ۱ – سړی مړ شو یو ښځه، خلوړ لوفه، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.
- ۲ – ښځه مړه شوه میړه، دوه لوفې، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۳ – ښځه مړه شوه یوه خور، میړه، پلار او مور ترې پاتې شول.
- ۴ – سړی مړ شو، دوه ښځې، دوه لوفې، مور او پلار ترې پاتې شول.

۱ – عول تعریف کړئ.

۲ – د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟

۳ – داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې د دولسو نه پې دیارلسو ته عول کړی وي.

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباين پېژندل

په ځينو مسالو کې داسې پېښېږي چې په يوې يا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسيمېږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسيږي او کسر پيلانه شي نو تصحيح ته ضرورت محسوسېږي او تصحيح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباين باندې بناء کېږي، نوځکه له تصحيح نه ډرومې د دوی پېژندل ضرور دی.

تماثل: د هغو دوو يا زياتو عددونو ترمنځ نسبت ته ويل کېږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه پنځه پنځه يا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې يو په بل کې داخل وي لکه ۲ او ۴، ۳ او ۶ او داسې نور، داسې هم ويلاى شو: هغه عددونه چې وړوکی يې په لوی پوره تقسيم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کېږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وايي چې که يو عدد بل عدد ته متوجه کېږي شي هغه نه محوه کوي ليکن دريم عدد هغه دواړه محوه کوي لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کېږي او څلور باقي پاتې کېږي خو څلور چې شلو ته متوجه کېږو په پنځه کرته او چې اتو ته يې متوجه کېږو په دوه کرته يې تماموي. نو اته او شل په څلورو(بالرېع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې د دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباين: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وايي چې يو بل نه محوه کوي او دريم عدد يې هم نه شي محوه کولی، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباين موجود دی.

فعاليت

د لاندې عددونو ترمنځ نسبت ذکر کړئ.

[۲۰، ۵ / ۹، ۱۱، ۲۶ / ۸، ۷، ۷]

د عددونو تر منځ د توافق او تباين د پيژندلو طريقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کيږي، تر څو مفروق منه له مفروق عدد څخه پاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډیر عدد څخه تفریق کيږي، همدا عملیه په همدې شکل ادامه پيدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباين دی، که په دوو متفق شول نو په نصف توافق دی، که په دروو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر اخره ادامه پيدا کوي.

۱. د تماثل تعریف او مثال بیان کړئ.
۲. د تداخل تعریف له مثاله سره ولیکئ.
۳. توافق سره له مثاله واضح کړئ.
۴. د تباين تعریف د یو مثال په ترڅ کې ولیکئ.
۵. د اعدادو تر منځ د توافق او تباين د پيژندلو طريقه وریاست.

تصحیح

تصحیح له صحت څخه اخیستل شوې، چې صحت روغوالي ته وايي. د مرض او ناروغۍ ضد ده او د میراث د علم په اصطلاح کې تصحیح عبارت ده له وړو کې عدد نه د برخو اخیستل په داسې شان سره چې د مستحقینو په برخو کې کسر واقع نه شي. د مسایلو تصحیح په اصل کې د ریاضي د علم برخه ده او د میراث په علم کې د اړتیا له کبله په تفصیل سره راغلې چې هغه په دې لنډ بحث کې نه ځایيږي، خو د بېلګې په ډول دوه مثاله راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر وارثانو باندې پوره تقسیم شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحیح ده او کوم ضرب ته ضرورت نه لري لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور بې شپږمه، د لوڼو بې دوه ثلثه او باقي بې په عصوبت د پلار کيږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دویم مثال: کله چې د برخو په ویش کې په یوه برخه کسر واقع شي او دسهامو او د رووسو تر منځ بې توافق موجود وي، نو د رووسو وفق د مسألې په اصل کې ضرور و د ضرب حاصل د مسألې تصحیح جوړیږي. او د هرچا سهم چې په مضروب کې ضرب شي حاصل یې د تصحیح څخه د هغوی برخه ده. لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوي.

اصل مسأله ۶ ضرب ۵=۳۰ تصحیح ۵۳۰

مړی

پلار	مور	لس لوڼې
۵=۵ ضرب ۱	۵=۵ ضرب ۱	۴=۲۰ ضرب ۲۰

څلور په لسو پوره نه تقسیمېږي او نسبت د څلورو او لسو ترمینځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نیمايي چې پنځه دي باید په اصل مسأله کې چې شیر دي ضرب کړو، د ضرب حاصل یې (۳۰) کپري چې همدغه د مسألې تصحیح ده.

فعالیت

- لاندې مسایل دي پداسې ډول حل شي چې د هیڅ وراث برخه کسر ونلري:
- ۱ - سړی مړ شو دوه ښځې، شیر لوفې، دری خامن، پلار او یا مور ترې پاتې شول.
 - ۲ - ښځه مړه شوه، میړه، دری خویندې او یو لمسی یې وراثان دي.
 - ۳ - ښځه مړه شوه دوه مورني وروڼه، پلار، مور او خاوند یې وراثان دي.

- ۱- د تصحیح لغوي او اصطلاحي معنی بیان کړئ.
- ۲- که د هرې طایفې برخې په وراثانو پوره تقسیم شي د تصحیح صورت څرنگه دی واضح یې کړئ؟
- ۳- که د یوې ډلې وراثانو د برخو ویشل کسري شي، د برخو او وراثانو د شمېر تر منځ موافقت وي، د مسألې تصحیح به په څه ډول وشي؟ د یو مثال په ترڅ کې یې واضح کړئ.
- ۴- یوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هیڅ طائفه کسر نه وي راغلی.

د وارثانو تر منځ د مترو کي د تقسيم طريقه

کله چې د مړي مترو که د مړي په وارثانو تقسيموو، نو لومړی بايد مترو که په تقودو (افغانو) واړول شي، له دې وروسته به د وارثانو لپاره د مسالې تصحيح وشي، بيا د مسالې د تصحيح او مترو کي تر منځ نسبت وکتل شي. که چېرې د مترو کي او تصحيح ترمنځ نسبت تباين و، نو کوم سهم چې د هر وارث لپاره د تصحيح له مسالې نه رسيري، هغه به په ټوله مترو که کي ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحيح د مسالې باندې تقسيموو.

د مثال په توگه: يو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼې ترې وارثان پاته شي او ترکه (۷) دينار وړي، د تقسيم عمليه په لاندې توگه صورت مومي.

مسأله ۶

مړي	پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴	

دلته اصل مسأله (۶) او مترو که (۷) دينار ده چې پر (۶) پوره نه تقسيميري او نسبت د ۶ او ۷ ترمنځ تباين دی، نو د پلار لپاره له اصل مسالې نه يوه برخه ده. يو به په (۷) کي ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسالې پر تصحيح (۶) تقسيم کړو، حاصل تقسيم چې $(\frac{1}{6})$ کيري د پلار برخه شوه.

همدا شان د مور حق $(\frac{1}{2})$ دينار کيري.

د لور برخه د مسالې څخه دوه ده، کله چې په مترو که کي ضرب شي ۱۴ کيري، که په شپږو تقسيم شي دوه صحيح يو پر درې دينار هري يوي لور ته رسيري.

فورمول

ترکه $\times$ سهم هر وارث
تصحیح مساله

او که د مسألې د تصحیح او متروکې ترمنځ نسبت توافق وي، نو باید د هر وارث برخه د متروکې په وفق کې ضرب او د تصحیح پر وفق باندې تقسیم شي، حاصل تقسیم د هر وارث برخه تشکیلوي.

فورمول: $\frac{\text{وفق ترکه} \times \text{سهم هر وارث}}{\text{وفق تصحیح}}$

مثلا: که په پخوانۍ مسأله کې متروکه (۸) دیناره وه.

مسأله ۶

مړی _____

پلار	مور	دوه لوڼې
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د هر وارث سهم باید د متروکې په نیمايي کې ضرب شي او بیا حاصل ضرب د تصحیح په نیمايي تقسیم شي. د پلار لپاره له اصل مسئلې نه یو او نیمايي د متروکې (۴) دي. $4 \times 1 = 4$ کپړي، کله چې د مسئلې پر نیمايي (۳) تقسیم شي $1,33$ کپړي. همدارنگه د مور برخه $1,33$ دیناره ده. د یوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د متروکې په نیمايي (۴) کې ضربېږي $4 \times 2 = 8$ کپړي چې کله د تصحیح پر نیمايي (۳) باندې تقسیم شي خارج قسمت $2,66$ کپړي چې د هرې لور برخه تشکیلوي.

فعالیت

یو لک او شل زره افغانۍ پر لاندې واراننو ووېشي.
پر میوه، درې ځامنو، څلورو لویو، پلار او مور.

تخارج

تخارج له خروج څخه اخېستل شوی دی او د ميراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارثانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارثانو له ډلې څخه د يو معين شي په اخيستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارثانو ته پريږدي، دا کار روا دی په دې شرط چې ټول وارثان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په يوه شي له متروکې څخه له نورو وارثانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحيح د مسألې نه طرح او باقي متروکه به په پاتې سهامو تقسيم شي، لکه چې ميره د متروکې له مال څخه په يوه شي سوله وکړي لکه په دې مسأله کې:
بنځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.

د مسألې اصل له ميره سره ۶

مړی	د مسألې اصل له ميره سره ۶		
	ميره	مور	تره
	نصف	ثلث	عصبه
	۳	۲	۱

کله چې زوج په يو شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شی غورځول کېږي او باقي متروکه په پاتې سهامو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (يوه) ټولې درې برخې وي تقسيمېږي، دوه برخې د مور او يوه برخه د تره کېږي.
او يا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب ۴=۳۲

مړي			
	بنځه	آزامن	
	ثمن (اثمه)	عصبه	
	۱ ضرب ۴=۴	۷ ضرب ۴=۲۸	

که یو زوی پر یوه شې سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د یوه زوی برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) نه کم شي (۲۵) پاتې کیږي، نو څلور برخې (۲۱) برخې درې زامنو ته چې د هر یو زوی لپاره (۷) رسیږي ورکول کیږي.

۱. متروکه پر وارثانو باندي څرنگه وېشل کیږي؟ طریقه بهې واضح کړئ.
۲. که یو سړی مړ شي او متروکه (۲۴) افغاني وي د هر وارث برخه څو کیږي؟
۳. تعارج تعریف کړئ
۴. که یوه ښځه مړه شي او له دې څخه مېړه، موراو تره پاته شي او مېړه سره په یو شي جوړه راشي، له خپلې برخې تېر شي، نوره متروکه به څنگه ویشل کیږي؟

دوه څلورينيم لوست

دود

رد په لغت کې رجوع او بېرته گرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و د نشتوالي په صورت کې ذوي الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زیاتېږي او اصل مسأله کمېږي، خو په عول کې اصل مسأله زیاتېږي او د ذوی الفروضو برخې کمېږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورگرځي
لومړی مثال: څوک مړ شو او دوی لوفې ورڅخه پاتې شوې.
اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته ردېږي

مړی _____

دوه لونه

يعني ټول مال به په دوو لونیو ویشل کیږي.
دویم مثال: ښځه مړه شوه مېړه او دري لونه ورڅخه پاتې شوې.

مسأله د ۱۲ څخه ده خو رد به یې ۴ ته کیږي

مړی _____

۳ دري لوفې

مېړه

ثلاثان

ربیع

۸

۳

$۳+۸=۱۱$ یوه برخه زیاتېږي، هغه بیرته یوازې لونیو ته ورگرځي، چې د لونیو برخه (۹) کیږي او د هرې لور (۳) برخې رسیږي، کله چې د اختصار عملیه تر سره شي، نو مسأله (۴) رد کیږي.

حمل

د مړي د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسائل پخوا ذکر شول خو که چیرې د وارثانو په ډله کې د مور په ګیله کې حمل هم شامل وي، نو د مړي متروکه به په وارثانو تقسیم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقف پرېښودو کې علماء ډیر اختلاف لري خو په دې خبره فتوی ده چې په یو زوی یا یوه لور کې چې د هر یوه برخه ډیره وي، هغه به موقوفه پاتې کیږي او کله چې ماشوم پیدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړي او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او زیاته اندازه چې د هر وارث د برخې نه موقوفه پرېښودل شوې وي هغه وارث ته دي ورکړ شي.

۱- لاندې مسائل حل کړئ:

- د مړې نه درې خوښدي او مور پاتې دي.
- د سړي د مرگ نه وروسته خلور لوفې او ښځه پاتې دي.
- د مړي نه یوه لور، مور او ښځه پاتې دي.
- ۲- د رد معنی څرگنده کړئ.
- ۳- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کیږي؟
- ۴- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په ډله ماشوم وي څه به ورسره کیږي؟
- ۵- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کیږي؟
- ۶- کله چې ماشوم وزېږېده د ده د برخې سره به څه کیږي؟

جهاد

د اسلام ټول قوانین ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسېږي، نو که د وګړي او ټولنې ایمان، استقلال، ابرو او عزت د تېري او ګواښ لاندې راځي، په وړاندې یې ستونزې او موانع رامنځ ته کېږي، د اسلام مبارک دین ددې مواعو د لري کولو لپاره د ځانګړو احکامو په رعایت سره جهاد لازم کړی چې دهمضمون پدې برخه کې به د جهاد تعریف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به ېې اشنا شو.

د جهاد تعریف

جهاد په لغت کې د جهاد له کلمې څخه اخېستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهایی کار اخېستلو ته وایي.
په اصطلاح کې: د خدای (ﷻ) په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوښښ جهاد بلل کېږي.^(۱)

د جهاد حکم

جهاد فرض کفایي دی، نو هر کله چې د ضرورت په وخت کې د خلکو یوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضیت ساقطیږي. خو که چېرې دښمن تېری وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته ضرورت و، بیا فرض عین ګرځي.

د جهاد د رواوايې دلیل

- ۱- قرآن: الله (ﷻ) فرمایي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [التوبة: ۳۹]
ژباړه: جګړه وکړئ له هغو کسانو سره چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان نه لري.
- ۲- سنت: رسول الله (ﷺ) فرمایي: «**الجهاد ماض إلى يوم القيامة**» جهاد د قیامت تر ورځې پورې دوام لري.
- ۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضیت باندې د شرایطو د پوره کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

د جهاد تاريخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مکي دوران کې په هېڅ ډول پر عملي مقابلې لاس پورې نکه، بلکې ديارلس کاله يې په صبر او زغم دين ته خلک راوبلل، په ژبنۍ بلنې او تمثيل سره يې اسلام د خلکو په زړونو کې ورځای کړ، په دې دور کې رسول الله (ﷺ) بدي په نېکۍ او کنځلې په خدا خوابولې، د کفارو د ضرر رسونې او خورونې مقاومت يې په سوله ييزه توگه کاوه. مسلمانان به دده د مبارکو سترگو لاندې خورېدل او وژل کېدل، خو رسول الله (ﷺ) به دوی ته داسې لارښوونه کوله: "له جنگ نه لاس واخلئ او لمونځ ته مخه کړئ". په دې هم د کفارو زړه نه سپېده، بغض او کينه کې يې لېوالتی نه راته، بالاخره مسلمانان مجبور شول چې خپل کور او ځای پرېږدي او هجرت وکړي، حتی داسې ورځ هم راغله چې مشرکانو د مسلمانانو مال، ملکيت، ځمکې او فصلونه په خپل منځ کې وويشل، بيا هم رسول الله (ﷺ) د کوم شکايت غږ پورته نکه، د دوی هر ډول سپکاوی يې ورغځوه، ترڅو چې الله تعالی د خپلې تشريع مطابق - چې په نړۍ کې به د ظالم لاس نړۍ په زور سره کيرې - خپل پيغمبر ته د جهاد کولو فرمان صادر کړ.

د جگړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدينه منوره کې ځای پر ځای شول، په دويم هجري کال کې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنی آيت چې په دې هکله نازل شوی په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمونه بيانوي، فرمايي:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ۖ أُوذِيَ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۖ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ لِبَعْضٍ لَهْدَةً صَوَّاعٍ وَبِيعَ صَلَوَاتٍ وَمَسْجِدٌ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَبْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَفَرِيٌّ عَزِيزٌ ۖ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ۳۸ - ۴۱]

ژباړه: (بېشکه الله (ﷻ) له مؤمنانو څخه دفاع کوي. پاک پروردگار هېڅ خيانت کار کافر نه خوښوي، هغوی ته د جنگ کولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنگ لپاره راغلل ترڅو و جگړي، خداى (ﷻ) د دوی په مرسته قادر او بس دى، دوى د خپل ښار او وطن څخه برنا حقه په داسې حال کې ايستل شوي چې هېڅ جرم يې پرته له دې

چې ویل یې زموږ پروردگار الله (ﷺ) دی نه درلود. که چېرې خدای (ﷺ) یو پر بل دفع نکړي، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عیسویانو کلیساوې، د یهودو معبدونه او هغه جوړماتونه چې د خدای (ﷺ) نوم پکې ډېر یادېږي وړان شي، بیشکه الله (ﷺ) د هغه چا سره چې دده (د دین) ملگری دی، ملگریټیا کوي، بیشکه خدای (ﷺ) د ډېر قدرت خاوند او غالب دی. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړه، لمونځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکۍ ته بلنه کوي، د بدۍ نه منع کوي او د ټولو چارو پای الله (ﷺ) لره دی.

فمايت

ځينې وايي: که چېرې د اسلام دين د رحمت دين وي، ولې د جنگ دستور ورکوي؟ جنگ خو بد شی دی، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

- ۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟
- ۲- د جهاد حکم بیان کړئ؟
- ۳- د جهاد د رو اووالي دلیل وویاست.
- ۴- د جهاد د تاریخي پس منظر په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله لنډه مقاله ولیکئ.

د جهاد لاسته راوړنې

د جهاد تعريف، حكمت او پس منظر مو چې د اسلام ستر لارښود (ﷺ) ورباندې مامور شوى ولوستل، اوس ښايي چې د جهاد موخې او د اسلام په پيل كې د جنگ د څرنګوالي په هكله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه كړو.

د مسلمانانو د جهاد پايلې:

د تيرو دوو ايتونو په دوام كې الله تعالى فرمايي: ﴿الَّذِينَ اِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ اُولَئِكَ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ٤١] ژباړه: دا هغه كسان دي چې موټر دوى ته په زمكه كې قدرت وركړ نو لمونځ به دروي، زكات به وركوي، په ښو چارو به امر كوي او له بديو به منع كوي او د ټولو چارو پاى د الله په لاس كې دى.

پورتنى ايت موټر ته راښيي چې مسلمانان قدرت ته ورسيري نو لاندې كارونه به ترسره كوي:

الف: د الله ﷻ عبادت به كوي. ځكه لمونځ د دين ستنه ده او له الله ﷻ سره د وصل صحيح رمز دى.

ب: يو له بل سره مرسته كوي. ځكه زكات د اسلام پل دى او انسانان يو له بل سره يو ځاى كوي.

ج: امر بالمعروف نهى عن المنكر كوي. يعنې ځان په دې باندې متعهد كوي چې نيكې به خبروي او له بديو سره به مبارزه كوي.

د پيغمبر اکرم (ﷺ) جهاد

په اسلام كې جنگ د مقدساتو د دفاع، د ظلم د رښتو وچولو او پرې كولو په خاطر كيږي، د جنگ ميدان، د وژلو ميدان دى، خو بيا هم د اسلام د ځانګړو لارښوونو په رڼا كې چې په دې هكله بې ګرې، كېداى شي د مړينو مخنيوى وشي. په صدر اسلام كې جنگونه په داسې معقوله توګه منظم شوي وو چې ډېره كمه وينه پكې توى شوې او لږ ځاني تلفات بې لړل، نو د دواړو طرفونو (كافرو او مسلمانانو) د مړو شمېر په ټولو غزواتو كې چې د دويم هجري كال څخه پيل او تر نهم كال پورې وغزېدې د ١١٨ تنو

څخه ډېر نشو، چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړيواله جگړه کې ۷ ملیونه وگړي وژل شوي او ۲۱ ملیونه ټپيان شوي. په دويمه نړيواله جگړه کې چې کله د دواړو لورو وحشيان يو تر بله غیر په غیر شول د ۴۰ ملیونو څخه زیات انسانان ووژل شول، همدارنگه په روسیه کې د باطل کمونستي نظام واگو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو ملیونو پورې انسانان ووژل شول.

فعالیت

د صدر اسلام جنگونه د شلمې پېړۍ له جنگونو سره مقایسه او د دواړو جنگونو اسباب له پیلو سره بیان کړئ.

د جهاد ځینې موخې او حکمتونه الف – دفاع

له پورتني آیت څخه څرگندېږي چې اسلام خپلو پیروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونیسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون ګواښوي او له منځه یې وړي، ترڅو یو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارک دین د حکمت په څنګ کې د مسلمانانو د قدرت په شتون هم ټینګار کوي چې د دعوت او بلنې ملګرتیا وکړي. الله (ﷺ) فرمایي:

﴿وَقَاتِلْهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيُكُونَ الدِّينُ كُلَّهُ اللَّهُ﴾ [التوبة: ۳۹]

ژباړه: او هغو سره تر هغې وجنګېږئ چې هیڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دین د خدای شي.

ب – د مستضعفینو ازادي

په اسلام کې د جهاد یوه موخه د مظلومانو او کمزورو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قایمېدل دي، څنګه چې په قرآن کریم کې فرمایي:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ﴾ [النساء: ۷۵]

ژباړه: ولې د خدای (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزله سېرو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندې دي نه جنګېږي؟

همدارنگه رباعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرلښکر دی داسې وايي: «اللَّهُ ابْتَعَثَنَا وَاللهُ جَاءَ بِنَا لِنُخْرِجَ مِنْ شَاءَ مِنْ عِبَادَةِ الْعِبَادِ إِلَى عِبَادَةِ رَبِّ الْعِبَادِ، وَمِنْ ضَيْقِ الدُّنْيَا إِلَى سَعَةِ الْآخِرَةِ»

ومن جور الأديان علي عدل الاسلام» ژباړه: الله (ﷺ) مونږ را ليرلي يو خو هغه خلک چې الله غوښتي وي، د بنده گانو له بندگي څخه د يو خداي (ﷻ) عبادت ته، د دنيا د تنگيو څخه يې د هغې فراخي او د اديانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راو کارو.

ج- د دعوت ازادي

د اسلام د سپېڅلي دين رسالت يو نړيوال رسالت دی، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا خبر د ټولو نړيوالو غوږونو ته ورسوي او په لارښوونو يې وپوهوي، لکه څنگه چې الله (ﷺ) فرمايي:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾

[آل عمران: ۱۱۰]

ژباړه: تاسو (ای) د رسول الله ﷺ (امته) غوره امت ياست چې د انسانانو لپاره را ليرل شوي ياست (ترخو) په ښکې امر وکړئ، له بدۍ نه منع وکړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ.

بناء مسلمانان ددې لپاره ليرل شوي چې بشر ته لارښوونه او هدايت وکړي. پس هر کله چې زموږ د حق او حقيقي بلنې په وړاندې خنډونه رامنځ ته کېږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د ازادۍ د تامين لپاره مونږ ته د جهاد اجازه راکړي. دې ټکي ته بايد څير شو چې د حق او رېښتيني دعوت د تحميلولو په خاطر جنگ او جگړه نشته، بلکې هر کله چې د حق دعوت د خپرولو په لار کې خنډ پيداشو او دا ازادي يې له منځه وړله، بيا د جگړې اعلان کيږي تر څو هغه مواعع چې بندگانو ته د الله تعالی د پيغام رسولو په لار کې موجودې دي له منځه یوسي.

- ۱- په صدر اسلام کې د جنگونو تلفات څومره و؟
- ۲- د کمونستي نظام قدرت ته د رسېدو لپاره څومره نفر وژل شوي او ددې نظام پای څه شو؟
- ۳- د جهاد ځينې حکمتونه بيان کړئ.

د جهاد د موخو په هکله لس کرښې وليکئ.

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفایي وي، هغه کسان چې د جنگ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امیر په اجازه په جنگ کې شریک شي، خو کله چې جهاد فرض عین وگرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغوی جهاد فرض گرځي. مسلحانه جهاد په کوچنیانو او معیوینو فرض ندی.

د جنگ نه وړاندي بلنه

سلیمان بن بریده (رضی الله عنه) د خپل پلار نه روایت کوي: "رسول الله (ﷺ) به چې کله څوک د سربېر په توګه ټاکه، د تقوی او پرهیزګارۍ توصیه به یې ورته کوله او بیا به یې ورته وفرمایل: هر کله چې له خپل مشرک دښمن سره مخامخ شوې، هغوی ته د درېو څیزونو بلنه ورکوه:

- ۱- که چېرې یې د هو ځواب درکې، لاس ترې واخله.
- ۲- او که یې انکار وکړ، جزیه ترې وغواړه، که یې قبوله کړه، ته یې هم قبوله کړه، او لاس ورڅخه ونیسه.
- ۳- او که جزیه یې هم ونه منله بیا له پاک پروردګار څخه مرسته وغواړه او ورسره جنگ پیل کړه. . . ."

فعالیت

آیا په اسلام کې جنگ د عقیدې د تحمیل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پیغمبر او د صحابه کرامو د سیرت په رڼا کې دا مسأله وڅیړئ او د (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره یې پرتله کړئ.

د جنگ په حالت کې د دښمن کوم کسان وژل کېږي؟ او کوم نه وژل کېږي: د هغو کسانو وژل په جنگ کې روا دي چې عملاً، فکرًا او یا مشورتاً په جنگ کې دخپل وي، مګر د هغو کسانو وژل جواز نلري چې په جنگ کې ګډون نلري، لکه:

نبخه، ماشوم، سپين گيري، ناروغان، فلج، معلول، گوډ، ږوند، هغه راهب چې په کليسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور يا معبد ته پناه يوسي، هغه کسان چې د جنگ وس نلري او هغه چې په خپلو پټو کې په کرکيله بوخت وي. خو که چېرته عملاً په جنگ کې شريک يا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بيا ېې وژل روادي. په دې ډړوند انس (عليه السلام) له رسول الله (صلى الله عليه وسلم) څخه دا ډول توصيه روايت کوي، فرمايي: "د خداى په نامه، د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ د دين لپاره ولاړ شى، زاړه، ماشومان، بڼڅې او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژئ"

له پورتنۍ حديث څخه څرگنديږي چې د مسلمانانو د جنگ او مبارزې معيار د خداى (ﷻ) حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هيڅ ظلم او جنايت نه رامنځ ته کېږي، يو ېې گناه انسان، نبخه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جگړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ۷۶]

ژباړه: چاچې ايمان راوړى د خداى (ﷻ) لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنگيږي.

په اسلام کې جنگ يوازې د الله (ﷻ) په لار کې دى، د هوى هوس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جنگ کول جهاد ندى، په دې ډله د رسول الله (ﷺ) څخه پوښتنه وشوه، که يو څوک د خپلې زورتيا بنودلو لپاره جنگيږي، يا د ريا (خان بوندې) لپاره جنگيږي. کوم يو د خداى (ﷻ) لپاره دى؟ رسول الله (ﷺ) ورته وفرمايل: «مَنْ قَاتَلَ لِكَلِمَةٍ اللَّهِ هِيَ الْأَمْلِيَّةُ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ژباړه: څوک چې د خداى (ﷻ) د کلمې د پورته کولو لپاره جنگيږي، هغه د خداى (ﷻ) لپاره جنگ (جهاد) دى.

د قوميت او نژاد لپاره جنگ کول جايز ندي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جنگونه د رنگ او نژاد پرستۍ په خاطر پېښيږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره گڼي، عامه وژنه کوي، حال دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول الله (ﷺ) فرمايي: «لَيْسَ مِمَّا مِنْ دَعَا إِلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِمَّا مِنْ قَاتِلٍ عَلَى عَصِيَّةٍ وَلَيْسَ مِمَّا مِنْ

ماتِ علي عَصِيَّةٌ» ژباړه: څو ك چې خلك قومي تعصب ته رابلي هغه زموږ له ډلې څخه ندى، څو ك چې د قومي تعصب (نژاد پرستۍ) په خاطر جنگپري هغه زموږ له ډلې څخه ندى او څو ك چې په دې تعصب كې مړ شو، زموږ څخه ندى.

- ۱- څو ك په جهاد مكلف دى؟
- ۲- رسول الله (ﷺ) د جنگ نه وړاندي اسلامي لښكر ته څه توصيه كړې وه؟
- ۳- د جنگ په حالت كې د كومو كسانو وژل روا دى؟
- ۴- كوم ډول جنگونه حرام دي؟ روښانه يې كړئ.

زده کوونکي دې لوست یو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لښیز دي ولیکي.

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پياوړي او ځواکمن کونښن په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو وېشل کېدای شي، چې له هغې جملې څخه ځينې يې عبارت دي له:

۱- مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تير جوړوي، ځکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتيا لري، او که مسلمانان مالي جهاد ونکړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کریم کې د ځان او مال قربانول، يو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلگې په توګه په دې آيت کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِآنِهِمْ الْجَنَّةَ﴾ [التوبة: ۱۱۱] ژباړه: يقينا الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی ځانونه او مالونه د جنت په مقابل کې اخيستي دي.

۲- د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلايلو د دين رسولو او په عملي بڼه د دين په ريښتيني توګه تمثيلولو سره سر ته رسېږي، مسلمانان بايد د کفارو، منافقينو، مشرکينو، ملحدينو او بې باکه او نا ملتمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانيت بيان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو کړو وړو هم د نورو لپاره بېلګه واوسي، خو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي. نو په دې توګه به د حق دين خپور شي، او همدا لار د دين د خپرولو لپاره تر ټولو اغېزمنه لاره ده، چې ټولو انبياوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسېږي د رسول الله ﷺ په طريقه خلک ښکويو ته راوبلي او له بدويو څخه يې منعه کړي.

الله تعالی فرمايي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذُوْقُواْ بِأَلْفَبُؤْ بِاللَّهِ﴾ [آل عمران: ۱۱۰] ژباړه: تاسو تر ټولو غوره امت ياست د خلکو د ګټې لپاره وېستل شوي ياست، په ښکې امر کوئ او له بدۍ څخه منعه کوئ او په الله ايمان لرئ.

البته د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده خو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډیر مهم مخکې کېږي، د خلکو په ځورونو او تکلیف صبر وکړي او له هغې ټولنې او محیط څخه چې دی دعوت پکې کوي باخبره واوسي.

۳- د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په ګاڼه باندې په پوښلو سره تر سره کېږي، خو ټول زیار وباسي دیني او نور ګټور علوم چې د انسانانو ټولنه هغو ته اړتیا لري زده کړي، او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د یوو کامل او هر اړخیز اسلامي تصور او ذهنیت خاوندان واوسي. په روایاتو کې له رسول الله ﷺ را نقل شوي چې فرمایلي یې دي: د علم او پوهې په هکله باندې یو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خیانت د مال له خیانت څخه ډېر بد دی، او هرو مرو به الله تعالی له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالی فرمایلي: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ [التوبة: ۱۲۲] ژباړه: د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دې ووږزي، ولې له هرې سترې ډلې څخه یو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل خو په دین کې پوره تر لاسه کړي او خپل قوم وروږوي کله چې بیرته وروګرځي، خو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعالیت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځینې ارزښتګانګي شته چې باید عملي شي، ښوونکي دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي او د هغه پایلې دې ټکي په ټکي وليکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅېړي.

۴- سیاسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو له پاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکمیت یوازې د الله تعالی وي، کله چې په اسلامي سیمو کې د دین احکام تر ګرځي او د مسلمانانو یو والی هېر کړای شي نو په مسلمانانو لازمه ده خو کوښښ وکړي د اسلام د قوانینو تر سیوري لاندې د مسلمانانو د یووالي سره سره اسلامي حاکمیت په پښو ودروي.

۵- مسلحانه جهاد

د تورې په مټ د طاغوت او د هغه د پلویانو په خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتیان چې د الله تعالی د دین په مقابل کې بې بیرغ اوچت کړی وي او د الله بندګان په خپله بندګۍ نیسي، ظلم او فساد یې په مخ کې اچولی وي، کښتنه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دین له اقامې څخه مخنیوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي.

الله تعالی په دې هکله فرمایي: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ لِلَّذِينَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ [البقرة: ۱۹۳]

ژباړه: او له هغوی سره جګړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاته نه شي او د ژوند نظام تېرول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا ډول فرمایي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

[التوبة: ۲۹] ژباړه: له هغو خلکو سره جګړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي څیزونه حرام نه ګڼي او د حق په دین رفتار نه کوي له هغو خلکو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جګړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزی په حالت کې جزیه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کیږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحی شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړونکې قرینه (نښه) شتون ولري، بیا بیا د قرینې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخیستل کیږي.

فعالیت

له نفس، شیطان، او باندني دښمن سره جهاد کول یو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدینو په بریالیتوب کې د ځان جوړونې رول

په مورچلو کې د مجاهدینو د بریالیتوب بنسټیز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې څوک د خدای (ﷻ) په لار کې جنگیروي او خلک د خدای (ﷻ) دین ته رابولي، څه چې وایي هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بیا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي. په همدې خاطر رسول الله (ﷺ) فرمایي: «الْمُجَاهِدُ مِنْ جَاهِدِ نَفْسِهِ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

ژباړه: مجاهد هغه څوک دی چې د خدای (جَلَّالُ) په لار کې له خپل نفس سره جهاد وکړي.

انسان د ټولنې یو جز دی، ټولنه له وگړو څخه جوړه شوې، نو هر څوک چې د جهاد فریضې په ترسره کولو کې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وکړي، ځان جوړ او اصلاح کړي، پرته له شک له ټولنه به له داسې پاکو وگړو څخه جوړه شي چې هیڅوک به یې د مقابلي ځواک ونلري.

نو په لنډه ډول ویلای شو، هر هغه څوک چې په جهاد اکبر کې بریالی شو، دا تن به ضرور په جهاد اصغر کې بریالی کيږي. که څوک په جهاد اصغر کې پاتې راغی جهاد اکبر کې یې بریالیتوب ناشونی دی، مگر په ډېرو لږو حالاتو کې به څه مخ په وړاندې لاړ شي خو پایلې ته رسېدل محال دي.

- ۱- د خدای (جَلَّالُ) په لار کې جهاد په څو جبهو کې ترسره کيږي: نومونه یې واخلئ.
- ۲- د دعوت او جهاد لپاره له قرآن کریم څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۳- د بنوونې د جهاد لپاره له قرآن کریم او حدیثو څخه یو دلیل ذکر کړئ.
- ۴- مسلحانه جهاد شرح کړئ.
- ۵- سیاسي جهاد څه مفهوم لري.
- ۶- د خپل ځان جوړول د مجاهدینو په بریالیتوب کې څه رول لري؟

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د تربیې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

سوله او احكام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جنگ د ډېر لور هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادي ده ترسره کيږي، ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کيږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هر کله چې سولې ته د تگ ضرورت محسوس شي، نو هغه يې پامه نه غورځول کيږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دی، جنگ استثنایي حالت دی، قرآن کریم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِنْ جَعَلُوا لِلْسَّلَامِ فَأَجْزَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الانفال: ۶۱].

ژباړه: که چېرته هغوی سولې ته مایل شول، ته هم خپل میلان ښکاره کړه، په الله (ﷻ) توکل وکړه، بیشکه خدای (ﷻ) اورېدونکی او پوره دی.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځینې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جنگ پېښيږي، چې په دې حالت کې باید سوله وشي، قرآن کریم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلَا الَّتِي بُغِيَٰ حَتَّىٰ تَقِيَّٰ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْقَدْرِ وَالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ۱۰]

ژباړه: هر کله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جنگ شي، د دوی ترمنځ سوله وکړئ، که یوه پر بله ظلم او تېری کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېری کوي، په مقابل کې یې تر هغه وخته وجنگيږئ چې سوله ومنې او د خدای (ﷻ) حکم ته غاړه کېږدي، بیا د دوی ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرایطو سره سم)، د عدالت نه کار واخلئ، ځکه چې الله (ﷻ) عادلان خوښوي.

نر کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جنگ شوي، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تعجیبي سره مخامخ کړي، باید چې د اسلامي او ملي یووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قیمت چې وي پر وطن او ملت کې یووالی ټاکنه شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کریم یې مونږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمائی: "و الصلح خیر" د سولې په گټو وغږیږئ.

- ۱- قرآن کریم د سولې په هکله څه فرمایي دي؟
- ۲- که د مسلمانانو یو ټولې په بل ټولې حمله وکړي او سوله هم قبوله نه کړي، نو څه معامله باید ورسره وشي؟ شرحه یې کړئ.

کورنۍ دنده

د سولې د اهمیت او د ټولنې د پرمختګ په هکله د هغې د رول په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

د ذهني عقد (تړون)

د عزتمن او سو کاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعايت په کې وشي د ذهني عقد دی، په دې لوست کې ورسره اشنا کېږو.

ډمه په لغت کې عهد او تړون ته وايي. اهل ډمه هغه کسان دي چې اسلامي حکومت ته د جزیې (مالیې) په نامه د یوې اندازې مال په ورکولو سره د دوی ځان، مال او حقوق خوندي کېږي.

د اهل ډمه حقوق

تول ډمیان هغه حقوق لري کوم چې مسلمانان یې لري. حضرت علي کرم الله وجهه په دې هکله داسې فرمایي: "دوی (ډمیانو) ددې لپاره جزیه منلې چې د دوی مالونه او وینې داسې شي لکه زموږ مالونه او وینې"

اسلامي دولت مکلف دی چې له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کړي، د دوی ځان او مال وساتي، د دوی عقیدې او عبادت ځایونو پورې غرض ونکړي، د کسب او کار زمینه ورته برابره کړي.

د ذهني حقوق له منځه وړل حرام دي

ذهني ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله (ﷺ) په سختو ټکو داسې بیان کړی، فرمایي: «**أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طَبِيعِ نَفْسٍ فَأَنَا حَتِيجٌ بِهِ إِلَى اللَّهِ**» تاسې خبر شئ هر هغه څوک چې په ذهني ظلم وکړي، یا په ناحقه دده حق وځوري، یا یې په داسې کار وگوماري چې هغه دده د طاقت څخه پورته وي، یا دده د خوښې پرته ورڅخه شي واخلي، د قیامت په ورځ زه خپله د دوی مدعي یم)

جزیه څه شی ده؟

جزیه د هغه مال څخه عبارت ده چې ډمیان یې اسلامي دولت ته ورکوي، ددې په مقابل کې اسلامي حکومت دوی ته سهارلونه برابروي، د دوی ساتنه کوي، د جنگ نه معاف دي، دا هم باید له یاده ونه ایستل شي چې په ماشومانو، ښځو، لیونو، عمر خړولو او ړندو باندې جزیه نشته.

۱- ډمه څه شی ده او اهل ډمه کوم کسان دي؟

۲- د اهل ډمه حقوق بیان کړئ.

۳- آیا جزیه باج اخېسته ده که په مقابل کې یې ډمیان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه یې کړئ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library